

DORIS
LESING

Peto dete

Nobelova
nagrada
za književnost
2007.

„Ovaj roman je trijumf Doris Lesing“
Time Out

DORIS
LESING

Peto dete

Nobelova
nagrada
za književnost
2007.

„Ovaj roman je trijumf Doris Lesing“
Time Out

Naslov originala

Doris Lessing
THE FIFTH CHILD

Doris Lesing
PETO DETE

Prevod sa engleskog: Tanja Slavnić

HARIJET I DEJVID upoznali su se na novogodišnjoj zabavi koju je organizovala firma i na koju se ni njemu ni njoj nije posebno išlo, ali oboje su odmah znali da je taj susret bio ono što su čekali. Konzervativna osoba, staromodna, da ne kažemo zastarela, bojažljiva, kojoj je teško ugoditi: tako su ih opisivali drugi, a ružni epiteti koje su im pripisivali ređali su se unedogled. Njih dvoje imali su sopstveno stanište i tvrdoglavo ga branili, smatrali su da su obični i da postupaju ispravno, da ih ne treba kritikovati zbog emotivne izbirljivosti, uzdržanosti, samo zato što su staromodni.

Na toj čuvenoj proslavi, oko dve stotine ljudi tiskalo se u jednoj dugačkoj, ukrašenoj i svečanoj prostoriji, koja je trista trideset i četiri dana u godini bila sala za sastanke. Tri udružena preduzeća, koja su se sva bavila izgradnjom zgrada, proslavljala su kraj godine. Bilo je bučno. Zaglušujući ritam malog orkestra tresao je zidove i pod. Ljudi su uglavnom plesali, stisnuti jedni uz druge usled nedostatka prostora, parovi su poskakivali ili se okretali u mestu kao da stoje na nevidljivim pokretnim grnčarskim stolovima. Žene su bile doterane, obučene bizarno, dramatično, u bojama koje su vrištale: *Vidite mene! Vidite mene!* Neki muškarci zahtevali su isto toliko pažnje. Uza zidove, bilo je pritisnuto nekoliko neplesača, i među njima Harijet i Dejvid, sami, s čašama u rukama - posmatrači. Oboje su razmišljali o tome kako su lica plesača, žena pre nego muškaraca, ali i muškaraca takođe, mogla biti izobličena koliko od vrisaka i bolnih grimasa toliko i od uživanja. Bilo je neke usiljene grozničavosti u tom prizoru... ali, ove misli, kao i mnoge druge, nisu očekivali da bilo ko drugi s njima deli.

Posmatrano s druge strane sobe - ako bi je čovek uopšte spazio među svim tim ljudima koji su privlačili pogled - Harijet je bila pastelna mrlja. Kao na slici nekog impresioniste, ili trik-fotografiji, izgledala je kao devojka stopljena s okolinom. Stajala je pored ogromne vaze pune sušenih travki i lišća, a i haljina koju je na sebi imala bila je cvetnog dezena. Oštro oko potom bi videlo tamnu kovrdžavu kosu, staromodnu frizuru... plave oči, blage, ali setne... usne previše čvrsto stisnute. U stvari, sve su njene osobine bile čvrste i dobre, a bila je i snažne građe. Zdrava, mlada žena, ali bi joj

možda više pristajalo da bude kod kuće, u nekoj bašti?

Dejvid je sat vremena stajao na jednom istom mestu, pio je umereno, a njegove ozbiljne sivo-plave oči natenane su posmatrale ovu osobu, onaj par, gledale kako se ljudi zbližavaju i razilaze, rikošetirajući se jedni od drugih. Harijet se nije činilo da ga to mesto čvrsto drži: činilo joj se da gotovo lebdi, balansira na stopalima. Vitak, mlad čovek - izgledao je mlađi nego što je zaista bio - imao je okruglo, iskreno lice i meku smeđu kosu kroz koju su devojke žudele da provuku prste, ali onda bi to njegovo zamišljeno zurenje postalo upadljivo i one bi odustajale. S njim su se osećale nelagodno. Harijet nije. Znala je da je njegov izgled budne izdvojenosti kao u ogledalu odražavao njen sopstveni. Po njenoj proceni, veselo ponašanje za njega je predstavljalo napor. On je u mislima slično komentarisao nju: izgledalo je da ovakva okupljanja mrzi koliko i on sam. Oboje su saznali sve o onom drugom. Harijet je radila u prodajnom odeljenju preduzeća građevinske firme; Dejvid je bio arhitekt.

Pa, šta je to onda ovo dvoje činilo čudacima, šta ih je izdvajalo? U pitanju je bio njihov stav prema seksu! Bile su to šezdesete! Dejvid je imao jednu dugu i komplikovanu vezu s devojkom u koju je protiv svoje volje bio zaljubljen: ona je bila sve što on *nije* želeo da devojka bude. Zajedno su zbijali šale o privlačenju suprotnosti. Ona se šalila da se on nosi mišlju da je izmeni: "Zaista verujem da *ti* maštaš da ćeš vratiti sat u nazad, počevši od mene!" Od kad su se rastali, prilično nesrećno, ona je spavala - po Dejvidovoj računici - sa svima u firmi "Sisons Blend & Co". Sa devojka, takođe, ne bi ga iznenadilo. Bila je tu večeras, u vatreno crvenoj haljini s crnom čipkom, duhovitoj travestiji flamenko haljine. Glava joj se najednom pomaljala iz ove kreacije. Bila je potpuno u stilu dvadesetih, jer je njena crna kosa bila začušljana unazad i oblikovala jedan špic pozadi na vratu, a imala je još i dva sjajna crna špica preko ušiju i jedan crni uvojak na čelu. Pomamno je mahala i slala Dejvidu poljupce s drugog kraja prostorije gde se vrtela u krug sa svojim partnerom, a on je drugarski uzvrćao osmehe: nema ljutnje. Što se Harijet tiče, bila je devica. "Devica u *ovo vreme*", mogle bi graknuti njene prijateljice; "jesi li ti luda?" Ona o sebi nije mislila kao o devici, ako je to predstavljalo fiziološko stanje koje je trebalo braniti, nego pre kao o nečemu nalik na poklon uvijen u slojeve raskošno lepog papira, koji će predati, uz

oprez, pravoj osobi. Njene sopstvene sestre su joj se smejale. Devojke s kojima je radila gledale su je uzdržavajući se od smeha kad bi tvrdila: "Žao mi je, ne dopada mi se to spavanje sa svim i svakim, nije to za mene." Znala je da je uvek bila interesantna tema za raspravu, i da u tim raspravama obično nisu o njoj govorili ništa lepo. S istim hladnim prezirom s kojim su možda govorile dobre žene generacije njene bake: "Ona je prilično nemoralna, znaš", ili, "Nije ništa bolja nego što bi morala biti", ili, "Ona nema časti"; zatim (generacija njene majke), "Luda je za muškarcima", ili "Ona je nimfomanka" - isto su iskusne devojke današnjice govorile jedna drugoj, "Mora da je zbog nečega iz detinjstva postala ovakva. Sirotica."

A ona se zaista ponekad osećala nesrećnom ili na neki način faličnom, jer su muškarci s kojima je izlazila na večeru ili ručak ili u bioskop smatrali njeno odbijanje podjednako za dokaz patološkog načina razmišljanja i slabih izgleda za budućnost. Jedno vreme družila se s jednom devojkom, mlađom od ostalih, ali je onda ova postala "ista kao i druge", kako ju je Harijet, očajna, opisala, samu sebe opisujući kao neprilagođenu. Mnoge večeri provodila je sama, i često vikendom odlazila kući u posetu majci. Ona je govorila, "Dobro, staromodna si, to je sve. I mnoge devojke bi volele da budu takve, samo kada bi imale priliku."

Ova dva ekscentrika, Harijet i Dejvid, pošli su jedno prema drugom, svako iz svog ugla, u istom trenutku: što im je bilo važno kada je čuvena proslava postala deo njihove priče. "Da, tačno u isto vreme..." Morali su da se guraju pored ljudi već stešnjenih uz zidove; držali su čaše visoko iznad glava ne bi li ih sklonili s puta plesačima. I tako su konačno stigli jedno do drugog, smešeći se - možda tek pomalo nervozno - on ju je uhvatio za ruku i oni su se izvukli iz ove prostorije u sledeću, u kojoj je bio bife i koja je bila puna bučnih ljudi, i kroz tu su izašli u hodnik, retko nastanjen zagrljenim parovima, a onda tamo otvorili prva vrata čija je kvaka popustila pod njihovim pritiskom. Bila je to kancelarija u kojoj se nalazio sto i neudobne stolice, i, isto tako, jedna sofa. Tišina... pa, skoro. Uzdahnuli su. Spustili svoje čaše. Seli su jedno naspram drugog, da mogu da se gledaju koliko god žele, i počeli da razgovaraju. Razgovarali su kao da im je govor bio uskraćen, kao da su umirali od gladi za razgovorom. I ostali su da sede tamo, blizu jedno drugog, razgovarajući, dok buka

u prostorijama s druge strane hodnika nije počela da se stišava, a onda su tiho izašli i otišli u njegov stan, koji je bio u blizini. Tamo su ležali na njegovom krevetu, držali se za ruke i razgovarali, povremeno se ljubili, i zatim spavali. Gotovo odmah se preselila u njegov stan, jer je sebi mogla da priušti samo jednu sobu u velikom opštinskom stanu. Već su bili odlučili da se na proleće venčaju. Zašto da čekaju? Bili su stvoreni jedno za drugo.

Harijet je bila najstarija od tri ćerke. Sve dok nije otišla od kuće, s osamnaest godina, nije znala koliko duguje svom detinjstvu, jer su roditelji mnogih njenih prijatelja bili razvedeni, a oni sami živeli su od danas do sutra, i bili skloni da budu, kako se to kaže, opterećeni time. Harijet nije bila opterećena, a i uvek je znala šta želi. Bila je prilično dobar đak, i upisala je umetnički koledž gde je postala grafički dizajner, što se činilo kao prikladan način da se provede vreme do udaje. Pitanje da li da bude ili da ne bude žena od karijere, nju nikada nije previše mučilo, mada je bila spremna da o tome raspravlja: nije volela da izgleda još ekscentričnija nego što je već svakako bila. Njena majka bila je žena zadovoljna sobom koja je imala sve što razuman čovek može poželeti; tako se bar njoj i njenim ćerkama činilo. Harijetini roditelji nisu dovodili u pitanje činjenicu da je porodični život osnova srećnog života.

Dejvidovo poreklo bilo je sasvim drugačije. Njegovi roditelji razveli su se kad mu je bilo sedam godina. On se šalio, i suviše često, da ima dva para roditelja: bio je od one dece koja imaju svoju sobu u dve kuće, a o psihološkim problemima deteta brinu svi. Sve je prošlo bez zlobe i pakosti, iako uz mnoštvo neprijatnosti, i čak tuge - bar za decu. Drugi muž njegove majke, Dejvidov drugi otac, bio je profesor, istoričar, a postojala je i jedna velika, trošna kuća u Oksfordu. Dejvid je voleo tog čoveka, Frederika Berka, koji je bio ljubazan, iako uzdržan, kao i njegova majka, koja je bila ljubazna i uzdržana. Njegova soba u toj kući bila je njegov dom - bila je, u njegovoj mašti, njegov pravi dom i sada, iako će uskoro, s Harijet, stvoriti drugi dom, proširenu i upotpunjenu verziju onog. Ovaj njegov dom sastojao se iz velike spavaće sobe u zadnjem delu kuće s pogledom na zapuštenu baštu; i jedne neuredne sobe, prilično hladne, u engleskom stilu, pune njegovih dečaćkih uspomena. Njegov pravi otac oženio se pripadnicom sopstvene vrste: bila je bučna, srdačna, sposobna žena,

sa smislom za cinični humor kakav imaju bogati. Džejms Lovat bio je brodograditelj, i kada bi se Dejvid privoleo da ga poseti, lako se moglo desiti da bude smešten u ostavi za ugalj na nekoj jahti, ili da dobije sobu ("Ovo je tvoja soba, Dejvide!") u nekoj vili na jugu Francuske ili na Zapadno-indijskim ostrvima. Ali, on je više voleo svoju staru sobu u Oksfordu. Odrastajući, skovao je plan za sopstvenu budućnost: njegova deca živeće potpuno drugačije. Znao je šta želi i kakva mu je žena potrebna. Dok je Harijet svoju budućnost videla na stari način, verujući da će joj muškarac predati ključeve njenog kraljevstva, i da će tamo naći sve što joj priroda traži, i sve to kao njeno prirodno pravo, prema kom se - prvo nesvesno, ali posle veoma odlučno - kretala, ne dozvoljavajući sebi da zapadne u neprilike, i bez drame, on je svoju budućnost video kao nešto čemu mora da teži i što mora da štiti. Njegova žena mora biti kao on što se toga tiče: mora znati gde leži sreća i kako je sačuvati. Imao je trideset godina kad je sreo Harijet, i radio je s upornošću i disciplinom ambicioznog čoveka: ali ono za šta je on radio bio je dom.

U Londonu je bilo nemoguće naći kuću kakvu su želeli, za život kakav su želeli. Uostalom, nisu ni bili sigurni da je London ono što njima treba - ne, nije, oni bi radije neki manji grad sa specifičnom atmosferom. Vikende su provodili obilazeći gradove iz kojih se moglo putovati u London na posao, i ubrzo su pronašli veliku kuću u viktorijanskom stilu sa zapuštenom baštom oko nje. Savršeno! Ali, za jedan mladi par tako nešto bilo je apsurdno, trospratna kuća, s tavanom, s puno soba, hodnika, odmorišta. S puno prostora za decu, u stvari.

Ali, oni su nameravali da imaju puno dece. Oboje su, pomalo drsko, s obzirom na enormnost njihovih želja za budućnost, objavljivali da "ne bi imali ništa protiv" puno dece. "Čak i četvoro, ili petoro..."

"Ili šestoro", rekao je Dejvid.

"Ili šestoro!" rekla je Harijet, smejući se dok ne bi zaplakala od olakšanja. Smejali su se i prevrtali po krevetu i ljubili se i bili presrećni, jer se ispostavilo da su se bez razloga plašili ovoga, mesta gde su oboje očekivali i čak bili spremni da prihvate odbijanje ili kompromis. Ali, dok je Harijet mogla da kaže Dejvidu, i Dejvid njoj, "Šestoro dece najmanje", to nisu mogli da kažu nikom drugom. Čak i s Dejvidovom prilično pristojnom platom, i Harijetinom, hipoteka na

ovu kuću za njih bi bila previše. Ali, snaći će se nekako. Ona će raditi dve godine, putovaće s Dejvidom u London na posao, a onda...

Tog popodneva kad je kuća postala njihova, stajali su na malom tremu držeći se za ruke, ptice su oko njih pevale u bašti gde su grane drveća bile još uvek crne i svetlucave od hladne kiše ranog proleća. Otključali su svoja ulazna vrata, dok su im srca snažno tukla, i našli se u veoma velikoj sobi, koja je gledala na široko stepenište. Neki prethodni vlasnik dom je video kao i oni. Zidovi su bili srušeni da bi se dobila ova soba koja je zauzimala gotovo čitavo prizemlje. Polovina sobe bila je kuhinja, odvojena od ostatka prostorije samo jednim niskim zidom na kom će stajati knjige, druga polovina bila je dovoljno prostrana da u nju stanu sofe, stolice, sva širina i udobnost porodične sobe. Hodali su polako, teško dišući, smešeći se i gledajući jedno drugo i smešeći se još više jer su oboma oči bile pune suza - hodali su preko dasaka koje će uskoro biti prekrivene prostirkama, a zatim se polako popeli stepenicama na kojima su staromodne mesingane šipke čekale na tepih. Na odmorišu, okrenuli su se kako bi mogli da se dive ogromnoj sobi koja će predstavljati srce njihovog kraljevstva. Nastavili su da se penju. Na prvom spratu nalazila se jedna velika spavaća soba - njihova; a iz nje ulazilo se u omanju sobu, koja će biti namenjena svakoj sledećoj bebi. Bilo je još četiri pristojne sobe na ovom spratu. Nastavili su uz još uvek prostrane, ali nešto uže stepenice, i tamo našli još četiri sobe čiji su prozori, kao i u sobama ispod, gledali na drveće, bašte, travnjake - sve te slike prijatnog predgrađa. A iznad ovog sprata nalazio se ogroman tavan, baš pogodan za decu kad dođu u godine kad se igraju tajnih magičnih igara.

Polako su sišli, jedan stepenik, pa drugi, prolazeći pored soba, i soba, koje su zamišljali pune dece, rođaka, gostiju, i vratili se u svoju spavaću sobu. U njoj je bio ostavljen veliki krevet. Bio je pravljen po narudžbini, taj krevet, za par od kog su kupili kuću. Da bi se izneo, rekao je agent za nekretnine, trebalo ga je rastaviti, a i inače su vlasnici kreveta odlazili da žive u inostranstvu. Tamo su Harijet i Dejvid legli jedno kraj drugog, i gledali svoju sobu. Čutili su, zaplašeni onim što su započinjali. Senke drveta jorgovana, iza kog je sijalo vlažno sunce, kao da su ih zavodile, skicirajući po prostranstvima plafona godine koje će proživeti u ovoj kući. Okrenuli su glave prema prozor-

ima gde su se videli nabubreli vršni pupoljci jorgovana koji će se uskoro rasprsnuti i otkriti cvetove. Zatim su pogledali jedno drugo. Suze su im tekle niz lice. Vodili su ljubav, tu, na svom krevetu. Harijet je gotovo vrisnula: "Ne, stani! Šta mi to radimo?" Jer, zar nisu rekli da će decu imati tek za dve godine? Ali, svladala ju je njegoa usredsređenost - da, to je bilo to, on je vodio ljubav s odlučnom, koncentrisanom žestinom, gledajući je u oči, što ju je nateralo da ga prihvati, da prihvati to da on preuzima vlast nad budućnošću u njoj. Nije kod sebe imala kontraceptivna sredstva. (Naravno, ni on ni ona nisu imali poverenja u pilulu.) Ona je bila na vrhuncu plodnosti. Ali, vodili su ljubav, s tom uzvišenom odlučnošću. Jednom. Dva puta. Kasnije, kad je u sobi zavladao mrak, vodili su ljubav još jednom.

"Pa", rekla je Harijet, tiho, jer je bila uplašena ali i odlučna da to ne pokaže, "Pa, ovo će biti dovoljno, sigurna sam."

On se smejao. Glasan, bezobziran, beskrupulozan smeh nimalo nije ličio na skromnog, duhovitog, umerenog Dejvida. Sada, kad je soba bila potpuno u mraku, izgledala je pusta, nalik na crnu pećinu bez kraja. Negde blizu jedna grana grebala je po zidu. Osećao se miris seksa i hladne zemlje vlažne od kiše. Dejvid je ležao smešeći se sam za sebe, a kad je osetio njen pogled, lagano je okrenuo glavu i nasmešio se i njoj. Ali, pod njegovim uslovima; oči su mu sijale od misli koje ona nije mogla da odgonetne. Osećala je da ga ne poznaje... "Dejvide", rekla je brzo, ne bi li razbila čaroliju, ali ju je on čvrsto obgrlio rukom i stegao je za nadlakticu šakom za koju nije verovala da može biti tako snažna, ne popuštajuća. Ovaj stisak je govorio, budi tiha.

Ležali su tamo zajedno dok se uobičajena atmosfera nije polako vratila, i tek su onda mogli da se okrenu jedno prema drugom i ljube se malim, ohrabrujućim, svakodnevnim poljupcima. Ustali su i obukli se u hladnoći i mraku: još uvek nije bilo struje. Tiho su sišli stepenicama svoje kuće koju su tako potpuno prisvojili, ušli u prostranu porodičnu sobu, i izašli u baštu koja je bila misteriozna, za njih skrivena, i još uvek ne njihova.

"Pa?", rekla je raspoloženo Harijet dok su ulazili u auto da se vrate u London. "A kako ćemo da platimo sve to ako sam trudna?"

Baš tako: kako će? Harijet jeste zatrudnela te kišne večeri u njihovoj spavaćoj sobi. Kasnije su imali mnogo loših trenutaka kada su

razmišljali o svojim mršavim prihodima, i o sopstvenoj slabosti. Jer, u takvim momentima, kad novca nema dovoljno, osećamo se kao da nas osuđuju: Harijet i Dejvid sami sebi su izgledali siromašni i nedorasli, bez ičega za šta bi se uhvatili osim tvrdoglavih uverenja koja su drugi uvek smatrali bezumnim.

Dejvid nikada nije uzeo novac od svog dobrostojećeg oca i maćehe, koji jesu platili njegovu školovanje, ali to je bilo sve. (I školovanje njegove sestre Debore; ali ona je više volela očev način života kao što je on više voleo majčin, tako da se nisu često viđali, a njemu se činilo da se razlike između brata i sestre svode na sledeće - ona je odabrala život bogatih.) Nije sada hteo da traži novac. Njegovi engleski roditelji - tako je mislio o svojoj majci i njenom mužu - nisu imali para, budući da su bili neambiciozni profesori.

Jednog popodneva, ovo četvoro - Dejvid i Harijet, Dejvidova majka, Moli, s Frederikom - stajali su u porodičnoj sobi pored stepenica i razgledali novo kraljevstvo. Do tada se u kuhinjskom delu već nalazio i jedan veoma veliki sto, za koji bi se lako moglo smestiti petnaest ili dvadeset ljudi; bilo je i nekoliko širokih sofa, i nešto udobnih polovnih fotelja, kupljenih na lokalnoj rasprodaji. Dejvid i Harijet stajali su jedno pored drugog, osećajući se još jače besmisleno ekscentričnima, i odviše mladima, suočeni s ove dve starije osobe koje su ih osuđivale. Moli i Frederik bili su krupni i neuredni, gotovo potpuno sede kose, nosili su udobnu odeću koja je poručivala da su zadovoljni sobom i da preziru modu. Izgledali su kao dobroćudni plastovi sena, ali nisu gledali jedno drugo na način koji je Dejvid dobro poznao.

"U redu, onda", rekao je veselo, ne mogavši da izdrži napetost, "možete reći šta mislite." I zagrlio je Harijet, koja je bila bleđa i iscrpljena od jutarnjih mučnina, ali i zato što je vikend provela ribajući podove i perući prozore.

"Planirate da otvorite hotel?" upitao je Frederik razumno, odlučan da ne donosi zaključke.

"Koliko dece planirate da imate?" pitala je Moli, uz kratak smeh koji je govorio da nema svrhe protivrečiti.

"Puno", rekao je Dejvid tiho.

"Da", rekla je Harijet. "Da." Nije shvatala, kao Dejvid, koliko su uznemireni ovi roditelji bili. Težeći, kao i svi njima slični, da izgledaju

nekonformistički, u stvari su bili do srži konvencionalni i nije im se dopadala bilo kakva manifestacija duha preterivanja, neumerenosti. Ova kuća je to bila.

"Hajde, vodimo vas na večeru, ako ovde postoji neki pristojan hotel", rekla je Dejvidova majka.

Dok su jeli, razgovaralo se o drugim temama, sve dok, uz kafu, Moli nije primetila, "Ti shvataš da ćeš morati da zamoliš svog oca za pomoć?"

Izgledalo je da se Dejvid plaši i pati, ali morao je da se suoči s tim: važna je bila kuća i život koji će se u njoj živeti. Život koji će - oba roditelja znala su po njegovom pogledu koji je odavao odlučnost i nameru, a za koje su smatrali da su u mnogome posledica nadobudnosti mladosti - anulirati, razrešiti, ukinuti sve nedostatke njihovog života, Molinog i Frederikovog; i, isto tako, Džejmsovog i Džesikinog života.

Dok su se rastajali na mračnom parkiralištu hotela, Frederik je rekao, "Što se mene tiče, vi ste oboje ljudi. No, dobro, nerazumni."

"Da", rekla je Moli. "Stvarno niste dobro razmislili o tome. Deca... niko ko ih nije imao ne zna koliko posla ona zahtevaju."

Na te reči se Dejvid nasmejao, iznoseći svoje stanovište - i to jedno staro, koje je Moli prepoznala, i suprotstavila mu se, namerno se smejući. "Ti nisi majčinski tip", rekao je Dejvid. "Nisi takve naravi. Ali Harijet jeste."

"U redu", rekla je Moli, "to je vaš život."

Telefonirala je Džejmsu, svom prvom mužu, koji se nalazio na jednoj jahti u blizini ostrva Vajt. Ovaj razgovor završio se sa "Mislim da bi trebalo da dođeš i vidiš i sam."

"Dobro, doći ću", rekao je, pristajući isto toliko na ono što nije bilo rečeno koliko i na ono što jeste: teškoće koje je imao da savlada prećutne načine sporazumevanja koje je koristila njegova žena, bile su glavni razlog zbog kog mu je bilo drago kad ju je ostavio.

Ubrzo nakon ovog razgovora, Dejvid i Harijet ponovo su stajali s Dejvidovim roditeljima - drugim parom - dok se razmatralo pitanje kuće. Ovog puta bili su napolju. Džesika je stajala nasred travnjaka još uvek prekrivenog polomljenim grančicama - posledica zime i vetrovitog proleća, i kritički osmatrala kuću. Njoj je izgledala sumorna i mrska, kao Engleska. Bila je istih godina kao i Moli, a izgledala je

dvadeset godina mlađa, jer je bila mršava i preplanula i budući da se činilo da se na njenoj koži sjaji ulje za sunčanje čak i kad ga nije bilo. Kosa joj je bila plava, kratka i sjajna, a njena odeća svetla. Ukopala je u travnjak potpetice svojih cipela, zelenih kao žad, i gledala u svog muža, Džejmsa.

On je već bio obišao kuću i sada je, kao što je Dejvid i očekivao, rekao. "To je dobra investicija."

"Da", rekao je Dejvid.

"Cena nije previsoka. Pretpostavljam zato što je za većinu ljudi kuća prevelika. Držim da je izveštaj građevinskog inspektora bio u redu?"

"Jeste", rekao je Dejvid.

"U tom slučaju, ja ću preuzeti odgovornost za hipoteku. Koliko će vremena trebati da se otplati?"

"Trideset godina", rekao je Dejvid.

"Do tada ću ja, pretpostavljam, biti mrtav. No, ionako od mene niste dobili pravi svadbeni poklon."

"Moraćeš da uradiš isto za Deboru", rekla je Džesika.

"Već smo uradili mnogo više za Deboru nego za Dejvida", rekao je Džejms. "U svakom slučaju, možemo to sebi da priuštimo."

Ona se nasmejala, i slegnula ramenima: bio je to uglavnom njen novac. Ovako lagodno postupanje s novcem bilo je karakteristično za njihov zajednički život, Dejvid ga je iskusio i ljutito odbio, pretpostavljajući mu štedljivost kuće u Oksfordu - iako tu reč nikada nije izrekao glasno. Gizdav i previše lagodan, takav je bio život bogataša, ali sada će mu morati biti zahvalan.

"A koliko dece planirate da imate, ako se sme znati?" raspitivala se Džesika, nalik na papagaja ukopana na onom natopljenom travnjaku.

"Puno", rekao je Dejvid.

"Puno", rekla je Harijet.

"Bolje ti nego ja, onda", rekla je Džesika, i s tim rečima Dejvidovi drugi roditelji napustili su baštu, a potom i Englesku, s olakšanjem.

Nakon toga na ovu scenu stupila je Doroti, Harijetina majka. Ni Harijet ni Dejvidu nije palo na pamet da pomisli, ili kaže, "O, Bože, kakva grozota, nečija majka je uvek tu", jer, ako je porodični život bio ono što su odabrali, onda je iz toga proizlazilo da bi Doroti trebalo da

dođe na neodređeno vreme da pomogne Harijet, iako insistira na tome da ona ima sopstveni život kom se mora vratiti. Bila je udovica, i taj sopstveni život sastojao se uglavnom od poseta ćerkama. Porodična kuća bila je prodana, i ona je imala mali stan, ne previše lep, ali nije se žalila. Kada je shvatila veličinu i potencijal nove kuće, nekoliko dana bila je tiša nego obično. Nije joj bilo lako da podigne tri ćerke. Njen suprug bio je industrijski hemičar, solidno plaćen, ali novca nikad nije bilo previše. Cenu porodice, čak i one malobrojne, ona je znala, u svakom pogledu.

Pokušala je jedne večeri dok su večerali da napomene nešto u tom smislu. Dejvid, Harijet i Doroti. Dejvid se bio upravo vratio: voz je kasnio. Putovanje u grad na posao neće baš biti zabavno, biće najgore moguće, za sve njih, ali, posebno, naravno za Dejvida, jer će mu za put dnevno biti potrebno gotovo dva sata, da ode na posao i vrati se. Tako će on, između ostalog, doprinositi ostvarenju sna.

Kuhinja je gotovo već bila ono što je trebalo da bude: ogromni sto, s teškim drvenim stolicama oko njega - sada samo četiri, ali još ih je stajalo poređano duž zida, čekale su na goste i još nerođene ljude. Bio je tamo i jedan veliki šporet na loženje marke *aga*, i staromodna komoda u kojoj su bile okačene šoljice i bokali. Čupovi su bili puni cveća iz bašte u kojoj se s dolaskom leta razotkrilo obilje ruža i ljiljana. Jeli su tradicionalni engleski puding koji je spremila Doroti; napolju, jesen je zauzimala pozicije u lišću koje je letelo i ponekad naletalo na prozorske daske lako lupkajući i udarajući, praćeno zvukom vetra koji se pojačavao. Ali, zavese su bile navučene, tople, guste, cvetne zavese.

"Znate", rekla je Doroti, "razmišljala sam o vama dvoma." Dejvid je spustio kašiku da sasluša, što nikada ne bi uradio da je u pitanju bila njegova naivna majka ili njegov iskusni otac. "Uverena sam da vas dvoje ne biste smeli da tako brzopleto u sve ulazite - ne, pustite me da kažem šta imam. Harijet ima samo dvadeset četiri godine - još nema dvadeset pet. Ti imaš samo trideset, Dejvide. Vas dvoje se ponašate kao da ste ubeđeni da ćete, ukoliko sve ne zgrabite, sve izgubiti. Dobro, tako to meni izgleda, dok vas slušam."

Dejvid i Harijet su slušali: pogledi su im se sreli, namršteni, zamisljeni. Doroti, ta krupna, jedra, jednostavna žena, sa svojom odlučnošću, promišljenošću, nije se mogla ignorisati, uviđali su kako se

prema njoj moraju ponašati.

”Shvatam to, zaista”, rekla je Harijet.

”Da, devojko, znam. Juče ste razgovarali o još jednoj bebi, odmah posle. Zažalícete zbog toga, ako mene pitate.”

”Sve bi se *moglo* vrlo lepo rešiti”, rekao je Dejvid tvrdoglavo. Jačinu ovih reči, koja je dolazila iz njegovih dubina, obe žene su to znale, nisu ublažile vesti koje su treštale s radija. Loše vesti sa svih strana: ni blizu onoga u šta će se vesti uskoro pretvoriti, ali dovoljno zloslutne.

”Razmislite o tome”, rekla je Doroti. ”Kad biste samo razmislili. Ponekad me plašite vas dvoje. Ne znam tačno zašto.”

Harijet je grubo rekla: ”Možda je trebalo da se rodimo u nekoj drugoj zemlji. Shvataš li ti da bi imati šestoro dece, u drugom delu sveta, bilo normalno, ništa šokantno - *njih* ne teraju da se osećaju kao zločinci.”

”Mi smo ti koji nisu normalni, ovde, u Evropi”, rekao je Dejvid.

”To ne znam”, rekla je Doroti, tvrdoglava kao i bilo ko od njih dvoje. ”Ali da imate šestoro - ili osmoro, ili desetoro - ne, znam šta misliš, Harijet, ja te poznajem, zar ne? - i da ste u drugom delu sveta, na primer Egiptu ili Indiji ili gde već, polovina bi ih umrla, a i ne bi bila obrazovana. Vi biste i jare i pare. Aristokratija - da, oni mogu da imaju dece kao zečevi, i to se i očekuje, ali oni to mogu da plate. I siromašni mogu da imaju decu, i polovina ih umre, a i to se očekuje. Ali, ljudi poput nas, u sredini, mi moramo da budemo pažljivi s decom koju imamo da bismo mogli da se staramo o njima. Meni se čini da vas dvoje niste dobro razmislili o tome... ne, ja ću skuvati kafu, vas dvoje idite i sedite.”

Dejvid i Harijet prošli su kroz široki prolaz na zidu koji je označavao kuhinju, i otišli do sofe u dnevnoj sobi, gde su seli, držeći se za ruke, jedan mršav, tvrdoglav, prilično zbunjen mladić, i ogromna, bremenita žena nezgrapnih pokreta. Harijet je bila u osmom mesecu trudnoće, a to nije bila laka trudnoća. Ništa ozbiljno loše, ali joj je često bilo muka, loše je spavala zbog probavnih smetnji, i bila je razočarana u sebe. Pitali su se zašto ih ljudi stalno kritikuju. Doroti je donela kafu, poslužila ih, rekla: ”Ja ću oprati posuđe - ne, samo vi sedite.” I vratila se do sudopere.

”Ali *to* jeste ono što osećam”, rekla je Harijet, tužno.

”Da.”

”Trebalo da imamo decu dok možemo”, rekla je Harijet.

Doroti je doviknula, stojeći pored sudopere, ”Na početku prošlog rata, ljudi su govorili da je neodgovorno imati decu, ali mi smo ih imali, zar ne?” Nasmejala se.

”Eto vidite”, rekao je Dejvid.

”I othranili smo ih”, rekla je Doroti.

”Pa, ja sam svakako tu”, rekla je Harijet.

Prva beba, Luk, rodila se na velikom krevetu, porođaj je obavila uglavnom babica, ali doktor Bret je takođe bio prisutan. Dejvid i Doroti držali su Harijet za ruke. Podrazumeva da se da je doktor želeo da se Harijet porodi u bolnici. Ona nije popustila; on joj je to zamerao.

Bila je vetrovita, hladna noć, odmah po Božiću. Soba je bila topla i divna. Dejvid je plakao. Doroti je plakala. Harijet se smejala i plakala. Babica i doktor ponašali su se pomalo praznično i trijumfalno. Svi su pili šampanjac, i njime su poprskali čelo malog Luka. Bila je 1966.

Luk je bio dobra beba. Spavao je potpuno mirno u maloj sobi u koju se ulazilo iz velike spavaće sobe, a Harijet je imala dovoljno mleka. Sreća! Kad je Dejvid ujutro odlazio da uhvati svoj voz za London, Harijet je sedela u krevetu dojeći bebu, i pila čaj koji joj je Dejvid doneo. Kad bi se sagnuo da je poljubi pre odlaska i pomiluje Luka po glavi, činio je to sa snažnom posesivnošću koju je Harijet volela i razumela, jer nije ona bila posedovana, niti beba, nego sreća. Njena i njegova.

Tog Uskrsa održana je prva porodična zabava. Sobe su bile adekvatno iako nepotpuno nameštene, i ispunile su ih Harijetine dve sestre, Sara i Andžela, njihovi muževi i deca; Doroti, u svom elementu; i na kratko Moli i Frederik, koji su priznali da se prijatno osećaju, ali porodični život, u toj meri, nije bio za njih.

Poznavaoci prilika u Engleskoj dosad su uvideli da se na tom moćnom, iako nigde prizatom, merilu, engleskom klasnom sistemu, Harijet kotirala dosta niže nego Dejvid. Kada bi bilo ko od Lovatovih ili Berkovih sreo bilo koga od Vokerovih, za pet sekundi ta činjenica bivala je primećena, iako ne i komentarisana, bar ne verbalno. Vokerovi se nisu iznenadili kad su Frederik i Moli rekli da ostaju samo dva dana; nisu se predomislili ni kad je stigao Džejms Lovat.

Poput mnogih muževa i žena prisiljenih da se rastanu zbog toga što ne odgovaraju jedno drugom, Moli i Džejms uživali su u međusobnim susretima ako su znali da se uskoro moraju rastati. U stvari, svi su uživali, složivši se da je kuća stvorena za to. Za velikim porodičnim stolom, gde se udobno moglo smestiti tako mnogo stolica, ljudi su sedeli tokom dugih, prijatnih obroka, ili odlazili tamo između obroka da popiju kafu i čaj, i da razgovaraju. I smeju se... Slušajući smeh, glasove, razgovor, decu kako se igraju, Harijet i Dejvid bi se u svojoj spavaćoj sobi, ili na primer silazeći s odmorišta, uhvatili za ruke, smešili, i udisali sreću. Niko nije znao, čak ni Doroti - svakako ne Doroti - da je Harijet ponovo bila trudna. Luk je imao tri meseca. Nisu planirali da Harijet zatrudni - bar ne još godinu dana. Ali bilo je tako. "Ima nečeg plodnog u ovoj sobi, kunem se", rekao je Dejvid, smejući se. Osećali su da zaslužuju prekor. Ležali su u svom krevetu, slušajući Lukove dečje zvuke iz sobe pored, i odlučili da ne kažu ni reč dok svi ne odu.

Kad je Doroti bilo rečeno, ponovo je ćutala neko vreme, a zatim rekla, "Pa, biću vam potrebna, zar ne?"

I bila je. Ova trudnoća, kao i prethodna, bila je normalna, ali se Harijet nije baš najbolje osećala i bilo joj je muka, i govorila je sebi da iako se nikako nije predomislila u vezi s tim da će imati šestoro (ili osmoro ili desetoro) dece, svakako će se postarati da naprave dobru pauzu između ovog i sledećeg.

Do kraja godine, prijalo im je Dorotino prisustvo u kući, pomagala je u čuvanju Luka i pravljenju zavesa za sobe na trećem spratu.

Tog Božića, Harijet je ponovo bila ogromna, u svom osmom mesecu, i smejala se sama sebi zbog veličine i glomaznosti. Kuća je bila puna. Svi koji su bili tu za Uskrs došli su ponovo. Ustanovljeno je da su Harijet i Dejvid imali dara za ovakve stvari. Jedna Harijetina rođaka je takođe došla, s troje dece, pošto je čula o prelepoj uskršnjoj zabavi koja je trajala nedelju dana. Jedan Dejvidov kolega došao je sa suprugom. Ovaj Božić je trajao deset dana, a jedna gozba pratila je drugu. Luk je bio u svojim kolicima u prizemlju, svi su se preterano trudili oko njega, a starija deca su ga nosila unaokolo poput lutke. Na kratko je, takođe, došla i Dejvidova sestra Debora, hladna, privlačna devojkica koja je lako mogla biti Džesikina, a ne Molina ćerka. Nije bila udata, iako joj je nekoliko puta, kako je govorila, malo

falilo. Uopšteno govoreći, bila je toliko udaljena od ljudi u kući, sve samih prosečnih Engleza - kako su sami sebe opisivali u odnosu na nju - da su ove razlike predstavljale nepresušni izvor šala. Ona je uvek živela životom bogataša, trošna otmenost kuće njene majke ju je razdraživala, mrzela je kad su ljudi stešnjeni, ali je priznala da joj je ova zabava bila interesantna.

Bilo je dvanaestoro odraslih i desetoro dece. Susedi koje su pozvali su došli, ali je utisak porodičnog zajedništva bio snažan i njih je isključio. A Harijet i Dejvida je veselila činjenica da su oni, njihova svojeglavost, koju su svi kritikovali i ismevali, uspeli u ovom čudu: pošlo im je za rukom da ujedine sve ove tako različite ljude, i učine da oni uživaju zajedno.

Drugo dete, Helen, rođeno je, kao i Luk, na porodičnom krevetu, uz prisustvo svih istih ljudi, i ponovo je čelo bebe poprskano šampanjcem, i svi su plakali. Luk je bio premešten iz sobe za bebu u sobu pored u hodniku i Helen je zauzela njegovo mesto.

Iako je Harijet bila umorna - zaista, premorena - uskršnja zabava je održana. Doroti je bila protiv. "*Umorna si, devojko*", rekla je. "Umorna si do srži." A zatim, videvši Harijetino lice: "No, dobro, ali ti ne smeš ništa da radiš, pazi."

Dve sestre i Doroti preuzele su na sebe teži deo posla, kupovinu i spremanje hrane.

U prizemlju, među svim tim ljudima - jer, kuća je opet bila puna - bila su i dva mala stvorenja, Helen i Luk, sama čupava svetla kosa i plave oči i rumeni obrazi. Luk se teturao okolo, uz sveopštu pomoć, a Helen je bila u svojim kolicima.

Tog leta - bila je 1968. godina - kuća je bila ispunjena do tavana, gotovo samo rođacima. Kuća je bila tako zgodna za London: ljudi su putovali s Dejvidom, tamo provodili dan, i vraćali se s njim. Na dvadeset minuta vožnje odatle nalazio se lep predeo za pešačenje.

Ljudi su dolazili i odlazili, rekli bi da su došli na dva, tri dana i ostajali čitavu nedelju. I, kako je sve to plaćano? Pa, naravno, svi su prilagali; i, naravno, ne dovoljno, ali ljudi su znali da je Dejvidov otac bogat. Da se ta hipoteka ne plaća, ništa od ovoga ne bi se moglo desiti. Novca je uvek bilo jedva dovoljno. Ekonomisali su; ogromni zamrzivač - kakve imaju u hotelima - kupljen polovan i bio je krcat voćem i povrćem ostavljenim na leto. Doroti, Sara i Andžela punile

su tegle voćem i džemom i čatnijem. Pekle su hleb i cela kuća mirisala je na svež hleb. Ovo je bila sreća, u starom stilu.

Mada, postojala je senka. Sara i njen muž, Vilijam, imali su loš brak, svađali su se, i mirili, ali ona je bila trudna po četvrti put, i razvod nije dolazio u obzir.

Božić, podjednako divan praznik, došao je i prošao. Nakon toga Uskrs... nekad su svi morali da se zapitaju gde uspevaju da se smeste.

Crni oblak nad porodičnom srećom, Sarin i Vilijamov nesklad, nestao je jer se nad njim sada nadvijao još jedan, tamniji. Sarina nova beba patila je od Daunovog sindroma, i nije moglo biti ni govora o njihovom razlazu. Doroti je ponekad govorila kako je šteta što je nema dve, Sari je bila potrebna isto toliko, i više, nego Harijet. I zaista je odlazila u posete svojoj Sari, koja je bila u nevolji, dok Harijet nije.

Džejn se rodila 1970. godine, kada je Helen imala dve godine. Prebrzo, prekorevala ih je Doroti, čemu žurba?

Helen je premeštena u Lukovu sobu, a Luk je premešten u jednu sobu dalje. Iz sobe za bebe čula se Džejn, zvuci zadovoljne bebe, a dvoje male dece dolazilo je u veliki porodični krevet i mazilo se i igralo, ili su posećivali Doroti u njenom krevetu i igrali se tamo.

Sreća. Srećna porodica. Lovatovi su bili srećna porodica. To je bilo ono što su odabrali i što su zasluživali. Često je, kad su Dejvid i Harijet ležali okrenuti jedno prema drugom, izgledalo da se vrata u njihovim grudima raskriljuju, a ono što je iz njih isticalo bila je jačina olakšanja, zahvalnosti, koja ih je još uvek oboje zbunjivala: na kraju krajeva, očuvati strpljenje tokom onoga što se sada činilo kao tako dug period nije bilo lako. Bilo im je teško da sačuvaju veru u same sebe kada je duh vremena, duh pohlepnih i sebičnih šezdesetih, bio tako spreman da ih proglasi krivcima, izoluje ih, unizi ono najbolje u njima. A pogledajte sada, bili su u pravu kad su insistirali na očuvanju one njihove tvrdoglave individualnosti, koja je, tako jognasto, odabrala najbolje - ovo.

Izvan ovog srećnog mesta, njihove porodice, tukle su i besnele oluje sveta. Bezбриžna dobra vremena bila su zauvek nestala. Dejvidova firma je bila pogođena, i on nije dobio unapređenje koje je očekivao, ali drugi su ostali bez posla, i on je imao sreće. Sarin muž

je ostao bez posla. Sara se žalosno šalila da su ona i Vilijam privlačili svu zlu sreću u porodici.

Harijet je rekla Dejvidu, nasamo, da ona ne veruje da je u pitanju loša sreća: Sarina i Vilijamova nesreća, njihove svađe, verovatno su prizvale mongoloidno dete - da, da, naravno da je znala da ih ne treba nazivati mongoloidima. Ali, devojčica je zaista pomalo ličila na Džingis Kana, zar ne? Beba Džingis Kan sa svojim spoljoštenim malim licem i prorezima umesto očiju? Dejvidu se nije dopadala ova Harijetina crta, taj fatalizam koji se činio tako suprotan svemu ostalom kod nje. Rekao je kako je po njemu ovo bilo glupo, histerično razmišljanje: Harijet se naljutila i morali su da se pomire.

Gradić u kom su živeli promenio se za pet godina koliko su tu proveli. Surovi izgredi i zločini, nekad šokantni za sve, sada su postali nešto uobičajeno. Bande mladih visile su u određenim kafićima i na uličnim ćoškovima ne poštujući nikoga. Kuća pored njihove bila je opljačkana tri puta: kuća Lovatovih još nije, ali, opet, tu je uvek bilo nekog. Na kraju ulice nalazila se telefonska govornica koju su toliko puta uništili da su nadležni digli ruke: stajala je tamo neupotrebljiva. Tih dana, Harijet ni u snu ne bi noću šetala sama, a ranije ne bi ni pomislila da ne ide gde god želi u bilo koje doba dana ili noći. Postojala je ružna strana ovih događaja: sve više i više činilo se da u Engleskoj žive dva naroda a ne jedan - neprijatelji, koji se mrze, koji ne mogu ni da saslušaju šta onaj drugi govori. Mladi Lovatovi prisiljavali su se da čitaju novine, i gledaju vesti na televiziji, iako im je instinkt govorio da ne rade ni jedno ni drugo. Morali su makar da znaju šta se dešava izvan njihove tvrđave, njihovog kraljevstva, u kom su odgajana tri voljena deteta, i gde je toliko ljudi dolazilo da uroni u sigurnost, udobnost, ljubaznost.

Četvrta beba, Pol, rođena je 1973. godine, između Božića i Uskrsa. Harijet se nije osećala baš najbolje: njene trudnoće i dalje su bile neugodne i praćene manjim problemima - ništa ozbiljno, ali bila je umorna.

Uskršnji praznici bili su bolji nego ikad: bila je to njihova najbolja godina i, kada su je se kasnije prisećali, činilo se da je čitava godina bila jedno slavlje koje se obnavljalo s izvora tople gostoljubivosti čiji su čuvari bili Harijet i Dejvid. Počela je na Božić kada je Harijet bila u poodmakloj trudnoći, svi su je pazili, delili posao spremanja veličan-

stvenih jela, zabavljeni bebom koja je bila na putu... svesni da dolazi Uskrs, za njim jedno dugo leto, pa opet Božić...

Uskrs je trajao tri nedelje, tokom čitavog školskog raspusta. Kuća je bila prepuna. Troje male dece imalo je svoje sobe, ali su smeštani zajedno kad nije bilo dovoljno kreveta. Što su oni, naravno, obožavali. "Zašto ih ne pustite da uvek spavaju zajedno?" Doroti, ostali, bi se raspitivali. "Svakom posebna soba, za takvu dečurliju!"

"Važno je", rekao je Dejvid, ljutito, "da svako ima svoju sobu."

Članovi porodice zgleđali su se kako to članovi porodice rade kada nalete na neočekivanu prepreku u nekom od njih; Moli, koja je osećala kako je poštuju, ali u isto vreme, na neki izopačeni način, kritikuju, rekla je: "Svi na svetu! Svako!" Nameravala je da zvuči duhovito.

Ova scena odigrala se za doručkom - ili, tačnije, tokom prepodneva - jer, u porodičnoj sobi, doručak je uglavnom trajao prilično dugo. Odrasli su još uvek svi bili za stolom, njih petnaest. Deca su se igrala među sofama i stolicama u trpezarijskom delu. Moli i Frederik sedeli su jedno pored drugog, kao i uvek, i dalje su, po običaju, na sve gledali iz oksfordske perspektive, zbog čega su ih ovde često zadirivali, ali činilo se da im to ne smeta i veselo su zauzimali odbrambeni stav. Moli je ponovo pisala Dejvidovom ocu, Džejmsu, i rekla da se mora "izdužiti" za još novca, mladi par jednostavno nije uspevao da ishrani celu porodicu, sve te zvane i nezvane goste. Džejms je poslao jedan velikodušan ček, a zatim došao i sam. Sedeo je naspram svoje bivše žene i njenog muža i, kao i obično, primećeno je da se dve vrste ljudi međusobno proučavaju istovremeno se pitajući da li će ikad uspeli da reše svoje nesuglasice. On se izgleda bio spremio za neke sportske aktivnosti: zapravo, na kratko je bio prekinuo sa skijanjem, kao i Debora, koja je takođe bila tu i ponašala se pomalo poput neke egzotične ptice koja se spustila s oblaka na neko nepoznato mesto, na kome je ostala iz čiste radoznalosti - nije htela da prizna da im se divi. Doroti je bila tu, kuvala je i delila sledovanja kafe i čaja. Andžela je sedela pored svog muža; njeno troje dece igralo se s ostalom decom. Andžela, sposobna, okretna žena ('snalažljivica', kako je Doroti govorila, pri tom prećutavši onaj 'hvala Bogu' deo), stavljala im je do znanja da oseća da su njene sestre preotele celu Doroti, njoj ne ostavivši ništa.

Bila je poput pametne, lepe, male lisice. Sara, Sarin muž, rođaci, prijatelji - ljudi su se tiskali u svakom uglu velike kuće, čak i na sofama tu u prizemlju. Tavan je još davno postao zajednička spavaona pretrpana dušecima i vrećama za spavanje u koje su se mogla smestiti sva deca, ma koliko da ih ima. Dok su sedeli tu, u ogromnoj, toploj udobnoj sobi, u kojoj je gorela vatra za koju su drva sakupili svi zajedno šetajući šumom prethodnog dana, u sobama iznad orili su se glasovi i muzika. Neka od starije dece uvežbavala su pesmu. U ovoj kući se televizija nije mnogo gledala - čemu su se svi gosti divili, jer takav obrazac ponašanja nisu uspeali da nametnu kod svojih kuća.

Sarin suprug, Vilijam, nije sedeo za stolom, stajao je nehajno naslonjen na pregradni zid; i ta mala udaljenost pokazivala je kako on vidi svoju vezu s porodicom. Dva puta je ostavljao Saru, i dva puta se vraćao. Svima je bilo potpuno jasno da taj proces nije bio završen. Našao je sebi posao, doduše bedan, u trgovini zgradama: problem je bio u tome što je vrlo teško podnosio fizičku nesposobnost, i njegova novorođena ćerka, beba sa Daunovim sindromom, užasavala ga je. Ali, ipak, još uvek je bio i te kako oženjen Sarom. Bili su skladan par: oboje visoki, raskošne građe, crni, kao par Cigana, večito u šarenoj odeći. Ali, sirota beba bila je u Sarinom naručju, pokrivena kako ne bi uznemiravala prisutne, i Vilijam je gledao svuda, samo ne u svoju suprugu.

Umesto toga, gledao je u Harijet, koja je sedela dojeći Pola, starog dva meseca, u velikoj stolici koja je bila njena jer je bila tako zgodna za ovu svrhu. Izgledala je iscrpljeno. Džejn nije mogla da spava jer su joj izbijali zubi i htela je mamu, a ne baku.

Nije je mnogo izmenilo to što je svetu podarila četiri ljudska bića. Sedela je na čelu stola, s kragnom plave košulje sklonjenom u stranu, tako da se ukazivao deo bele dojke prošarane plavim venama i Polova glavica koja se energično pomerala. Njene usne bile su kao i uvek čvrsto stegnute, motrila je na sve: bila je zdrava, privlačna žena, puna života. Ali umorna... deca su prestala s igrom i jurnula ka njoj zahtevajući pažnju, a ona se odjednom unervozila, i prasnula: "Zašto ne odete gore na tavan da se igrate?" Ovo nije ličilo na nju - ponovo su poglede razmenili odrasli, koji su preuzeli na sebe zadatak da joj dečju buku sklone s puta. Na kraju, Andžela je bila ta koja je otišla s njima.

Harijet je tištalo to što je bila loše volje. "Nisam spavala čitave noći", počela je, a Vilijam ju je prekinuo, preuzimajući stvari u svoje ruke - iznoseći ono što su svi osećali, i Harijet je to znala; čak je znala i zašto je to morao obaviti Vilijam, problematični muž i otac.

"A sada, da raščistimo to, snaho Harijet", najavio je, naginjući se unapred od svog zida, podignuvši jednu ruku, kao vođa orkestra. "Koliko imaš godina? Ne, nemoj mi reći, znam, a znam i da si rodila četvoro dece za šest godina..." Rekavši to, pogledao je oko sebe ne bi li se uverio da se svi slažu s njim: slagali su se, i Harijet je mogla to da vidi. Ironično se smešila.

"Zločinac", rekla je, "eto šta sam ja."

"Napravi pauzu, Harijet. To je sve što od tebe tražimo", nastavio je. Zvučao je sve više teatralno, lakrdijaški - kako se i inače ponašao.

"Kaže otac četvoro dece", rekla je Sara, snažno grleći svoju sirotu Ejmi, prkoseći im da kažu glasno ono što su sigurno mislili: da ona čini poseban napor da ga podrži, svog nezadovoljavajućeg muža, pred svima njima. Zahvalno ju je pogledao izbegavajući da pogleda i jadni zamotuljak koji je držala.

"Da, ali mi smo to barem rasporedili tokom deset godina", rekao je.

"Napravićemo pauzu", objavila je Harijet. "Od najmanje tri godine", dodala je drskim glasom.

Svi su razmenili poglede: kako se njoj činilo, prekorevali su.

"Šta sam vam rekao", rekao je Vilijam. "Ovi ludaci će da nastave."

"Ovi ludaci svakako hoće", rekao je Dejvid.

"Šta sam vam *ja* rekla", rekla je Doroti. "Kad Harijet nešto sebi uvrti u glavu, onda je badava trošiti reči."

"Baš kao njena majka", rekla je očajno Sara: ovo se odnosilo na Dorotinu odluku da je Harijet potrebija nego Sari, uprkos čak i bolesnom detetu. "Ti si mnogo čvršća od nje, Sara", izrekla je Doroti. "Nevolja s Harijet je u tome što su joj oči uvek bile veće od stomaka."

Doroti je sedela blizu Harijet, s malom Džejn koja je, iznemogla od neprospavane noći, dremala u njenom naručju. Sedela je uspravna, ukočena; usne su joj bile čvrsto stisnute, njenim očima ništa nije moglo promaći.

"Zašto da ne?" rekla je Harijet. Nasmejala se svojoj majci: "Zar je to loše?"

"Nameravaju da imaju još četvoro dece", rekla je Doroti, obraćajući

se ostalima.

"Blagi Bože", rekao je Džejms, osećajući divljenje, ali i bojazan. "Pa, sva sreća da ja tako dobro zarađujem."

Dejvidu se ovo nije dopalo - pocrveneo je i nikoga nije hteo da pogleda.

"Oh, nemoj biti takav, Dejvide", rekla je Sara, trudeći se da ne zvuči jetko - novac joj je bio potreban, hitno, ali Dejvid je bio taj, koji je imao dobar posao, i koji je uz to dobijao i tako mnogo priđe.

"Nećete valjda stvarno imati još četvoro dece?" Sara je svoje pitanje propratila uzdahom - i svi su znali da je u stvari htela da kaže da će još četiri puta izazivati sudbinu. Nežno je spustila ruku na glavu usnule Ejmi, uvijene u šal u kom je bila zaštićena od sveta.

"Da, hoćemo", rekao je Dejvid.

"Da, sigurno hoćemo", rekla je Harijet. "Ovo je ono što svi žele, zaista, samo što su nas drugačije učili. Ljudi žele da žive ovako, stvarno."

"Srećne porodice", rekla je Moli kritikujući - zalagala se za život u kom se zna gde je mesto domaćim prilikama, što je bilo preduslov za važnije stvari.

"Mi smo centar ove porodice", rekao je Dejvid. "Mi - Harijet i ja. Ne ti, majko."

"Sačuvaj Bože", rekla je Moli, a njeno široko lice, uvek rumeno, pocrvnelo je još jače - bila je ljuta.

"Oh, u redu", rekao je njen sin. "To nikada nije bilo tvoj stil."

"Moj sigurno nikad nije bilo", rekao je Džejms, "i neću da se zbog toga izvinjavam."

"Ali, ti si bio sjajan, super otac", bodrila je Debora. "I Džesika je bila super mama."

Njena biološka majka podigla je svoje teške obrve.

"Ja se nešto ne sećam da si Moli ikada dala pravu šansu", rekao je Frederik.

"Ali, tako je hla-a-a-dno u Engleskoj", vajkala se Debora.

Džejms, u svojoj svetloj, presvetloj odeći, zgodni, dobro očuvani gospodin odeven kao za neko letovanje na jugu, dozvolio je sebi da, kao stariji, ironično frkće na netaktičnost mladih: pogledom koji je uputio svojoj ženi i njenom mužu izvinjavao se u Deborino ime. "A i inače", insistirao je, "to *nije* moj stil. Poprilično grešiš, Harijet. Istina

je potpuno suprotna. Ljudima je mozak ispran da veruju da je porodični život najbolji. Ali, prošla su ta vremena.”

”Ako ti se ne dopada, zašto si onda ovde?” zatražila je Harijet da čuje, i suviše ratoborna za to tako prijatno jutro. Odmah potom pocrvenela je i uzviknula, ”Ne, nisam tako mislila!”

”Ne, naravno da nisi tako mislila”, rekla je Doroti. ”Previše si umorna.”

”Ovde smo zato što je prelepo”, rekla je Dejvidova rođaka učenica. Poticala je iz nesrećne - ili u najmanju ruku komplikovane - porodice i počela je da svoje raspuste provodi ovde, čime su njeni roditelji bili zadovoljni jer je mogla da iskusi pravi porodični život. Zvala se Bridžet.

Dejvid i Harijet razmenjivali su duge, vedre poglede pružajući podršku jedno drugom, kao što su često činili, i nisu čuli učenicu koja je sada njima slala poglede pune očaja.

”Hajde, vas dvoje”, rekao je Vilijam, ”recite Bridžet da je dobrodošla.”

”Šta? O čemu se radi?” upitala je Harijet.

Vilijam je rekao: ”Bridžet je potrebno da od vas čuje da je dobrodošla. Kao i svima nama, s vremena na vreme”, dodao je na svoj vragolasti način i nije mogao da odoli, a da ne baci pogled na svoju suprugu.

”Pa, naravno da si dobrodošla, Bridžet”, rekao je Dejvid. Brzo je pogledao Harijet, koja je istog momenta rekla, ”Ma, naravno”, mislila je, to se podrazumeva; a težina hiljadu bračnih rasprava stajala je iza tih reči, zbog čega je Bridžet gledala u Dejvida, pa u Harijet, pa ponovo u Dejvida, a onda oko sebe, u čitavu porodicu, rekavši, ”Kad se budem udala, ovako ću postupiti. Biću kao Harijet i Dejvid, imaću veliku kuću i puno dece... i svi ćete biti dobrodošli.” Imala je petnaest godina, ta jednostavna, crna, punačka devojka koja će se, svi su to znali, uskoro razviti i postati prelepa. Rekli su joj da će biti tako.

”To je normalno”, rekla je Doroti mirno. ”Sama nisi imala ništa što bi ličilo na pravi dom, i to ti je važno.”

”Ima nečeg pogrešnog u toj logici”, rekla je Moli.

Učenica je gledala u lica oko stola, ne znajući šta da uradi ili kaže.

”Moja majka hoće da kaže da možeš o nečemu da sudiš tek pošto to iskušiš”, rekao je Dejvid. ”Ali, ja sam živi dokaz da nije tako.”

"Ako hoćeš da kažeš da nisi imao pravi dom", rekla je Moli, "to je čista glupost."

"Imao si dva", rekao je Džejms.

"Imao sam svoju sobu", rekao je Dejvid. "*Svoju sobu* - koja mi je bila dom."

"I pretpostavljam da bismo morali biti zahvalni što nam to sada otkrivaš. Nisam znao da si se osećao uskraćenim", rekao je Frederik.

"Nisam, nikada - imao sam svoju sobu."

Rešili su da na to slegnu ramenima i nasmeju se.

"A niste čak ni razmišljali o tome kakav će problem biti školovati sve njih", rekla je Moli. "Do sada niste, koliko možemo da vidimo."

I evo, sada se pojavilo ono sporno pitanje koje je život u ovoj kući do tad uspevao da gurne u drugi plan. Nije trebalo posebno naglašavati da je Dejvid išao u privatne škole.

"Luk će poći u obližnju školu ove godine", rekla je Harijet. "A Helen će krenuti sledeće godine."

"U redu, ako ste vi time zadovoljni", rekla je Moli.

"Moje tri su išle u obične škole", rekla je Doroti, ne dopuštajući da ostane na tome; ali Moli nije prihvatila njeno izazivanje. Primetila je: "Pa, ako Džejms ne priskoči u pomoć..." i tako jasno stavila do znanja da ona i Frederik ne mogu ili ne žele da učestvuju.

Džejms je ćutao. Nije čak dozvolio sebi ni da ih ironično gleda.

"Tek za pet godina, ili šest, moraćemo da brinemo o Lukovom i Heleninom daljem obrazovanju", rekla je Harijet; ponovo je zvučala previše nervozno.

Moli nije odustajala: "Mi smo Dejvida upisali u njegove škole čim se rodio. I Deboru, takođe."

"Lepo", rekla je Debora, "ali, zašto bih ja zbog svojih finih škola bila išta bolja od Harijet - ili bilo koga drugog?"

"U tome je poenta", rekao je Džejms, koji je platio te fine škole.

"Nije baš neka poenta", rekla je Moli.

Vilijam je teško uzdahnuo, izigravajući klovna: "Uskraćeni, svi mi, zaista smo ostali. Siroti Vilijam. Sirota Sara. Sirota Bridžet. Sirota Harijet. Reci mi, Moli, da sam ja išao u otmene škole, da li bih sada imao pristojan posao?"

"Ne radi se o tome", rekla je Moli.

”Hoće da kaže da bi bio srećniji da si nezaposlen ili radiš neki odv-ratan posao, a dobro si obrazovan, nego da si slabo obrazovan”, rekla je Sara.

”Žao mi je”, rekla je Moli. ”Obrazovanje u državnim školama je užasno. Postaje sve gore. Harijet i Dejvid treba da školuju četvoro dece. A, po svemu sudeći, biće ih još. Kako znate da će Džejms moći da vam pomaže? Svašta se na svetu može desiti.”

”Svašta se i dešava, sve vreme”, rekao je gorko Vilijam, ali se nas-mejao ne bi li ublažio svoje reči.

Harijet se, potištena, vrpoljila u svojoj stolici, odvojila je Pola od grudi pokrivajući se s veštinom koju su svi приметili i divili joj se, i rekla: ”Ne želim sada da razgovaram o tome. Jutro je divno...”

”Ja ću vam pomoći, naravno, koliko budem mogao”, rekao je Džejms.

”Oh, Džejms...” rekla je Harijet, ”hvala vam... hvala vam... Oh, Bože... zašto ne odemo do šume?... Mogli bismo poneti ručak kao za piknik?”

Jutro je neopaženo prošlo. Bilo je podne. Sunčevi zraci padali su na rubove otvoreno crvene zavese, činili ih jarkonarandžastim, tako da su narandžasti rombovi, razbacani po stolu, sijali među šoljama, tanjirićima i činijama s voćem. Deca su sišla s tavana i sada su bila u bašti. Odrasli su otišli do prozora da ih gledaju. Bašta je i dalje bila zapuštena; nisu nalazili vremena za nju. Travnjak je bio mestimično bujan, i igračke su ležale unaokolo. Ptice su pevale u grmlju, ne obraćajući pažnju na decu. Doroti je malu Džejn spustila na travu, i ona se, gegajući se, pridružila ostaloj deci. Grupa dece se bučno igrala, ali ona je bila suviše mala, povremeno bi se uključivala u igru, a zatim se vraćala u svoj svet dvogodišnjaka. Zbog toga, ostala deca su joj vešto prilagodila svoju igru. Nedelju dana ranije, na uskršnju nedelju, svuda po ovoj bašti bila su skrivena obojena jaja. Dan je bio čudesan, deca su sa svih strana donosila magična jaja zbog čijeg su ukrašavanja Harijet, Doroti i Bridžet, učenica, ostale budne do duboko u noć.

Harijet, s bebom u naručju, i Dejvid, stajali su zajedno kraj prozora. On ju je zagrlio. Brzo su se pogledali, osećajući se napola krivima zbog osmeha na licima koje nisu mogli da suzdrže, a za koje su pre-dosećali da će ozlojediti ostale.

"Vas dvoje ste nepopravljivi", rekao je Vilijam. "Beznadežni slučajevi", rekao je ostalima. "No, ima li neko nešto protiv? Ja nemam! Zašto ne bismo svi otišli na onaj piknik?"

Familija se smestila u pet automobila, deca su se gurala na zadnjim sedištima ili su sedela u krilu odraslih.

Leto je bilo isto: prošla su dva meseca, i opet je porodica došla i otišla, i ponovo došla. Učenica je bila tu sve vreme, sirota Bridžet, očajnički se držala ovog čuda od porodice. U stvari, ponašala se slično kao Harijet i Dejvid. Oboje su više nego jednom - ugledavši devojčino lice, i na njemu strahopoštovanje, čak bojazan, i uvek oprez kao da se plašila da će propustiti neku objavu dobrote i milosti ako na momenat dozvoli da joj pažnja popusti - videli same sebe. Čak su osetili nelagodnost videvši same sebe. Bilo je previše... preterano... Naravno da bi trebalo da joj govore, "Slušaj, Bridžet, nemoj previše da očekuješ. Život nije takav!" Ali, život jeste takav, ako pravilno odaberete: pa onda, zašto su osećali da ona ne može imati ono čega oni imaju u izobilju?

Čak i pre nego što su se gosti okupili uoči Božića 1973, Harijet je ponovo zatrudnela. Na njeno krajnje zaprepaštenje, kao i Dejvidovo. Kako se to moglo dogoditi? Bili su pažljivi, naročito pažljivi zbog njene rešenosti da neko vreme neće imati dece. Dejvid je pokušao da se našali, "To je zbog ove sobe, kunem se da ona pravi decu!"

Odlagali su da kažu Doroti. Ionako nije bila tu, jer je Sara ranije rekla da nije fer da Harijet dobija svu pomoć. Međutim, Harijet prosto nije mogla da se snađe. Jedna za drugom, tri devojke su dolazile da pomažu; tek su bile završile školu i nije im bilo lako da nađu posao. Nisu bile naročito dobre. Harijet je bila ubeđena da se više ona stara o njima nego one o njoj. One su dolazile ili nisu dolazile, u zavisnosti od raspoloženja, sedele su u kući i pile čaj sa svojim prijateljicama dok je Harijet naporno radila. Bila je ljuta, potpuno iscrpljena... bila je svadljiva; gubila je živce; lako bi briznula u plač... Dejvid ju je video kako sedi za kuhinjskim stolom, s glavom među šakama, i mrmlja kako je ovaj novi fetus truje: Pol je ležao i tiho plakao u svojim kolicima, zanemaren. Dejvid je iz firme uzeo odsustvo od dve nedelje da dođe kući i pomaže. Znali su oni i ranije koliko mnogo duguju Doroti, ali sada su znali bolje - znali su i da će, kad čuje da je Harijet ponovo trudna, biti ljuta. Veoma ljuta. I da će imati pravo.

"Sve će biti lakše kad počnu božićni praznici", jecala je Harijet.

"Ti mora da se šališ", rekao je Dejvid, ljutito. "Naravno da ovog puta ne mogu svi doći."

"Ali, sve je toliko lakše kad su ovde, svi mi pomažu."

"Jedan jedini put ćemo mi otići kod nekog od njih", rekao je Dejvid, ali ova ideja nije se održala duže od pet minuta: nijedno od ostalih domaćinstava ne bi moglo da primi još šestoro ljudi.

Harijet je ležala na svom krevetu, jecajući. "Ali, oni moraju doći, nemoj ih odvrćati - oh, Dejvide, molim te... ako ni zbog čega drugog, barem zato što ću ja prestati da mislim na to."

On je sedeo na svojoj polovini kreveta posmatrajući je, teskobno, kritikujući, nastojeći da to ne radi. Zapravo bi mu bilo drago da kuća ne bude puna ljudi tri nedelje, ili mesec dana: to je tako mnogo koštalo, a novca nikad nije bilo dovoljno. Radio je i prekovremeno, a ovde, kod kuće, bio je dadilja.

"Ti jednostavno moraš dovesti nekog da pomaže, Harijet. Moraš se potruditi i zadržati neku od devojaka."

Prasnula je, ogorčena zbog kritike, "To nije fer! Ti nisi primoran da ostaješ ovde s njima - one ništa ne valjaju. Ne verujem da je i jedna od tih devojaka u životu provela sat vremena nešto radeći."

"Bile su od neke pomoći - makar i ako je u pitanju samo pranje posuđa."

Doroti je telefonirala da kaže da će i Sara i Harijet morati da se snađu: njoj, Doroti, bila je potrebna pauza. Htela je kući, u svoj stan da na nekoliko nedelja udovolji sebi. Harijet je plakala, gotovo da nije mogla da govori. Doroti nije uspela da iz nje izvuče u čemu bi mogao biti problem: rekla je, "U redu, pretpostavljam da ću onda morati da dođem."

Sela je za veliki sto s Dejvidom i Harijet - četvoro dece je takođe bilo tu - i strogo posmatrala Harijet. Nije prošlo ni pola sata od kako je došla, a ona je shvatila da je njena ćerka ponovo trudna. Po njenom ljutitom izrazu lica mogli su da vide da ima da kaže strašne stvari. "Ja sam vaš sluga, ja radim posao sluge u ovoj kući." Ili, "Vrlo ste sebični, vas dvoje. Neodgovorni ste." Ove reči lebdele su u vazduhu, ali nije ih izgovorila: znali su da ne bi ostalo na tome kad bi Doroti dopustila sebi da počne.

Sedela je na čelu stola - na mestu blizu šporeta - mešala je svoj

čaj, jednim okom motreći malog Pola, koji je bio u svojoj stoličici, zlovoljan, žudeo je za zagrljajem. I Doroti je izgledala umorno, njena seda kosa bila je u neredu: bila je pošla u svoju sobu da se uredi kada su je Luk, Helen i Džejn obasuli zagrljajima, nedostajala im je i znali su da će ljutina i netrpeljivost koji su vladali kućom sada biti otklonjeni.

"Vi znate da svi očekuju da dođu ovamo za Božić", bila je izričita, *ne* gledajući u njih.

"Oh, to, to, to", galamili su Luk i Helen, počinjući da pevaju i plešu i trče po kuhinji. "Oh, to, kad dolaze? Da li Toni dolazi? Da li Robin dolazi? Da li En dolazi?"

"Sedite", rekao je Dejvid, oštro i hladno, i oni su ga pogledali, zbunjeni, povređeni, i seli.

"To bi bila ludost", rekla je Doroti. Lice joj je bilo rumeno od vrelog čaja i svega onoga što se primoravala da ne kaže.

"Naravno da svi moraju doći", rekla je Harijet, kroz suze i istrčala iz sobe.

"To joj je veoma važno", rekao je Dejvid pomirljivo.

"A tebi nije?" Ovo je bilo sarkastično.

"Stvar je u tome, ja mislim da je Harijet potpuno van sebe", rekao je Dejvid, zadržavajući pogled na Doroti, ne bi li je naterao da se suoči s njim. Ali, nije uspeo.

"Šta to znači, da je moja majka van sebe?" zanimalo je Luka, šestogodišnjaka, već spremnog da od toga napravi igru rečima. Čak, možda, zagonetku. Ali, bio je zbunjen. Dejvid je ispružio ruku i Luk je prišao ocu, stao blizu njega, zagledao mu se u lice.

"Sve je u redu, Luk", rekao je Dejvid.

"Morate dovesti nekog da pomogne", rekla je Doroti.

"Pokušali smo." Dejvid je ispričao šta se desilo sa tri ljubazne, ali nezainteresovane devojke.

"Ne čudi me. Ko danas hoće pošteno da radi?" rekla je Doroti. "Ali, morate nekoga naći. Mogu ti reći da nisam očekivala da život završim kao vaša i Sarina služavka."

Na te reči, Luk i Helen su s nevericom pogledali svoju baku i briznuli u plač. Napravivši kratku pauzu, Doroti se pribrala i zatim počela da teši njih.

"U redu je, sve je u redu", rekla je. "A sada idem da stavim Pola i

Džejn na spavanje. Vas dvoje, Luk i Helen, možete i sami. Ja ću doći gore da vam poželim laku noć. A onda vaša baka ide u krevet. Umorna sam.”

Uznemirena, deca su se popela uz stepenice.

Harijet više nije silazila te večeri; njen suprug i njena majka znali su da se ne oseća dobro. Na šta su bili navikli... ali ne i na zlovolju, suze, osornost.

Kad su deca legla, Dejvid je uradio nešto od posla koji je ostavio za kod kuće, napravio sebi sendvič, a pridružila mu se i Doroti, koja je sišla da skuva sebi čaj. Ovoga puta nisu razmenjivali neprijatnosti: saučesnički su delili tišinu, kao dva saborca suočena s iskušenjima i teškoćama.

Zatim je Dejvid otišao na sprat, u veliku spavaću sobu, u kojoj je vladao mrak, samo su se na tavanici smenjivale senke i tračci svetlosti koja je dopirala s prozora na spratu susedne kuće udaljene dobrih pedesetak metara. Stajao je gledajući veliki krevet na kom je ležala Harijet. Da li spava? Mali Pol ležao je blizu nje, spavao je, otkriven. Dejvid se pažljivo nagnuo nad njih, uvio Pola u njegovo omiljeno ćebe, i odneo ga u njegovu sobu pored spavaće. Video je Harijetine oči kako sijaju dok je pratila njegove pokrete.

Legao je na krevet, kao i obično polako ispružio ruku na koju bi ona prislonila glavu i pustila da je privuče sebi.

Umesto toga, ona je rekla, "Pipni ovo", i stavila njegov dlan na svoj stomak.

Bila je skoro u trećem mesecu trudnoće.

Ova nova beba do tada još nije pokazivala znake samostalnog života, ali sada je Dejvid osetio pod rukom udarac, prilično snažan pokret.

"Možda si trudna duže nego što si mislila?" Još jednom je osetio udar, nije mogao da poveruje.

Harijet je ponovo plakala, i on je osetio, svestan, naravno, da to nije fer, da ona krši pravila nekog njihovog sporazuma: suze i jad nikada nisu bili na njihovom dnevnom redu!

Osetila se odbačenom. Uvek su voleli da leže ovde i osećaju novi život, pozdravljaju ga. Četiri puta je već čekala te prve, nežne vibracije, oko kojih na početku lako pogrešite, ali posle ste sigurni; imate utisak kao da je riba izbacila iz usta mehur vazduha; četiri puta

čekala je one blage reakcije na njene pokrete, njen dodir, i čak - bila je uverena - njene misli.

Ovog jutra, dok je ležala u mraku pre nego što su se deca probudila, osetila je lake udarce u stomaku, nije mogla da na njih ne obrati pažnju. Ne verujući, uspravila se u polusedeći položaj, posmatrala je svoj još uvek ravan, iako mek, stomak, i osetila zapovednički ritam, kao sa malog doboša. Čitav dan nije prestala da se kreće, kako ne bi osećala ove zahteve novog bića, različite od bilo čega s čim se do tada sreła.

"Bolje da odeš kod doktora Breta da proveriš te datume", rekao je Dejvid.

Harijet je ćutala, svesna da to nije ni od kakvog značaja: nije znala zašto se tako oseća.

Ali je otišla kod doktora Breta.

On je rekao, "Pa, možda sam pogrešio za mesec dana - ali, ako je tako, stvarno si bila krajnje nemarna, Harijet."

Ovaj prekor bilo je ono što je od svih slušala, te je iz nje provalilo, "Svakom se može desiti da pogreši."

Doktor se namrštió kad je osetio snažne kretnje u njenom stomaku, i primetio: "Pa, nema ničeg jako lošeg u tome, zar ne?" Međutim, izgleda da je bio sumnjičav. Život je namučio ovog čoveka, nije više bio mlad, kako je čula, imao je loš brak. Uvek se osećala prilično superiornom u odnosu na njega. Sada je osećala da mu je prepuštena na milost i nemilost, upravila je pogled ka tom profesionalno mučaljivom licu dok je ležala tamo, prepuštena njegovim rukama - žudela je da joj on kaže nešto drugo. Šta? *Objašnjenje*.

"Ne smeš se mnogo uzbuđivati", rekao je, okrećući se.

Iza njegovih leđa, ona je gundála, "Ti se nemoj uzbuđivati!" i prekorevala samu sebe, Ti, mrzovoljna kravo.

Svima koji su dolazili za Božić rečeno je da je Harijet trudna - što je svakako bila greška - ali sada je svima bilo drago, zaista... Ali, "Govorite u svoje ime", rekla je Doroti. Ljudi su morali da pruže podršku, čak više nego inače. Harijet nije mogla da kuva, obavlja kućne poslove, bilo šta da radi. Morali su da je služe.

Svaka pridošlica izgledala je uplašena ovim vestima, a zatim bi počeli da zbijaju šale. Harijet i Dejvid bi ušli u sobu punu rođaka koji su razgovarali, a onda utihnuli uvidevši da su oni tu. Do tada su

razmenjivali optužbe na njihov račun. Doroti su svi odavali puno priznanje za ulogu koju je igrala u održavanju ovog domaćinstva. Spominjali su pritisak na Dejvidovu platu - ionako ne veliku. Zbijali su šale o tome kako bi Džejms mogao primiti novost. Onda je počelo zadirkivanje. Hvalili su Dejvida i Harijet zbog njihove plodnosti, šalili se na račun uticaja njihove spavaće sobe. Oni su na šale reagovali s olakšanjem. Ali, sve ove šale obezbeđivale su ostalima prednost, i ljudi su na mlade Lovatove gledali drugačije nego pre. Tiho, postojano strpljenje kojim su se odlikovali i koje ih je spojilo, zbog koga je ova kuća i nastala i koje je okupilo sve ove različite ljude iz različitih krajeva Engleske, i sveta takođe - Džejms je dolazio sa Bermuda, Debora iz Amerike, a čak je i Džesika obećala da će se na kratko pojaviti - ta osobina, šta god ona bila, to insistiranje na životu, kome se ranije izlazilo u susret s poštovanjem (uz gundanje ili darežljivo), sada je pokazivala svoje naličje. Harijet je ležala bleđa i nedruželjiva na svom krevetu, a onda silazila rešena da im se pridruži, što joj nije uspevalo, pa se vraćala na sprat; Doroti je bila strpljiva, ali smrknuta jer je radila od jutra do mraka, često i noću; deca su zanovala i tražila pažnju - pogotovo mali Pol.

Još jedna devojka, koju je našao doktor Bret, došla je sa sela. Bila je, kao i ostale tri, prijatna i lenja, nije videla ništa što bi trebalo uraditi ako joj na to ne bi skrenuli pažnju, čak ju je vređala količina posla koju su zahtevala četiri deteta. Međutim, uživala je kad su ljudi sedeli i razgovarali, uživala je u dobroj atmosferi, i ne bi ni primetili, a ona je već sedela i jela s njima; smatrala je da je potpuno u redu da je oni poslužuju. Svi su znali da će naći neki izgovor da ode kad se ova ugodna kućna zabava okonča.

Što se i desilo, ranije nego obično. Nije se samo Džesika (u svojoj svetloj letnjoj odeći čiji je jedini ustupak engleskoj zimi bio jedan laki kardigan) setila ljudi na nekim drugim mestima kojima su obećane posete. Džesika je otišla, a sa njom i Debora. Zatim Džejms. Frederik je morao da završi knjigu. Ona oduševljena učenica, Bridžet, zatekla je Harijet kako leži na podu, rukama pritiskajući stomak, plače i jauče od nekakvog bola koji nije htela da imenuje - i doživela takav šok da se i ona rasplakala i rekla kako je oduvek znala da je bilo isuviše dobro da bi potrajalo i vratila se kući majci, koja tek što se bila preudala i kojoj baš nije bila potrebna.

Devojka koja je došla da pomogne otišla je kući i Dejvid je u Londonu tražio obučenu dadilju. Sam je nije mogao priuštiti, ali je Džejms rekao da će on platiti. Dok Harijet ne bude bolje, rekao je - neuobičajeno mrzovoljan, hteo je da svima bude jasno da je Harijet odabrala ovakav život i da sada ne treba da očekuje da svi plaćaju ceh.

Ali, nisu mogli da nađu dadilju: sve dadilje su ili htele u inostranstvo s porodicama koje su imale dete, ili možda dva, ili nisu htele da napuštaju London. Ovaj mali grad i četvoro dece, uz još jedno na putu, obeshrabrivali su ih.

Umesto dadilje, Doroti je došla da pomogne Alis, Frederikova rođaka, udovica kojoj je sreća okrenula leđa. Alis je bila užurbana, bučna, nervozna, nalik na malog sivog terijera. Imala je troje odrasle dece i unuke, ali je govorila da ne želi da im dosađuje - primedba koja je izazvala Doroti da suvo prigovara, što je Harijet tumačila kao optuživanje. Doroti nije bilo drago što je tu bila žena njenih godina koja je preuzela deo autoriteta, ali ništa nije mogla. Harijet sama nije mogla da uradi mnogo toga.

Ponovo je otišla kod doktora Breta, jer nije mogla ni da spava ni da se odmori zbog energičnosti fetusa, koji kao da je pokušavao da joj rastrgne stomak i izađe.

"Samo pogledajte to", rekla je dok joj se stomak nadimao, trzao, splašnjavao. "*Pet meseci.*"

On je uradio uobičajene testove, i rekao, "Veliko je za pet meseci, ali ne abnormalno veliko."

"Jeste li ikada imali ovakav slučaj?" Harijetino pitanje je zvučalo oštro, odlučno i doktor ju je iznervirano pogledao.

"Naravno da sam i ranije viđao živahne bebe", odgovorio je kratko, a kad je zatražila da čuje, "U petom mesecu? Ovako?" odbio je da joj odgovori - što je bilo nepošteno, i ona je to osetila. "Prepisaću vam sedative", rekao je. Sedative za nju. Ali, ona je u lekovima videla nešto što će umiriti bebu.

Sada je, plašeći se da pita doktora Breta, preklinjala za sredstva za smirenje, prijatelje i svoje sestre. Nije rekla Dejvidu koliko uzima, i bilo je to prvi put da je nešto od njega krila. Nakon što bi uzela svoju dozu, fetus bi mirovao oko sat vremena, te su za nju neprekidni nasrtaji i borba bili na kratko odloženi. Bilo je tako bolno da je jaukala.

Noću, Dejvid ju je slušao kako jauče ili cvili, ali sada nije nudio utehu, jer se činilo da joj tih dana njegov zagrljaj nimalo ne pomaže.

"Moj Bože", rekla bi, ili proškrgutala, ili ječeći izustila, a onda odjednom ustala, ili ispuzala iz kreveta i otišla presamićena iz sobe, brzo, bežeći od bola.

On je prestao da joj pristanja ruku na stomak, na onaj stari, drugarski način, jer je to što je tamo osećao prevazilazilo ono s čim je mogao da se nosi. Bilo je nemoguće da tako malecno stvorenje može da ispolji takvu zastrašujuću snagu; a ipak jeste. I ništa od onoga što je govorio nije izgleda dopiralo do Harijet, koja je, osećao je to, bila opsednuta. Potpuno se udaljila od njega u ovoj borbi s fetusom, u kojoj on nije mogao učestvovati.

Dešavalo se da se probudi i gleda je kako u mraku koracima premerava sobu, satima ne prestajući. Kada bi naposljetku legla, ujednačila disanje, ponovo bi skočila uz uzvik i, svesna da je on budan, otišla dole u veliku porodičnu sobu gde je mogla žurno da korača gore-dole, da ječi, psuje, plače, a da je niko ne vidi.

Kako su se bližili uskršnji praznici, dve starije žene su govorile da bi trebalo pripremiti kuću, ali je Harijet rekla: "Ne mogu doći. Oni nikako ne mogu doći."

"Oni će to očekivati", rekla je Doroti.

"Snaći ćemo se", rekla je Alis.

"Ne", rekla je Harijet.

Deca su jadikovala i bunila se, ali Harijet je čvrsto ostala pri svome. Zbog toga je Doroti još više negodovala. Pa ona je bila tu, i Alis, dve sposobne žene u kući, radile su sve, i najmanje što je Harijet mogla da uradi...

"Sigurna si da ne želiš da dođu?", upitao je Dejvid, koga su deca preklinjala da je natera da se predomisli.

"Oh, radite šta hoćete", rekla je Harijet.

Međutim, kad je Uskrs došao, pokazalo se da je Harijet bila u pravu: proslava nije uspela. Dok je sedela za stolom, ukočena, uspravna, strepeći od novog udarca, ili uboda, njen izraz lica odavao je napetost, odsutnost, što je prekidalo razgovor, kvarilo zabavu, provod. "Šta ti to imaš tu?" pitao je Vilijam, kroz šalu, ali nelagodno, videvši kako se Harijetin stomak grči. "Nekog rvača?"

"Sam Bog zna", rekla je Harijet, i to ogorčeno, ne kroz šalu. "Kako

ću izdržati do jula?" upitala je, tiho, glasom drhtavim od straha. "Ne mogu! Ja to jednostavno ne mogu!"

Svi oni - uključujući i Dejvida - ocenili su da je naprosto bila iscrpljena jer je prerano ponovo zatrudnela. Morali su joj udovoljavati. Sama sa svojim teškim mukama - a morala je biti sama, znala je to, i nije krivila svoju porodicu što ne prihvata ono što je ona bila primorana da polako prihvati - postala je ćutljiva, mrzovoljna, nepoverljiva prema svima njima i onome što su o njoj mislili. Jedino što je pomagalo bilo je da se neprestano kreće.

Kada bi, uz dozu sedativa, neprijatelj - tako je sada mislila o tom divljem stvoru u sebi - bio umiren na sat vremena, ona bi iskoristila to vreme u potpunosti i spavala, posezala za snom, privijala ga uza se, gutala, pre nego što bi ponovo skočila iz kreveta kad bi se on probudio, uz nadimanje i napinjanje, od čega joj je bilo muka. Zatim bi spremala kuhinju, dnevnu sobu, stepenište, prala prozore, ribala kuhinjske ormare. Čitavo njeno telo energično je poricalo bol. Insistirala je da joj njena majka i Alis dopuste da radi, a kada bi rekle da nema potrebe da se kuhinja ponovo riba, odgovorila bi, "Za kuhinju nema, za mene ima." Nekada bi do doručka već radila tri ili četiri sata i izgledala iznureno. Vozila je Dejvida na stanicu i dvoje starije dece u školu, a zatim bi se negde parkirala i šetala. Maltene je trčala ulicama koje jedva da je videla, satima, dok nije shvatila da izaziva komentare. Zatim je počela da kolima odlazi malo izvan grada, gde je hodala poljskim stazama, brzo, ponekad trčećim korakom. Ljudi koji su u automobilima tuda prolazili okretali su se u čudu, da vide ovu ženu gonjenu žurbom, bledog lica, razbarušene kose, otvorenih usta, kako teško diše i rukama čvrsto steže stomak. Ako bi stali da ponude pomoć, ona bi odmahнула glavom i otrčala dalje.

Vreme je prolazilo. Prolazilo je, iako je ona bila zarobljena u drugačijem vremenskom toku nego ljudi oko nje - i nije to bilo ni vreme trudnoce, taj kalendar rasta skrivenog bića, koje protiče sporo. Njeno vreme je bilo trpljenje, koje je sadržavalo bol. Mozak su joj opsedale sablasti i utvare. Kada naučnici vrše eksperimente, mislila je, spajaju dve vrste životinja, različite veličine, onda pretpostavljam da se sirota majka ovako oseća. Zamišljala je bedne skrpljene kreature, njoj zastrašujuće stvarne, proizvode ukrštanja doge ili ruskog hrta i malog španijela; lava i psa; velikog zaprežnog konja i

malog magarca; tigra i koze. Ponekad je bila uverena da joj kopita seku nežno unutrašnje tkivo, ponekad joj se činilo da su u pitanju kandže.

Popodne je išla po decu u školu i kasnije po Dejvida na stanicu. Hodala je po kuhinji dok se večeralo, podsticala decu da gledaju televiziju, a zatim odlazila na treći sprat gde je žurno koračala gore-dole hodnikom.

Članovi porodice mogli su da čuju njene žustre, teške korake tamo gore, ali nisu dopuštali da im se pogledi sretnu.

Vreme je prolazilo. Prolazilo je. Sedmi mesec je bio podnošljiviji i to zbog količine lekova koje je uzimala. Uplašena distancom koja je rasla između nje i njenog muža, između nje i dece, njene majke, Alis, sada je na dnevnom redu imala samo jednu obavezu: da izgleda normalno u periodu od četiri, kada se Helen i Luku završavaju časovi, do osam ili devet sati, kada su odlazili na spavanje. Činilo se da lekovi ne utiču mnogo na nju: namerila je da nju ne diraju, nego da dopru do bebe, fetusa - tog stvorenja s kojim je bila zarobljena u borbi za opstanak. Tokom tih sati bilo je mirno, a ako bi davalo znake da će se probuditi i nastaviti borbu, ona je uzimala novu dozu.

Oh, kako su svi bili nestrpljivi da je ponovo prihvate kao člana porodice, normalnu, onakvu kakva je nekad bila: ignorisali su, jer je ona tako htela, njenu napetost, umor.

Dejvid bi je zagrlio i rekao, "Oh, Harijet, dobro si, zar ne?"

Još dva meseca.

"Da, da, dobro sam. Stvarno." A zatim bi se u sebi obratila biću pritajenom u materici: "A sada mir ili ću popiti još jednu tabletu." Činilo joj se da je čuje i razume.

Slika u kuhinji: porodična večera. Harijet i Dejvid zauzimali su čelo i začelje stola. Luk i Helen sedeli su zajedno s jedne strane. Alis je držala malog Pola kome nikad nije bilo dosta maženja: jer, njegova majka pružila mu je tako malo. Džejn je sedela blizu Dorotinog mesta, a ona sama stajala je kraj šporeta, s kutlačom u ruci. Harijet je posmatrala svoju majku, krupnu, zdravu ženu od pedesetak godina, sa žbunom čelično-sivih lokni, svežim ružičastim tenom i plavim očima, krupnim 'kao lizalice' - kako su se u porodici šalili - i mislila: snažna sam koliko i ona. Preživeću. Zatim se nasmešila Alis, mršavoj, žilavoj, čvrstoj, energičnoj ženi, i opet pomislila: ove starije

žene, pogledajte ih samo, one su sve preživjele. Doroti im je punila tanjire supom od povrća. Sela je, kad je sve završila, pred sopstveni tanjir. Hleb iz velike korpe je razdeljen oko stola.

Sreća je opet bila tu i sedela je za stolom s njima - i Harijetina ruka, skrivena ispod ivice stola, bila je položena preko neprijatelja: *ti budi miran*.

"Priču", rekao je Luk. "Priču, tata."

Onim danima kad se sutradan išlo u školu, deca su večerala rano i odmah išla na spavanje. Ali, petkom i subotom su jeli sa odraslama, a tokom obroka bi im neko ispričao priču.

Ovde, u zatvorenom prostoru gostoprimiteljive kuhinje, bilo je toplo, vazduh je bio vlažan od pare, i mirisalo je na supu. Napolju, u mraku, besneo je vetar. Bio je maj. Zaveses nisu bile navučene. Jedna grana je grebala po prozoru: bila je to jedna prolećna grana, puna ranih cvetova, blelih u sumrak, ali je vazduh koji je udarao u okna vetar donosio na jug s nekog ledenog brega ili snežne poljane. Harijet je kašikom grabila supu i u tanjir lomila velike komade hleba. Njen apetit bio je neverovatan, nezajažljiv - tako ogroman da ju je bilo stid, pa je pustošila frižider kad je niko nije mogao videti. Prekidala je svoja noćna lutanja da u sebe natrpa sve što je mogla naći za jelo. Čak je imala i skrivene zalihe, nalik na skrovišta alkoholičara, samo što je ona skrivala hranu: čokoladu, hleb, parčad pite.

Dejvid je počeo da priča: "Dvoje dece, dečak i devojčica, uputili su se jednog dana u šumu u potrazi za avanturom. Otišli su duboko u šumu. Napolju je bilo toplo, ali je pod drvećem bilo prohladno. Naišli su na jednog jelena koji je ležao i odmarao se. Ptice su lepršale tamo-amo i pevale im."

Dejvid je zastao da pojede supu. Helen i Luk su sedeli očiju uprtih u njegovo lice, ne mrdajući. Džejn je takođe slušala, ali drugačije. Ona je imala četiri godine: posmatrala je s namerom da vidi kako oni doživljavaju priču i imitirala ih, piljeći u svog oca.

"Da li ptice i nama pevaju?", sumnjičavo se raspitivao Luk, mršteći se. Imao je snažne, stroge crte lica - kao i uvek, hteo je da čuje istinu. "Kad smo u bašti, i ptice pevaju, da li nama pevaju?"

"Naravno da ne, ludice", rekla je Helen. "To je bila magična šuma."

"Naravno da vam pevaju", rekla je odlučno Doroti.

Deca su, pošto su utolila prvobitnu glad, sedela s kašikama u

rukama i širom otvorenih očiju posmatrala su svog oca. Harijet se srce stezalo od pomisli na to njihovo poverenje bez zadržke, njihovu bespomoćnost. Televizor je bio uključen: profesionalno hladan glas javljao je o nekim ubistvima u predgrađu Londona. Teško se krećući, otišla je da ga isključi. Vraćanje joj je predstavljalo još veći napor, zatim je usula sebi još supe, hrpu hleba ... Slušala je Dejvidov glas, za to veće glas pripovedača, koji se tako često čuo u kuhinji, nekad je bio u pitanju njen, nekad Dorotin...

"Kada su deca ogladnela, našla su žbun sav od čokoladnih slatkiša. Zatim su našli jezerce puno soka od narandže. Bili su već pospani. Legli su ispod jednog žbuna, blizu njihovog druga jelena. Kad su se probudili rekli su jelenu hvala i produžili dalje.

"Odjednom, devojčica je shvatila da je sama. Ona i njen brat bili su izgubili jedno drugo. Poželela je da ode kući, ali nije znala kojim putem da pođe. Tražila je još nekog druga jelena, ili vrapca, ili neku drugu pticu, da joj kažu gde se nalazi i pokažu joj put koji vodi iz šume. Dugo je lutala okolo, i od toga je ponovo ožednela. Nagnula se nad jedno jezerce pitajući se hoće li biti puno soka od narandže, ali bilo je puno vode, obične, čiste šumske vode, koja je imala ukus biljaka i stena. Pila je iz svojih šaka." Na tom mestu dvoje starije dece posegnulo je za svojim čašama i ispilo. Džejn je isprepletala prste tako da oblikuju šolju.

"Sedela je tako pored jezerceta. Mrak samo što nije pao. Nagnula se nad vodu da vidi da nema neke ribe koja bi joj mogla reći kako da izađe iz šume, ali je videla nešto što nije očekivala. Bilo je to lice devojčice i gledalo je pravo u nju. To lice nikada u životu nije videla. Nepoznata devojčica se smešila, ali bio je to neki zloban smeh, neprijateljski, i mala devojčica je pomislila da se ova druga sprema da posegne iz vode i povuče je na dno..."

Doroti je duboko udahnula, šokirana. Po njoj, ovo je bilo isuviše zastrašujuće da se priča pred spavanje.

Ali, deca su sedela skamenjena od pažnje. Mali Pol je cmizdrio u Alisinom krilu, zbog čega je od Helen zaradio: "Budi miran, umukni."

"Filis - tako se zvala devojčica - nikada nije videla tako strašne oči."

"Je li to bila Filis iz mog zabavišta?" upitala je Džejn.

"Ne", rekao je Luk.

"Ne", rekla je i Helen.

Dejvid je ćutao. Oćigledno nije imao inspiracije. Mršćio se, odsutno ih posmatrao, kao da ga je bolela glava. Šćto se Harijet tiće, ona samo šćto nije uzviknula, "Prestani, prestani s tim! To sam ja u toj prići - eto šćta osećaš prema meni!" Nije mogla da poveruje da Dejvid to nije i sam uvićdao.

"Šćta se onda desilo?", pitao je Luk. "Šćta se taćno desilo?"

"Ćekaj", rekao je Dejvid. "Ćekajte, moja supa..." Nastavio je da jede.

"Ja znam šćta se desilo", rekla je Doroti odlućnim glasom. "Filis je rešila da ode od tog opakog jezerceta *odmah*. Potrćčala je stazom i ubrzo naletela na svog brata. On ju je tražio. Uхватili su se za ruke, istrćčali iz šćume i bezbedno otišli kući."

"Tako je bilo, taćno tako", rekao je Dejvid. Smešio se skrušeno, ali je izgledao zbunjen.

"To se stvarno, stvarno desilo, tata?" Luk je bio uporan, nestrpljiv.

"Apsolutno", rekao je Dejvid.

"Ko je bila ona devojćica u jezercetu, ko je ona bila?" zahtevala je Helen da zna, gledajući naizmenićno svog oca i svoju majku.

"Oh, neka magićna devojćica", Dejvid je bio neodrećen. "Nemam pojma. Tek tako se materijalizovala."

"Šćta znaći materijalizovala?" upitao je Luk, mućeći se da izgovori tu reć.

"Vreme je za spavanje", rekla je Doroti.

"Ali, šćta znaći materijalizovala?" insistirao je Luk.

"Nismo ni puding dobili!" vikala je Džejn.

"Nema pudinga, ima voća", rekla je Doroti.

"Šćta znaći materijalizovala, tata?" Luk nije popuštao.

"To je kad se nešćto ćega nema odjednom pojavi."

"Ali, zašćto, zašćto je tako?" pitala je Helen plaćnim glasom, uznemirena.

Doroti je rekla: "Deco, na sprat."

Helen je uzela jednu jabuku, Luk drugu, a Džejn je podigla komad hleba s majćinog tanjira i na brzinu se, stidljivo, nestašno osmehnula. Nju prića nije uznemirila.

Troje dece se uz graju popelo uz stepenice, a mali Pol gledao je za njima, zapostavljen, nabranog ćela, gotov da zaplaće.

Alis je hitro ustala s njim u narućju i otišla za decom, govoreći:

"Meni niko nije pričao priče kad sam bila mala!" Teško je bilo reći da li je to bila pritužba ili je trebalo da znači: "I bolje što je tako!"

Odjednom, Luk se pojavio na odmorištu. "Da li svi dolaze za letnji raspust?"

Dejvid je zabrinuto bacio pogled na Harijet - a onda na drugu stranu. Doroti je netremice posmatrala svoju ćerku.

"Da", rekla je tiho Harijet. "Naravno."

Luk je dovikivao deci na spratu: "Rekla je, 'Naravno'!"

Doroti je rekla: "Ta beba će tek biti rođena."

"Zavisi od tebe i Alis", rekla je Harijet. "Ako mislite da ne možete da se snađete, morate tako reći."

"Rekla bih da mi uspeva", rekla je Doroti, suvo.

"Da, znam", brzo je rekao Dejvid. "Vi ste divni."

"I vi prosto ne znate šta biste..."

"Nemojte", rekao je Dejvid. A zatim se obratio Harijet: "Bilo bi mnogo bolje da odložimo sve to i pozovemo ih sve za Božić."

"Deca će biti tako razočarana", rekla je Harijet.

Ovo nije zvučalo kao kad bi ona ranije na nečemu insistirala: zvučalo je beživotno i ravnodušno. Njen suprug i njena majka radoznalo su je posmatrali - Harijet se ta njihova inspekcija činila nepristrasna, lišena svake naklonosti. Smrknuto je rekla: "Pa, možda će se ova beba roditi ranije. Po svemu sudeći, morala bi." Bolno se nasmejala, a zatim naglo ustala, uzviknuvši: "Moram da se krećem, moram!" i započela svoje uporno, bolno višečasovno hodanje napred-nazad, gore-dole.

U osmom mesecu trudnoće otišla je kod doktora Breta i tražila da izazove prevremeni porođaj.

Ispitivački ju je pogledao i rekao: "Mislio sam da ti ne veruješ u to."

"I ne verujem. Ali, ovo je drugačije."

"Koliko ja vidim nije."

"To je zato što nećete da vidite. Ne nosite vi ovo..." zaustavila se pre nego što će izgovoriti čudovište, plašeći se da u njemu ne izazove otpor. "Slušajte", rekla je, nastojeći da zvuči smireno, ali joj je glas bio ljutit i optuživao je, "da li sam ja po vama nerazumna žena? Histerična? Teška? Neka patetična, histerična žena?"

"Po meni ste krajnje iscrpljeni. Do srži umorni. Nikada niste ni imali laku trudnoću, zar ne? Zar ste zaboravili? Sedeli ste mi ovde tokom

četiri trudnoće, sa svim mogućim problemima - i svaka vam čast, veoma dobro ste sve izdržali.”

”Ali, nije to isto, ovo je potpuno drugačije, ne razumem zašto ne možete to i sami da uvidite. Zar ne vidite?” Isturila je stomak, koji se nadimao i - kako joj se činilo - kipteo dok je sedela.

Doktor je neodlučno gledao u njen stomak, uzdahnuo, i napisao joj još jedan recept za sedative.

Ne, nije mogao da vidi. Bolje reći, nije hteo - u tome je bila stvar. Ne samo on, već svi oni, *nisu hteli* da vide da je ovaj put bilo drugačije.

A dok je ona hodala, brzala, trčala poljskim stazama, maštala je o tome da dohvati veliki kuhinjski nož, otvori sopstveni stomak i izvuče dete - a kada se konačno ugledaju, nakon ove duge, slepe borbe, šta će videti?

Uskoro, gotovo mesec dana pre vremena, počeli su bolovi. S njom, kada bi jednom krenulo, porođaj bi se uvek brzo završio. Doroti je telefonirala Dejvidu u London i odmah odvela Harijet u bolnicu. Po prvi put je Harijet insistirala da se ide u bolnicu, na opšte iznenađenje.

Dok je stigla tamo, već je imala jake bolove koji su joj uvrtali utrobu, znala je da je bilo gore nego ikada pre. Beba se izgleda borila da izađe. Harijet je bila sva u masnicama - znala je to; iznutra mora da je jedna ogromna tamna masnica... i niko to nikada neće saznati.

Kada je konačno došao trenutak u kom bi joj mogla biti ukazana milost, uzviknula je: ”Hvala Bogu, hvala Bogu, konačno je gotovo!” Čula je jednu sestru kako kaže: ”Ovaj je pravi mali žilavko, vidi ga.” A zatim je neki ženski glas rekao, ”Gospođo Lovat, gospođo Lovat, da li me čujete? Nemojte nas napuštati! Vaš suprug je ovde, draga. Dobili ste zdravog dečaka.”

”Pravi mali rvač”, rekao je doktor Bret. ”Izašao je kao da se bori protiv čitavog sveta.”

Podigla se s mukom jer ju je donji deo tela isuviše bolelo da bi se pomerala. Bebu su joj stavili u naručje. Tih pet kilograma. Ostali nisu imali više od tri. Bio je mišićav, žućkast, dugačak. Izgledalo je kao da pokušava da ustane, stopalima se upirući u njen bok.

”Čudan mali momak”, rekao je Dejvid. Zvučao je obeshrabreno.

Nije bio lepa beba. Uopšte nije izgledao kao beba. Njegova široka ramena bila su povijena, izgledalo je kao da čuči dok je ležao. Čelo

mu je išlo koso od očiju do temena. Kosa mu je rasla na neobičan način, od dva temena gde je počinjao špic ili trougao guste, žućkaste čekinje koja je padala napred, nisko na čelo, dok je kosa sa strane i pozadi rasla na dole. Šake su mu bile grube i teške, s jastučićima mišića na dlanovima. Otvorio bi oči i gledao pravo u lice svoje majke. Gledale su usredsređeno, te staklaste, zeleno-žute oči. Ona je sve vreme čekala da se vidi sa stvorenjem koje je, bila je sigurna, nastojalo da je povredi, ali u tim očima nije bilo znaka da je on prepoznaje.

I srce joj se stezalo od sažaljenja koje je prema njemu osećala: sirota mala zver, njegovoj majci se nimalo ne dopada... Ali, čula je sebe kako nervozno kaže, iako se trudila da se nasmeje: "Liči na trola, ili goblina, ili tako nešto." I mazila ga je, da se iskupi. Ali, on je bio ukočen i težak.

"Hajde, Harijet", rekao je doktor Bret, ljut na nju. A ona je mislila: prošla sam ovo sa prokletim doktorom Bretom četiri puta i uvek je bilo sjajno, a sada se ponaša kao neki učitelj.

Otkrila je dojku i detetu ponudila bradavicu. Sestre, doktor, njena majka i njen suprug stajali su i gledali, smešeći se, kako je ovakav trenutak i nalagao. Ali nije bilo ni traga od one praznične atmosfere, osećanja uspeha, nije bilo šampanjca; naprotiv, na svim licima ogledala se napetost, strepnja. Snažan refleks sisanja, a zatim su tvrde desni stegnule njenu bradavicu i ona se trgnula od bola. Dete ju je pogledalo i zagrizlo, snažno.

"*Dobro*", rekla je Harijet, pokušavajući da se nasmeje, odmičući ga.

"Pokušaj još malo", rekla je sestra.

Nije plakao. Harijet je ispružila ruke držeći ga, očima izazivajući sestru da ga uzme. Sestra je, skupivši usta u znak negodovanja, uzela bebu i on je, bez protestovanja bio spušten u krevetac. Nije zaplakao od kad se rodio, osim onog prvog vriska koji je izražavao protest, ili možda iznenađenje.

Četvoro dece bilo je dovedeno na bolničko odeljenje da vidi svog novog brata. Druge dve žene s kojima je Harijet delila sobu ustale su iz kreveta i odnele svoje bebe u dnevni boravak. Harijet je odbila da ustane iz kreveta. Doktorima i sestrama je rekla da joj treba vremena da se unutrašnje modrice povuku; rekla je to gotovo drsko, bez razmišljanja, ravnodušna prema njihovim prekornim pogledima.

Dejvid je stajao u dnu kreveta, držeći bebu Pola. Harijet je čeznula za tom bebom, tim malim detetom, od koga je tako rano bila razdvojena. Obožavala je njegov izgled, snešno, nežno, malo lice, s bleđo-plavim očima - nalik na divlje zumbule, mislila je - i njegove nežne, male udove... Zamišljala je da šakama klizi po njima, i onda sklapa dlanove oko njegovih stopala. Prava beba, pravo malo dete...

Tri starija deteta piljila su u ovu pridošlicu koja se toliko razlikovala od svih njih: bio je od nekog drugačijeg materijala, kako se Harijet činilo. A izgledalo joj je tako delom zbog toga što bi se još uvek, kad god bi ga pogledala, odmah setila kako ga je drugačije osećala u materici, u delom i zbog toga što je bio težak, nezdravo žute boje, zdepast. Pored toga, imao je i tu neobičnu glavu, i čelo zakošeno unazad od ivica obrva.

"Zvaće se Ben", rekla je Harijet.

"Zar?", rekao je Dejvid.

"Da, to mu pristaje."

Luk s jedne strane, Helen s druge, uhvatili su Bena za ručice i rekli, "Zdravo, Bene." "Zdravo, Bene." Ali, beba ih nije pogledala.

Džejn, četvorogodišnjakinja, uzela je njegovo stopalo u ruku, zatim u obe ruke, ali on ju je snažno odgurnuo nogom.

Harijet je uhvatila sebe kako razmišlja: pitam se kako bi izgledala majka, ona koja bi se obradovala ovom - stvoru.

Ostala je u krevetu nedelju dana - tačnije, dok se nije osetila spremnom za borbu koja joj predstoji - a zatim je otišla kući sa svojim novim detetom.

Te noći, u bračnom krevetu, sedela je naslonjena na brdo jastuka i dojila bebu. Dejvid ih je posmatrao.

Ben je sisao tako snažno da je ispraznio prvu dojku za manje od minuta. Uvek bi, kad je dojka bila skoro prazna, zgnječio bradavicu desnima i ona je morala da se istrgne pre nego što bi mogao ponovo da počne. Izgledalo je kao da ga grubo lišava mleka i čula je kako Dejvid počinje ubrzano da diše. Ben je zaurlao od besa, a zatim se kao pijavica pričvrstio na drugu bradavicu i sisao tako snažno da joj se činilo da joj čitava dojka otiče niz njegovo grlo. Ovog puta, ostavila ga je na dojci dok nije snažno stegnuo desni od čega je ona jeknula, odmičući ga.

"Neobičan je", rekao je Dejvid, pružajući joj podršku koja joj je bila

neophodna.

”Da, jeste, svakako nije običan.”

”Ali, dobro je, on je samo...”

”Normalna, zdrava, dobra beba”, rekla je Harijet, ogorčeno, citirajući ono što su rekli u bolnici.

Dejvid je ćutao - ono što nije mogao da podnese bio je prikriveni bes njene ogorčenosti.

Podigla je Bena u vazduh. On se ritao, udarao, borio, plakao na svoj karakterističan način, tačnije vrištao, ili urlao, žut od besa - nije crveneo, kao normalna nervozna beba.

Kad ga je podigla da izbaci vazduh činilo se kao da stoji u njenom naručju i ona je osetila slabost i strah pri pomisli da je, ne tako davno, ova snaga bila u njoj, a ona sama joj prepuštena na milost i nemilost. Mesecima se borio da izađe, baš kao što se sada borio da se oslobodi njenog stiska, da postane nezavisan.

Kada ga je položila u krevetac, što je uvek rado činila jer su je ruke jako bolele, prvo je urlicima izražavao bes, ali je uskoro ležao miran. Nije spavao, bio je potpuno budan, ukočenog pogleda, a čitavo telo je savijao i ispravljao snažnim pokretima koji su joj bili dobro poznati, gurao je kolena i glavu napred: dok je bio u njoj, od tih pokreta joj se činilo da joj se utroba cepa.

Vratila se u krevet i legla pored Dejvida. On je ispružio ruku kako bi mogla da legne pored njega, u zagrljaj, ali se ona osećala kao da ga je izneverila i prevarila, jer, njemu se ne bi dopalo ono što je mislila.

Uskoro ju je dojenje Bena iscrplo. Nije da on nije napredovao, naprotiv. Sa mesec dana imao je kilogram više nego kad se rodio. Da ga je Harijet nosila pun termin, tada bi bio star manje od nedelju dana.

Grudi su je bolele. Kako su pravile više mleka nego što je to ikada bilo potrebno, one bi otekle i pretvorile se u dve bele lopte koje prete da eksplodiraju i pre nego što bi trebalo ponovo da doji. Ali, Ben je već vrištao za mlekom i ona bi ga hranila, a on bi iscedio i poslednju kap za dva ili tri minuta. Osećala je kako u potocima izvlači mleko iz nje. Sada je počeo s nečim novim; počeo je da prekida to divlje sisanje nekoliko puta u toku dojenja i da steže desni čvrsto gnječeći bradavice što ju je teralo da jauče od bola. Njegove sitne, hladne oči izgledale su joj pune zlobe.

"Preći ćemo na flašicu", rekla je Harijet Doroti koja je posmatrala ovu borbu pogledom kakvim su svi, činilo se Harijet, posmatrali Bena. Bila je potpuno mirna i skoncentrisana, napeta, fascinirana, gotovo hipnotisana, ali bilo je i gnušanja u tom pogledu, takođe. I možda straha?

Harijet je očekivala da će se njena majka buniti i reći: "Ali, on ima samo pet nedelja!" - ali ono što je Doroti rekla bilo je: "Da, moraš, inače ćeš se razboleti." Nešto kasnije, gledajući Bena kako vrišti, uvija se i rita, ona je primetila: "Oni će svi uskoro stići da ovde provedu leto." Govorila je na način koji je Harijet bio nepoznat, kao da osluškuje svoje reči i plaši se šta bi Harijet mogla reći. Harijet je to prepoznala, jer tako se i sama osećala kad bi bilo šta trebalo da kaže. Tako govore ljudi čije misli tajno promiču pored nas kroz kanale za koje bi oni više voleli da drugi ljudi ne saznaju.

Tog istog dana, Doroti je ušla u spavaću sobu gde je Harijet dojila Bena, i videla Harijet kako odmiče dete od grudi po kojima su se svud oko bradavica videle masnice. Rekla je: "Učini to. Učini to odmah. Kupila sam flašice i mleko. Upravo sterilisem flašice."

"Daj, odvikni ga", rekao je Dejvid, smesta se složivši. Ali, ostala četiri deteta je dojila mesecima i u kući gotovo da nije bilo flašica.

Odrasli, Harijet i Dejvid, Doroti i Alis, sedeli su oko velikog stola, deca su bila otišla na spavanje i Harijet je pokušala da Benu da flašicu. Ispraznio ju je u trenutku, dok mu se telo grčilo i opuštalo, kolenima je čas dodirivao stomak, čas pružao noge, kao na opruzi. Urlao je, buneći se zbog prazne flašice.

"Daj mu drugu", rekla je Doroti, i latila se pripremanja nove.

"Kakav apetit", rekla je Alis prijateljskim tonom, iskreno se trudeći, ali je ipak izgledala preplašeno.

Ben je ispraznio i drugu bočicu: pridržavao ju je pesnicama, sam. Harijet jedva da je trebalo da je dodirne.

"Beba neandertalac", rekla je Harijet.

"Oh, nemojte, siroto malo momče", rekao je Dejvid, nelagodno.

"Oh, Bože, Dejvide", rekla je Harijet, "sirota Harijet bi bilo bliže istini."

"U redu, u redu - geni su ovog puta napravili nešto posebno."

"Ali šta, to je pravo pitanje", rekla je Harijet. "Šta je on?"

Ostalo troje ništa nisu rekli - ili, pre, rekli su svojim ćutanjem da se

radije ne bi suočavali sa implikacijama.

”Vrlo dobro”, rekla je Harijet, ”zvaćemo to zdrav apetit, ako će tako svi biti zadovoljni.”

Doroti je uzela stvorenje koje se batrgalo od Harijet koja se iznurena srušila nazad u svoju stolicu. Izraz lica joj se promenio kad je osetila nezgrapnu težinu deteta, njegov nemir, dok je menjala položaj tela kako je Benove noge, brze kao klipovi motora, ne bi mogle dohvatiti.

Uskoro je Ben jeo dva puta veću količinu hrane nego što se preporučuje za njegov rast ili uzrast: deset ili više flašica dnevno.

Razboleo se od mleka, i Harijet ga je odvela doktoru Bretu.

”Bebe koje sisaju ne bi trebalo da dobijaju infekcije”, rekao je.

”On ne sisa.”

”To ne liči na tebe, Harijet! Koliko je on star?”

”Dva meseca”, rekla je Harijet. Raskopčala je haljinu i pokazala svoje grudi, koje su još uvek imale mleka, kao da se prilagođavaju na Benov nikada zadovoljeni apetit. Bile su modre svuda oko bradavica.

Doktor Bret je ćuteći posmatrao izujedane grudi, a Harijet je gledala u njega: u to pošteno, zabrinuto lice doktora koji se suočava s problemom koji prevazilazi njegove moći.

”Opasna neka beba”, priznao je, a Harijet se glasno nasmejala u čudu.

Doktor Bret je pocrveneo, na kratko joj uhvatio pogled uviđajući njen prekor, i zatim oborio oči.

”Sve što meni treba jeste recept za lek protiv dijareje”, rekla je Harijet. Namerno je dodala, ne skidajući pogled s njega, želeći da je on pogleda: ”Na kraju krajeva, neću ja da ubijem opakog malog grubijana.”

On je uzdahnuo, skinuo naočari i polako ih trljao. Mrštio se, ali joj ništa nije prebacivao. Rekao je: ”Nije nemoralno da zamrzite dete. Ja to viđam stalno, nažalost.”

Harijet nije odgovorila, ali je njen osmeh bio neljubazan, i ona je toga bila svesna.

”Dajte da ga pogledam.”

Harijet je izvadila Bena iz kolica i položila ga na sto. Smesta se okrenuo na stomak i pokušao da se digne na sve četiri. Zapravo je i

uspeo na trenutak, pre nego što se srušio.

Ona je mirno posmatrala doktora Breta, ali se on okrenuo prema stolu da joj napiše recept.

”Očigledno nema ničeg posebno lošeg”, rekao je istim onim zbunjenim, odbojnim tonom koji je Ben očigledno izazivao kod ljudi.

”Da li ste ikada videli bebu staru dva meseca da to radi?”, insistirala je.

”Ne, moram priznati da nisam. No, obaveštavajte me kako napredujete.”

Porodica je vrlo brzo saznala da je porođaj uspešno prošao i da je sve bilo u redu. A to je značilo da je s Harijet sve bilo u redu. Mnogi su pisali i telefonirali, javljali da se raduju letnjem raspustu. Govorili su: ”Jedva čekamo da vidimo novu bebu”. Govorili su: ”Da li je mali Pol još uvek onako sladak kao što je bio?” Stizali su donoseći vino i plodove leta iz čitave zemlje, i svi su, bez izuzetka, stajali i flaširali voće i pravili džemove i čatnije s Alis i Doroti. Buljuk dece igrao se u bašti ili su ih vodili u šumu na piknike. Mali Pol, tako mazan i smešan, uvek je sedeo nekome u krilu, a njegov smeh svuda se čuo: to je bila njegova prava priroda nad koju se nadvila senka - Ben i njegovi prohtevi.

Pošto je kuća bila tako puna, starija deca bila su zajedno u jednoj sobi. Ben je već bio u krevetu sa visokim stranicama od drvenih letvica, gde je provodio vreme podižući se u sedeći položaj, padajući, prevrćući se, podižući se... Ovaj krevetac su stavili u sobu gde su bila starija deca u nadi da će Ben, uz pomoć njegovih braće i sestara, postati društven, prijateljski nastrojen. Nije bilo uspeha. On ih je ignorisao, nije hteo da reaguje kada su mu prilazili i njegov plač - ili, bolje, urlanje - nateralo je Luka da vikne na njega: ”Oh, umukni!” - ali, onda je on briznuo u plač zbog sopstvene grubosti. Helen, koja je bila u uzrastu u kom deca vole da maze bebe, pokušala je da uzme Bena u naručje, ali on je bio isuviše snažan. Kasnije su sva starija deca u kući bila premeštena na tavan, gde su mogli da prave buku do mile volje, a Ben se vratio u svoju sobu, ”sobu za bebe” - i odatle se čulo kako rokće, dahće i vrišti, frustriran jer je pao dok je pokušavao da izvede neki podvig snage.

Naravno, svima je bilo dopušteno da drže bebu, kad su to tražili, ali bilo je bolno gledati kako im se izraz lica menja dok se suočavaju s

ovim fenomenom. Uvek su brzo vraćali Bena. Harijet je jednog dana ušla u kuhinju i čula svoju sestru Saru kako kaže jednoj rođaki: "Ja se od tog Bena ježim. Liči na goblina ili patuljka ili tako nešto. Ja bih uvek radije odabrala sirotu Ejmi."

Zbog toga je Harijet osetila bolnu grižu savesti: siroti Ben, niko ga nije mogao voleti. Ona sigurno nije mogla! I Dejvid, taj dobri otac, jedva da ga je dodirivao. Podigla je Bena iz njegovog krevca, tako veoma nalik na kavez, stavila ga na veliki krevet, i sela pored njega: "Siroti Ben, siroti Ben", pevušila je ispod glasa, mazeći ga. On je zgrabio njenu košulju obema rukama, povukao se nagore i stajao na njenoj butini. Tvrda mala stopala nanosila su joj bol. Probala je da ga mazi, ubedi ga da postane mekši prema njoj... Uskoro je odustala, vratila ga u njegovu ogradicu, ili kavez... usledio je urlik frustracije jer ga je spustila, ispružila je ruke prema njemu: "Siroti Ben, dragi Ben", a on je zgrabio njene šake i povukao se i stajao rokćući i vičući trijumfalno. Četiri meseca... Bio je poput nekog ljutitog, neprijateljski raspoloženog trola.

Ipak, nije bilo uzalud što je ona svakog dana odlazila kod njega kad druga deca nisu bila tu da smetaju i stavljala ga na veliki krevet da ga neko vreme mazi i igra se s njim, kao što je činila sa ostalima. Nikada, ni jednom, nije se ni na trenutak prepustio ljubavi. Odolevao je, opirao se, borio - a onda bi okrenuo glavu i vilicama stegnuo njen palac. Ne onako kako bi to uradila obična beba, koja uvlačeći u usta ujeda ne bi li olakšala bol od izbijanja zuba ili ispitala mogućnosti usta, jezika - osetila je kako joj se kost savija i videla ga kako se bezosećajno, trijumfalno ceri.

Čula je sebe kako kaže: "Nećeš me preći, neću ti to dozvoliti."

Ali, neko vreme se zaista jako trudila da ga učini običnim. Nosila ga je dole u veliku dnevnu sobu gde je bila cela porodica i stavljala ga u ogradicu za igranje koja se tamo nalazila - a onda je njegovo prisustvo počelo da štetno utiče na prisutne i oni su nastojali da odu odatle. Ili ga je u naručju nosila do stola, kao što je činila s ostalom decom - ali nije mogla da ga drži, bio je isuviše snažan.

Uprkos Benu, letnji raspust je bio divan. I ovoga puta, trajao je dva meseca. I ovoga puta im je Dejvidov otac, svrativši na kratko, dao ček, a oni se ne bi mogli izvući bez toga. "Ovde, u ovoj kudi, kao da se nalazite usred nekog prokletog ogromnog voćnog pudinga", rekao

je Džejms. "Bog zna kako vam to uspeva."

Ali, kasnije, kad je Harijet razmišljala o tom raspustu, ono što je u stvari pamtila bilo je kako su svi gledali Bena. Najpre bi mu uputili jedan dug, zamišljen pogled, zbunjen, čak nervozan; ali onda bi se pojavio strah, iako su svi pokušavali to da sakriju. Takođe, bilo je i užasa, što je Harijet i osećala - i to sve više. On izgleda nije mario, ili čak nije ni primećivao sve to. Teško je bilo dokučiti šta misli o drugima.

Jedne noći, pre nego što će zaspati, Harijet je ležala u Dejvidovom zagrljaju, pričali su o danu koji je bio za njima, kao što su uvek činili i ona je primetila, prekidajući razmišljanje o letu: "Znaš li ti za šta je ova kuća dobra? Zbog čega ljudi dolaze? Zbog provoda, to je sve."

Bio je iznenađen. Čak - osetila je - i šokiran. "Ali, zbog čega drugog mi to i radimo?" upitao je.

"Ne znam", rekla je, a u glasu joj se osećala nemoć. Zatim mu se okrenula u zagrljaj i on ju je držao dok je jecala. Još uvek nisu ponovo počeli da vode ljubav. To im se nikada ranije nije desilo. Vođenje ljubavi tokom trudnoće, i vrlo brzo nakon porođaja - to nikada nije predstavljalo problem. Ali, sada su oboje mislili: ovo stvorenje stiglo je kad smo pazili kako smo najbolje umeli - šta ako dođe još jedno poput njega? Jer, oboje su osećali - potajno, jer su se stideli svojih misli o Benu - da je on sam odlučio da se rodi i napao njihovu običnost, koja nije imala načina da se odbrani od njega ili bilo čega sličnog. Ali, to što nisu vodili ljubav nije bilo samo napor za njih oboje, predstavljalo je barijeru, jer su neprestano morali da se podsećaju na ono što im preti... tako su se osećali.

A onda se desilo nešto ružno. Baš nakon što je čitava porodica otišla, pošto je počela školska godina, Pol je sam otišao u Benovu sobu. Od sve dece, njega je Ben najviše fascinirao. Doroti i Alis, koje su bile zajedno u kuhinji, pošto je Harijet bila otišla da stariju decu odveze u školu, čule su vriske. Otrčale su na sprat i videle da je Pol provukao ruku kroz rešetke Benovog krevca, a Ben ga je zgrabio i snažno vukao na rešetke, namerno mu savijajući ruku unazad. Dve žene oslobodile su Pola. Nisu se zamarale da grde Bena, koji je kreštao od zadovoljstva i postignuća. Polova ruka bila je gadno uganuta.

Nikome nije bilo do toga da kaže deci: "Pazite se Bena." Ali, nije

bilo ni potrebe nakon incidenta s Polovom rukom. Te večeri deca su čula šta se desilo, ali nisu pogledala svoje roditelje niti Doroti i Alis. Nisu gledali jedno drugo. Stajali su u tišini, pognutih glava. To je odraslina govorilo da su stavovi dece o Benu već bili formirani: razgovarali su o Benu i znali šta da misle o njemu. Luk, Helen i Džejn tiho su otišli na sprat, i bio je to mučan trenutak za njihove roditelje.

Alis je rekla, gledajući za njima, "Sirota mala stvorenja."

Doroti je rekla, "Žalosno."

Harijet je osetila da ove dve žene, ove dve starije, jake,iskusne žene, koje su preživele toliko toga, poučene nemerljivim životnim iskustvom, krive nju, Harijet. Brzo je pogledala Dejvida i osetila isto. Osuda, kritika i odbojnost: Ben je izgleda izazivao ove emocije, izvlačio ih iz ljudi na videlo...

Dan nakon ovog incidenta, Alis je objavila da ima osećaj da više nije potrebna u ovoj kući, nameravala je da se vrati sopstvenom životu: bila je sigurna da će se Doroti snaći i sama. Naposletku, Džejn je sada išla u školu. Džejn nije trebalo da te godine krene u školu, ne u pravu školu, na ceo dan, nije trebalo da krene još godinu dana. No, odlučili su da je pošalju ranije. Upravo zbog Bena, iako to niko nije rekao. Alis je otišla, bez nagoveštaja da to radi zbog Bena. Ali, rekla je Doroti, koja je zatim rekla roditeljima, da ju je Ben užasavao. On mora da im je bio podmetnut. Doroti, uvek razumna, smirena, realna, smejala joj se. "Da, smejala sam joj se", izvestila je. "Ali, zašto?" dodala je, smrknuo.

Dejvid i Harijet su se savetovali, tiho, gotovo s osećanjem krivice, skeptični, kako se Ben izgleda svima nametao. Ova beba nije imala još ni šest meseci... uništiće im porodični život. Već ga uništava. Moraće da se postaraju da on bude u svojoj sobi u vreme obroka i kada su deca u prizemlju s odraslina. Jednom rečju, u porodičnim trenucima.

Sada je Ben gotovo stalno bio u svojoj sobi, kao neki zatvorenik. Sa devet meseci prerastao je svoj krevetac s rešetkama: Harijet ga je uhvatila sekund pre nego što će pasti preko ivice. U njegovu sobu stavili su jedan običan, mali krevet. Hodao je s lakoćom, pridržavajući se za zidove, ili stolicu. Nikada nije puzao, podigao se pravo na noge. Igračke su ležale svuda po podu - ili, tačnije, delovi

igračaka. On se nije igrao s njima: lupao ih je o pod ili zidove dok se ne bi polomile. Onog dana kad je stao na noge sam, bez ičije pomoći, bez pridržavanja, vriskom je izrazio svoj trijumf. Sva druga deca su se smejala, kikotala i želela da ih vole, da im se dive, hvale ih kad nastupi taj trenutak postignuća. Ovo dete nije. Bio je to hladan trijumf, a on je nesigurno koračao okolo, ignorisao svoju majku, očiju sjajnih od oholog zadovoljstva. Harijet se često pitala šta on to vidi kad je pogleda: ništa u njegovom dodiru ili pogledu nikada nije izgledalo kao da kaže: ovo je moja majka.

Rano jednog jutra, Harijet je nešto nateralo da brzo ustane iz kreveta i ode u sobu za bebe. Tamo je videla Bena kako balansira na prozorskoj dasci. Bilo je visoko - sam Bog zna kako je dospeo tamo! Prozor je bio otvoren. Samo trenutak kasnije i on bi ispao. Harijet je pomislila: kakva šteta što sam ušla... ne dozvolivši da je sopstvene misli šokiraju. Ugrađene su debele rešetke i Ben je sada stajao tamo, na prozorskoj dasci, stezao rešetke, tresao ih i ispitivao spoljni svet, ispuštajući svoje promukle, hrapave, raskalašne vriske. Tokom čitavih uskršnjih praznika držali su ga u toj sobi. Bilo je neverovatno kako ljudi, pošto bi pitali - obazrivo - "Kako je Ben?" i čuli: "Oh, dobro je on", nisu više ništa pitali. Ponekad je Benov uzvik, dovoljno glasan da dopre do prizemlja, utišavao razgovor. Zatim bi im se lica namrštila, od čega je Harijet i strahovala, što je i očekivala: znala je da ta namrštena čela skrivaju neki komentar ili misao koji nisu mogli biti izgovoreni.

I tako, kuća više nije bila ista; u svima je postojala neka usiljenost i neki oprez. Harijet je znala da su ljudi ponekad, kad ona nije bila tu, odlazili na sprat da posmatraju Bena, podstaknuti onom plašljivom, neprijatnom znatiželjom koju je izazivao. Znala je kada su ga videli po načinu na koji su je kasnije gledali. Kao da sam kriminalac!, besnela je u sebi. Provodila je previše svog slobodnog vremena tiho kipteći od besa, ali izgledalo je da ne može da prestane. Čak ju je i Dejvid, bila je uverena, osuđivao. Rekla mu je, "Pretpostavljam da su se u davna vremena, u primitivnim društvima, ovako ponašali prema ženi koja rodi nakazu. Kao da je ona kriva. Ali danas bi trebalo da budemo civilizovaniji!"

On je odgovorio, na onaj strpljivi, oprezni način s kojim joj se sada obraćao: "Ti sve preuveličavaš."

"Eto dobre reči - za ovu situaciju! Bravo! Preuveličavanje!"

"Oh, Bože, Harijet", rekao je drugačijim tonom, bespomoćno, "ne smemo dozvoliti da nam se ovo dešava - ako se mi ne držimo jedno drugog, onda..."

Bilo je to za Božić kada je učenica Bridžet, koja se vratila da proveri nije li možda ono čudesno carstvo svakodnevnog života još uvek tu, upitala: "Šta nije u redu s njim? Je li mongoloidan?"

"Daunov sindrom", rekla je Harijet. "Niko to više ne zove mongoloidnost. Ali, ne, nije."

"Šta je onda s njim?"

"Baš ništa", rekla je Harijet nonšalantno. "Kao što i sama možeš da primetiš."

Bridžet je otišla, i nikada se nije vratila.

Ponovo letnji raspust. Bila je 1975. Bilo je manje gostiju: neki su pisali ili telefonirali da jave da ne mogu da priušte sebi voznu kartu ili benzin. "Nekakvo opravdanje je bolje nego nikakvo", primetila je Doroti.

"Ali, ljudi su švorc", rekao je Dejvid.

"Ranije nisu bili toliko švorc da ne mogu da priušte sebi da dođu i nedeljama žive ovde o vašem trošku."

Ben je sada imao više od godinu dana. Još nije izgovorio ni reč, ali što se ostalog tiče bio je normalniji. Sada ga je bilo teško zadržati u njegovoj sobi. Deca su, dok su se igrala u bašti, čula njegove promukle, ljutite krike, i videla ga gore na ispustu kako pokušava da iskrivi svoje rešetke.

Zatim je izašao iz svog malog zatvora i pridružio im se u prizemlju. Izgleda da je znao da mora da se ponaša kao i oni. Stajao bi, spuštene glave, gledao ih sve kako razgovaraju i smeju se, okupljeni za velikim stolom; ili sede i razgovaraju u dnevnoj sobi, dok su deca trčkarala tamo-amo. Oči bi mu zastale na jednom licu, zatim na drugom: ko god da je bio posmatran postajao je svestan tog upornog zurenja i prestajao bi da priča; ili bi Benu okretao leđa, ili profil, kako ne bi morao da ga gleda. Mogao je da utiša sobu punu ljudi samim svojim prisustvom, ili da rasprši društvo: odlazili su izgovarajući se.

Pred kraj raspusta, neko je sa sobom doneo psa, malog terijera. Ben nije mogao da ga ostavi na miru. Gde god je pas bio, Ben ga je sledio. Nije se igrao s njim, niti ga je mazio: nepomično je zurio.

Jednog jutra kad je Harijet sišla u prizemlje da deci spremi doručak, pas je ležao mrtav na kuhinjskom podu. Srčani udar? Najednom bolesna od sumnje, jurnula je na sprat da proveri da li je Ben u svojoj sobi: čučao je na svom krevetu, i kada je ušla, podigao je pogled i počeo da se smeje, ali bez glasa, na svoj način, njegov smeh više je ličio na keženje zuba. Otvorio je vrata svoje sobe, tiho prošao pored usnulih roditelja, sišao niz stepenice, našao psa, ubio ga, i vratio se na sprat, tiho, ušao u svoju sobu, i zatvorio vrata... sve to, sam! Zaključala je Bena u njegovu sobu: ako je mogao da ubije psa, zašto ne bi mogao i dete?

Kada je ponovo sišla u prizemlje, deca su galamila oko mrtvog psa. Zatim su došli i odrasli i bilo je očigledno šta misle.

Naravno da je tako nešto bilo nemoguće - da malo dete ubije živahnog psa. Ali, zvanično, smrt psa je ostala misterija; veterinar je rekao da je bio zadavljen. Ova zbrka s psom pokvarila je ono što je bilo ostalo od raspusta i gosti su otišli kućama ranije.

Doroti je rekla, "Ljudi će ubuduće dobro razmisliti pre nego što ponovo dođu."

Tri meseca kasnije, gospodin Makgregor, stari sivi mačak, ubijen je na isti način. Uvek se plašio Bena i držao se van njegovog domašaja. Ali Ben mora da ga je vrebao, ili ga je uhvatio na spavanju.

Za Uskrs kuća je bila poluprazna.

Za Harijet, to je bila najgora godina u životu i nije mogla da brine još i o tome zašto ih ljudi izbegavaju. Svaki dan je bio jedna duga mora. Budila se ujutro ne mogavši da veruje da će ikako izdržati do večeri. Ben je stalno bio na nogama i neko je svaki sekund morao da pazi na njega. Veoma je malo spavao. Najveći deo noći provodio je stojeći na svom prozorskom ispustu, zureći u baštu, a ako bi Harijet zavirila u sobu da ga obiđe, on bi se okrenuo i dugo je posmatrao, kao nekakav tuđinac, od čega ju je podilazila jeza; u polumračnoj sobi, dok je čučao tamo, zaista je ličio na malog trola ili đavolka. Kada bi ga zaključali tokom dana, vrištao je i urlao tako glasno da je čitava kuća odzvanjala i svi su stahovali od dolaska policije. On bi odjednom, iz nekog njoj nepoznatog razloga, izašao i istrčao u baštu, a zatim kroz kapiju na ulicu. Jednog dana, trčala je za njim kilometar i po ili više, prateći pogledom samo tu zdepastu, pogrbljenu malu

figuru kako prolazi semafore, ne obraćajući pažnju na automobile koji su trubili i ljude koji su ga upozoravali vrišteći. Ona je plakala, zadihana, poluluda, očajnički se trudeći da ga stigne pre nego što se nešto užasno dogodi, ali, molila se: oh, pregazite ga, učinite to, da, molim vas... Sustigla ga je baš pre glavnog puta, zgrabila ga i stezala to dete koje se otimalo svom snagom. Pljuvao je i siktao, ritao se nalik na neku ribu monstruma u njenom naručju. Jedan taksi je prošao tuda; ona ga je pozvala, gurnula dete unutra i ušla za njim, čvrsto ga držeći za ruku za koju je imala utisak da će se slomiti od njegovog mlataranja i udaranja.

Šta bi mogli učiniti? Ponovo je otišla kod doktora Breta, koji ga je pregledao i rekao da je fizički s njim sve u redu.

Harijet je opisivala kako se ponašao, a doktor je slušao.

S vremena na vreme, dobro kontrolisana neverica pojavila bi se na njegovom licu i on bi obarao pogled, igrajući se olovkama.

"Možete pitati Dejvida, pitajte moju majku", rekla je Harijet.

"Dete je hiperaktivno - tako se takva deca danas opisuju, čini mi se", rekao je staromodni doktor Bret. Ona je i išla kod njega jer je bio staromodan.

Barem ju je gledao u oči, nije izbegavao njen pogled.

"Šta očekujete da uradim, Harijet? Da ga drogiram lekovima? E pa, ja sam protiv toga."

Ona je plakala u sebi. Da, da, da, baš to hoću! Ali je rekla: "Ne, naravno da neću."

"On je fizički normalan za osamnaest meseci. Veoma je snažan i aktivan, naravno, ali uvek je bio takav. Kažete, ne govori? Pa, to nije neuobičajeno. Nije li Helen kasno progovorila? Verujem da jeste?"

"Jeste", rekla je Harijet.

Odvela je Bena kući. Sada su ga zaključavali u njegovu sobu svake večeri, a na vratima su takođe bile postavljene debele rešetke. Svake sekunde tokom onih sati dok je bio budan, on je posmatrao. Harijet je posmatrala njega, dok je njena majka radila sve ostalo.

Dejvid je rekao: "U čemu je svrha da vam se zahvaljujemo, Doroti? Izgleda da je sve uveliko prevazišlo reči hvale."

"Sve je uveliko prevazišlo. Tačka." Rekla je Doroti.

Harijet je bila mršava, oči su joj bile crvene, obrazi upali. Opet joj nije trebalo mnogo razloga da brižne u plač. Deca su joj se sklanjala

s puta. Taktičnost? Ili su je se plašili? Doroti je predložila da jednu nedelju u avgustu ona ostane sama s Benom, a da porodica za to vreme negde otputuje zajedno.

Ni Harijet ni Dejvid u normalnim okolnostima ne bi nigde hteli da idu jer su voleli svoj dom. A šta je s rođacima koji dolaze na leto?

"Nisam primetila neku navalu da rezervišu mesta", rekla je Doroti.

Otišli su u Francusku, kolima. Za Harijet, to je bila savršena sreća: osećala je da su joj njena deca vraćena. Nije ih se mogla zasititi, kao ni oni nje. A Pol, njena beba koje ju je Ben lišio, prelepi trogodišnjak, očaravao ju je, šarmirao - ponovo je bio njen. Još uvek su bili porodica! Sreća... nisu mogli da veruju, svi oni, da im je Ben tako mnogo oduzimao.

Kad su se vratili, Doroti je bila veoma umorna i imala je jednu gadnu masnicu na podlaktici i još jednu na obrazu. Nije im rekla šta se desilo. Ali, kad su deca otišla na spavanje te prve večeri, rekla je Harijet i Dejvidu: "Ja moram da kažem šta imam - ne, sedite da saslušate."

Seli su s njom za kuhinjski sto.

"Vas dvoje se morate suočiti s tim. Ben mora biti poslat u neku ustanovu."

"Ali, on je normalan", rekla je Harijet oštro. "Doktor kaže da jeste."

"Možda je normalan za ono što jeste, ali nije normalan za ono što smo mi."

"Kakva bi institucija njega primila?"

"Nešto mora da postoji", rekla je Doroti i zaplakala.

Sada je počeo period u kome su svake noći Harijet i Dejvid ležali budni razgovarajući o tome šta bi se moglo učiniti. Ponovo su vodili ljubav, ali nije bilo kao pre. "Mora da su se žene ovako osećale dok nije postojala kontrola rađanja", rekla je Harijet. "Užasnite. Čekale su svaki menzis, koji bi im onda doneo predah od mesec dana. Ali, nisu se plašile da će roditi trola."

Uvek su, dok su razgovarali, slušali zvuke koji su dopirali iz "sobe za bebe" - reči koje sada nikad nisu koristili, jer su ih te reči bolele. Možda Ben radi nešto za šta nisu verovali da je uopšte sposoban? Možda krivi one čvrste čelične rešetke?

"Problem je u tome što se navikneš na pakao", rekla je Harijet.

"Nakon jednog dana provedenog s Benom osećam se kao da ništa

sem njega ne postoji. Kao da nikada ništa nije ni postojalo. Odjednom shvatim da satima nisam pomislila na ostale. Juče sam zaboravila da im spremim večeru. Doroti je otišla u bioskop, a ja sam sišla u prizemlje i zatekla Helen kako im sprema večeru.”

”To im nije naškodilo.”

”Ona ima *osam* godina.”

Pošto ju je sedmica koju su proveli u Francuskoj podsetila na to šta njihov porodični život zapravo jeste, šta bi mogao biti, Harijet je bila rešena da ga sačuva. Shvatila je da se opet tiho obraća Benu rečima: ”Neću ti dozvoliti da nas uništiš, mene nećeš uništiti...”

Bila je spremna za još jedan pravi Božić, pisala je i telefonirala svima. Potrudila se da napomene da je Ben bio ”mnogo bolje, ovih dana.”

Sara je pitala da li bi bilo ”u redu” da povede Ejmi. To je značilo da je čula - da su svi čuli - za psa, i mačku.

”Biće u redu ako budemo dovoljno pažljivi da Ejmi nikad ne ostavimo samu s Benom”, rekla je Harijet i Sara je, nakon duge stanke, odgovorila: ”Bože, Harijet, loše su nam karte podelili, zar ne?”

”Valjda”, rekla je Harijet, ali je odbijala da se pomiri sa tim da je žrtva sudbine. Sara, da; sa svojim bračnim problemima, i mongoloidnim detetom - da. Ali, ona, Harijet, da bude u istom čamcu?

Rekla je svojoj deci, ”Molim vas pripazite na Ejmi. Nikada je ne ostavljajte nasamo s Benom.”

”Da li bi on povredio Ejmi onako kako je povredio gospodina Makgregora?” pitala je Džejn.

”On je ubio gospodina Makgregora”, rekao je srdito Luk. ”On ga je *ubio*.”

”I sirotog psa”, rekla je Helen. Oba deteta su krivila Harijet.

”Da”, rekla je Harijet, ”mogao bi to uraditi. Zato je moramo sve vreme imati na oku.”

Deca su, onako kako su tih dana uobičavala, gledala jedno u drugo, nju isključujući, poštujući neki samo svoj sporazum. Otišli su, ne pogledavši je.

Božić, sa manje gostiju, bio je ipak prazničan i bučan, proslava je uspela; ali je Harijet uhvatila sebe kako jedva čeka da se sve završi. Razlog je bila napetost čitave situacije, nadziranje Bena, nadziranje Ejmi - koja je bila centar svega. Glava joj je bila prevelika, telo pre-

više zdepasto, ali je svakog volela i rado ljubila i svi su je obožavali. Helen, koja je čeznula da napravi ljubimca od Bena, mogla je sada da voli Ejmi. Ben je posmatrao sve to, ćuteći, a Harijet nije mogla da protumači pogled tih hladnih žuto-zelenih očiju. Ali, opet, nikada to i nije mogla! Ponekad joj se činilo da je čitav život provela pokušavajući da razume šta Ben oseća, šta misli. Ejmi, koja je od svih očekivala da je vole, otišla bi do Bena, smejući se i smejući, ispruženih ruku. Dvostruko starije, ali očigledno dvostruko mlađe, ovo unesrećeno nedonošče, koje je inače zračilo naklonošću, odjednom bi se ućutalo; njeno lice postalo bi tužno, i ona bi ustuknula, zureći u njega. Baš kao gospodin Makgregor, siroti mačak. Zatim je počela da plače kad god bi ga videla. Ben ni na trenutak nije skidao pogled s nje, s tog drugog bolesnika, koga su svi u kući obožavali. Ali, da li je o sebi mislio tako? Da li je bio bolestan, uopšte? Šta je bio?

Božić je prošao, i Ben je imao dve godine i nekoliko meseci. Pola su poslali u mali vrtić dole niz put, da bi ga udaljili od Bena. To po prirodi veselo i druželjubivo dete postajalo je nervozno i razdražljivo. Imao je nastupe plača ili besa, bacao se na pod vrišteći, ili nasrtao Harijet na kolena, pokušavajući da privuče njenu pažnju, koja kao da je uvek bila usmerena na Bena.

Doroti je otišla u posetu Sari i njenoj porodici.

Harijet je bila sama s Benom preko dana. Pokušavala je da se s njim ponaša kao s ostalima. Sedela je na podu s kockama i igračkama s točkovima. Pokazivala mu je šarene slike. Pevala mu pesmice. Ali, Bena izgleda nisu privlačile igračke, niti kocke. Sedeo je okružen razbacanim predmetima jarkih boja i eventualno bi stavio jednu kocku na drugu gledajući u Harijet da vidi da li je to bilo ono što je trebalo da uradi. Ukočeno je zurio u slike koje mu je pokazivala, pokušavajući da dešifruje šta mu govore. Nikada nije sedeo Harijet u krilu, nego je čučao kraj nje, a kad je rekla, "To je ptica, Bene, vidi - ista kao ona ptica tamo na drvetu. A ovo je cvet", on je zurio, a zatim okretao glavu. Očigledno stvar nije bila u tome da nije mogao da razume kako se ova kocka uklapa s onom ili kako se od njih pravi kula, već pre da nije mogao da dokuči svrhu svega toga, svrhu cveta, ili ptice. Možda je bio isuviše napredan za ovu vrstu igre? Harijet je ponekad mislila da jeste. Na njene dečje slike reagovao je tako što je izašao u baštu i počeo da se prikrada jednom

drozdu na travnjaku, saginjući se i prelazeći u nizak trk - i umalo je zaista uhvatio drozda. Otkinuo je nekoliko cvetova jagorčevine sa stabljika, i stajao držeći ih u rukama, ne skidajući pogled s njih. Zatim ih je zgnječio u svojim malim pesnicama i pustio da mu ispadnu. Okrenuo je glavu i video da ga Harijet posmatra: izgleda da je mislio da ona želi da on nešto uradi, ali šta? Zurio je u prolećno cveće, pogledao u kosa na grani, i polako se vratio unutra.

Jednog dana, on je progovorio. Odjednom. Nije rekao, "Mama", ili "Tata", ili sopstveno ime. Rekao je, "Ja hoću kolača." Harijet nije čak ni primetila, isprva, da on govori. Ali onda jeste, i svima je rekla, "Ben govori. On koristi rcčenice." Kao što je i ličilo na njih, ostala deca su ga hrabrila: "To je vrlo dobro, Bene", "Pametni Ben!" Ali on nije obraćao pažnju na njih. Od tada je objavljiivao svoje potrebe. "Ja hoću to." "Daj mi to." "Ide u šetnju sada." Glas mu je bio grub i nesiguran, svaka reč zasebna, kao da je njegov mozak bio stovarište ideja i objekata, a on je svaki morao da identifikuje.

Deci je laknulo kad je progovorio normalno. "Zdravo Bene", reklo bi jedno. "Zdravo", Ben bi odgovorio, pažljivo uzvraćajući tačno onim što mu je bilo dato. "Kako si Bene?" pitala je Helen. "Kako si?" odgovorio je. "Ne", rekla je Helen, "sada ti treba da kažeš, 'Vrlo dobro, hvala', ili 'Dobro sam.'"

Ben je zurio neko vreme dok nije shvatio. Zatim je nespretno rekao: "Ja sam vrlo dobro."

Posmatrao je decu, naročito Luka i Helen, sve vreme. Proučavao je kako se kreću, sedaju, ustaju; imitirao ih kako jedu. Razumeo je da su ovo dvoje dece, stariji, znali više o pravilnom ponašanju nego Džejn; a Pola je potpuno ignorisao. Kad su deca gledala televizor, on bi se šćućurio blizu njih i gledao naizmenično u ekran i u njihova lica, jer je morao da sazna koje su reakcije bile odgovarajuće. Ako su se oni smejali, onda bi se on, trenutak kasnije, priključio glasnim, grubim smehom koji je zvučao neprirodno. Ono što je njemu izgleda bilo normalno, u smislu zabave, bilo je zlorado keženje zuba. Kad bi oni ućutali i umirili se, pažljivo prateći neki uzbudljivi deo, onda bi i on stegao mišiće, poput njih, i izgledalo je da je potpuno zaokupljen programom - ali on je u stvari pogled zadržavao na njima.

Uopšteno gledano, bilo je lakše s njim. Harijet je mislila: pa, svako normalno dete prolazi kroz najgoru fazu oko godinu dana nakon što

prohoda. Nema osećaja samoočuvanja, nema osećaja opasnosti: oni se bacaju s kreveta i stolica, lansiraju se u svemir, istrčavaju na puteve, morate paziti na njih svakog sekunda... Ali, takođe su, dodala je, na najšarmantniji, najljupkiji način, srceparajuće slatki i zabavni. A onda vremenom postanu razumni i život je lakši.

Život jeste postao lakši... ali samo ga je ona tako videla, kako ju je Doroti naterala da shvati.

Doroti se vratila u ovo domaćinstvo nakon nečega što je nazvala 'odmor' od nekoliko nedelja i Harijet je mogla da vidi da se njena majka priprema za 'ozbiljan razgovor' s njom.

"I, devojko, misliš li da se ja mešam? Da dajem previše neželjenih saveta?"

Sedele su za velikim stolom, u rano popodne, sa šoljama kafe. Ben je, kao i uvek, bio tamo gde su ga mogle videti, Doroti je pokušavala da ono što govori učini smešnim, ali se Harijet osećala ugroženom. Iskreni ružičasti obrazi njene majke bili su bleđi od stida, a njene plave oči nemirne.

"Ne", rekla je Harijet. "Ne mešaš se. Ne daješ savete."

Ali, morala je da zastane - Ben je počeo da udara nekim kamenom po metalnoj pepeljari. Činio je to iz sve snage. Buka je bila užasna, ali su žene sačekale da Ben prestane. Da su ga prekinule, on bi besneo i siktao i pljuvao.

"Imaš petoro dece", rekla je Doroti. "Ne jedno. Shvataš li ti da bih ja isto tako mogla biti majka ostalima kad sam ovde? Ne, ne verujem da shvataš, postala si tako zaokupljena tim..."

Ben je ponovo tresnuo svojim kamenom u pepeljaru, mahnit od sreće zbog svog postignuća. Izgledalo je kao da veruje da metal udara čekićem, da nešto kuje: čovek bi ga lako mogao zamisliti u rudnicima duboko pod zemljom, sa sebi sličnima... Ponovo su sačekale dok buka nije prestala.

"To ne valja", rekla je Doroti. A Harijet se setila kako su majčini 'To ne valja!' upravljali njenim detinjstvom.

"Moje vreme prolazi, znaš", rekla je Doroti. "Ne mogu više ovako, inače ću se razboleti."

Da, Doroti je bila prilično mršava, skoro kost i koža. Da, mislila je Harijet, ispunjena osećanjem krivice kao i obično, trebalo je da to primeti.

"A ti imaš i muža", rekla je Doroti, očigledno nesvesna kako uvrće nož u kćerkinom srcu. "On je veoma dobar, znaš, Harijet. Ne znam kako trpi sve ovo."

Božić nakon Benovog trećeg rođendana samo je delimično ispunio kuću. Jedan Dejvidov rođak je rekao: "Ti si bila moja inspiracija, Harijet! Na posletku, i ja imam dom. Nije tako velik kao vaš, ali jeste prijatna kućica." Nekoliko članova porodice otišlo je tamo. Ali, ostali su rekli da dolaze - potrudili se da naglase da dolaze, shvatila je Harijet. Bili su to najbliži rođaci.

Ponovo je neko u kuću doveo ljubimca. Ovog puta bio je to veliki pas, veseo, živahan mešanac, prijatelj Sarine dece, posebno Ejmin. Naravno da su ga sva deca volela, ali Pol najviše od svih, i zbog toga je Harijet srce bolelo, jer oni u svom domu nisu mogli imati ni psa ni mačku. Čak je mislila: pa, Ben je sada razumniji, možda... Ali, znala je da je to bilo neizvodljivo. Gledala je kako veliki pas kao da zna da je Ejmi, malom voljenom detetu u velikom ružnom telu, potrebna nežnost: zbog nje je ublažavao svoje izlive. Ejmi bi sedela pored psa s rukom oko njegovog vrata, a ako bi bila nespretna s njim, on bi podigao njušku i nežno je odgurnuo malo od sebe ili se oglasio kratkim zvukom upozorenja koji je govorio: "Pazi". Sara je rekla da je taj pas bio kao dadilja za Ejmi. "Isto kao dadilja u Petru Panu", rekla su deca. Ali, ako bi Ben bio u sobi, pas bi ga pažljivo gledao i zatim odlazio da legne u ugao, gde bi naslonio glavu na šape i ukočio se, stalno na oprezu. Jednog jutra dok su sedeli za stolom i doručkovali, Harijet je iz nekog razloga okrenula glavu i videla psa, kako spava, i Bena, kako mu se prikrada, pognut nisko, ruku ispruženih napred...

"Bene!" rekla je Harijet oštro. Videla je kako se te hladne oči okreću ka njoj, uhvatila blesak čiste zlobe.

Pas se, uznemiren, podigao na noge, a dlaka mu se nakostrešila. Nervozno je zacvileo, zatim prešao u onaj deo sobe u kom su svi bili, i legao pod sto.

Svi su videli ovo, i sedeli u tišini, dok je Ben prišao Doroti i rekao: "Ja hoću mleko." Usula mu je malo, i on je to iskapio. Zatim ih je pogledao kako zure u njega. Ponovo je izgledalo kao da pokušava da ih razume. Izašao je u baštu, gde su ga mogli videti, zgurenog patuljka, kako štapom čeprka po zemlji. Ostala deca su bila negde

gore.

Za stolom su sedeli Doroti, koja je u krilu držala Ejmi, Sara, Moli, Frederik, Džejms i Dejvid. Takođe i Andžela, uspešna sestra, 'snalažljivica', čija su sva deca bila normalna.

Atmosfera je nagnala Harijet da prkosno kaže: "U redu, onda, da čujemo."

Mislila je da nije da nema značaja, kako kažu, u tome što je Frederik bio taj koji je rekao: "Vidi sad ovako, Harijet, vi se morate suočiti s tim, on mora biti poslat u neku ustanovu."

"Onda moramo naći nekog doktora koji će reći da s njim nešto nije u redu", rekla je Harijet. "Doktor Bret svakako neće."

"Nađite drugog doktora", rekla je Moli. "Takve stvari se mogu srediti." Dvoje krupnih, slamnatih ljudi, sa svojim rumenim uhranjenim licima, bili su ujedinjeni u odlučnosti, nije u njima bilo nikakvih nejasnoća sada kad su odlučili da kriza postoji, i to kriza koja - makar i indirektno - ugrožava njih. Ličili su na par sudija posle dobrog ručka, mislila je Harijet i bacila pogled na Dejvida da vidi ne bi li ovu kritiku mogla podeliti s njim; ali on je zurio u sto pred sobom, stegnutih usana. Slagao se s njima.

Andžela je rekla, smejući se: "Tipična aristokratska okrutnost."

Niko za ovim stolom nije pamtio udarac na tu njihovu odluku, ili u najmanju ruku ne tako oštar, do tada. Tišina, a onda ju je Andžela ublažila rečima: "Nije da se ja ne slažem."

"Naravno da se slažeš", rekla je Moli. "Svako razuman bi se morao složiti."

"U pitanju je način na koji ste to rekli", rekla je Andžela.

"Kakve veze ima način?" zanimalo je Frederika.

"I ko će to da plati?" pitao je Dejvid. "Ja ne mogu. Sve što mogu da učinim jeste da se postaram da se računi redovno plaćaju, a i to uz Džejmsovu pomoć."

"Pa, Džejms će morati podneti najveći teret ovoga", rekao je Frederik, "ali, i mi ćemo priložiti." To je bilo prvi put da ovaj par nudi bilo kakvu materijalnu pomoć. "Mislim, kao i svi." Ostali članovi porodice su se složili i sada su nastojali da upamte ovu odluku. Oni će doći da provedu tu deset dana i priložiti par fazana, nekoliko boca odličnog vina. Njihovo 'prilaganje', svi su to znali, neće dati baš veliku sumu.

Obuzeti raskolom, članovi porodice sedeli su u tišini.

Zatim je Džejms rekao: "Učiniću šta mogu. Ali, stvari ne stoje više dobro kao nekada. Jahte nisu svima na prvom mestu u ova teška vremena."

Ponovo tišina, i svi su gledali u Harijet.

"Vi ste čudni neki ljudi", rekla je, smeštajući se podalje od njih. "Bili ste ovde tako često i znate - mislim, vi stvarno znate u čemu je problem. Šta ćemo reći ljudima koji vode tu ustanovu?"

"Zависи od ustanove", rekla je Moli, pri čemu je njeno krupno telo izgledalo puno energije, ubeđenja - kao da je progutala Bena celog i vari ga, mislila je Harijet. Rekla je, dosta blago, iako je drhtala: "Mislite, treba da nađemo jedno od onih mesta koja postoje da bi preuzimala decu koje porodice jednostavno žele da se reše?"

"Bogate porodice", rekla je Andžela, uz prezirno frktanje.

Moli je, opirući se bezobrazluku, odlučno rekla: "Da. Ako nema drugačijeg mesta. Ali, jedno je očigledno - ako se nešto ne uradi, biće katastrofalno."

"I jeste katastrofalno", rekla je Doroti, čvrsto zauzimajući svoj stav. "Druga deca... ona pate. Ti si toliko obuzeta time, devojko, da to ne vidiš."

"Čujte", rekao je Dejvid, nestrpljiv i ljut jer nije mogao da podnese sve ovo, zamršene veze s Harijet, s roditeljima, veze koje su se zatezale i pucale. "Čujte, ja se slažem. I, što se mene tiče, sada je pravo vreme. Mislim da više ne mogu to da trpim." I tek tada je pogledao svoju suprugu, bio je to molećiv pogled pun patnje. Molim te, govorio je Harijet. Molim te.

"Vrlo dobro", rekla je Harijet. "Ako se može naći neko mesto koje..." Počela je da plače.

Ben se vratio iz bašte i sada ih je posmatrao, stojeći na svom uobičajenom mestu, odvojen od ostalih. Imao je na sebi smeđe pantalone i smeđu košulju, sve od grubog platna. Sve što je nosio moralo je biti debelo, jer je cepao odeću, uništavao je. Sa svojom žučkastom, čekinjastom kosom nisko na čelu, kamenim očima koje nisu treptale, svojim zgurenim držanjem, ukopanim razmaknutim stopalima i povijenim kolenima, svojim stegnutim isturenim pesnicama, ličio je više nego ikad na nekog vrtnog patuljka.

"Ona plače", primetio je, misleći na svoju majku. Uzeo je komad hleba sa stola i izašao.

"U redu", rekla je Harijet, "šta ćete im stvarno reći?"

"To je naša briga", rekao je Frederik.

"Da", rekla je Moli.

"Bože moj!" rekla je Andžela, uz neku vrstu ogorčenog divljenja prema njima. "Ponekad, kad sam s vama, potpuno razumem ovu zemlju."

"Hvala na komplimentu", rekla je Moli.

"Hvala", rekao je Frederik.

"Nisi fer, devojko", rekla je Doroti.

"Fer", rekle su Andžela, i Harijet, i Sara, njene kćeri, gotovo sve tri u glas.

A onda su svi sem Harijet počeli da se smeju. Na taj način odlučeno je o Benovoj sudbini.

Nakon par dana Frederik je zvao da kaže da su mesto pronašli i da će automobil doći po Bena. Odmah. Sutra.

Harijet je bila luda od besa: sva ta žurba, sva ta - da, okrutnost! A doktor koji je odobrio to? Ili će tek odobriti? Doktor koji Bena nikada nije ni video? Rekla je sve ovo Dejvidu i shvatila po njegovom ponašanju da je dobar deo posla obavljen njoj iza leđa. Njegovi roditelji su razgovarali s njim dok je bio na poslu. Dejvid je rekao nešto poput: "Da, pobrinuću se za to" kada je Moli, koju je Harijet odjednom zamrzela, rekla: "Moraćeš biti čvrst sa Harijet."

"Ili on ili mi", rekao je Dejvid Harijet. Glasom punim hladne mržnje prema Benu, još je dodao, "On je verovatno tek tako upao ovamo s Marsa. Sada ide nazad da izvesti o tome šta je ovde dole našao." Smejao se, okrutno, činilo se Harijet, koja je ćutke prihvatila činjenicu - da niko nije očekivao da će Ben živeti dugo u toj ustanovi, ma koja bila.

"On je malo dete", rekla je, "On je naše dete."

"Ne, nije", rekao je Dejvid, stavljajući tačku. "Dobro, moj nije sigurno."

Bili su u dnevnoj sobi. Dečji glasovi, oštri i daleki, podizali su se iz mračne zimske bašte. Vođeni istim nagonom, Dejvid i Harijet su otišli do prozora i razgrnuli teške zavese. Bašta je zadržala za sebe mutne obrise drveta i žbuna, ali je svetlo iz ove tople sobe doprlo preko travnjaka do jednog žbuna koji je bio potpuno crn od zime, osvetlilo šibljaste izraštaje na kojima su svetlucale kapi vode i obasjalo

belo stablo breze. Dve male figure, čiji je pol bilo nemoguće odrediti, zbog raznobojnih perjanih jakni, pantalona, vunениh kapa, izronile su iz mraka ispod guštika božikovine i pošle napred. Bili su to Helen i Luk, u nekoj avanturi. Oboje su imali štapove i tu i tamo ih zabadali u lanjsko lišće.

”Evo je!” Helenin glas se uzdigao u trijumfu i roditelji su ugledali letos izgublenu crveno-žutu plastičnu loptu kako izranja na svetlost nabodena na kraj štapa. Bila je uprljana i spljoštena, ali cela. Dvoje dece započelo je brz ples tabanajući u krug i u krug, spašena lopta bila je visoko izdignuta u trijumfu. Zatim su, odjednom, bez vidljivog razloga, doskakutali do francuskih vrata. Roditelji su seli na sofу, okrenuti prema vratima, koja su se s treskom širom otvorila, i oni su stajali pred njima, dva mršava, elegantna mala stvorenja, zanjapurenih obraza opaljenih mrazom i očiju punih uzbuđenja iz mračne divljine čiji su bili deo. Stajali su teško dišući, oči su im se polako privikavale na stvarnost, toplotu, osvetljenu porodičnu sobu i njihove roditelje koji su sedeli i posmatrali ih. Na trenutak, bio je to susret dva različita oblika života: deca su bila deo neke stare divljine, krv im je još uvek vrila od nje; ali sada su morali da zaborave svoje divlje ja pri ponovnom susretu s porodicom. Harijet i Dejvid su to delili s njima, bili s njima u mašti i sećanju, iz svog sopstvenog detinjstva: jasno su videli sebe, dve odrasle osobe, kako sede tu, mirni, pitomi, čak bedni jer su bili tako daleko od divljine i slobode.

Videvši da su roditelji sami, da druga deca nisu tu i, povrh svega, da Ben nije tu, Helen je prišla ocu, Luk majci, a Harijet i Dejvid zagrlili su dvoje pustolovne male dece, svoje dece, čvrsto ih stežući.

Sledećeg jutra je automobil, mali crni kombi, došao po Bena. Harijet je znala da dolazi, jer Dejvid nije otišao na posao. Ostao je kod kuće da bi se 'pobrinuo' za nju! Dejvid je otišao na sprat i doneo kofere i putne torbe koje je tiho spakovao dok je ona davala deci doručak.

Ubacio ih je u kombi. Zatim je, s tako ukočenim izrazom lica da ga je Harijet jedva prepoznala, podigao Bena s poda u dnevnoj sobi gde je sedeo, odneo ga do kombija, i smestio ga unutra. Zatim je prišao Harijet, sa istim ukočenim izrazom lica i zagrlio je, okrenuo je da ne vidi kombi, koji je već polazio (mogla je da čuje viku i krike koji su iz njega dopirali) i odveo je do sofe, gde je - još uvek je čvrsto držeći - ponavljao, opet i opet: ”Moramo to da uradimo, Harijet. Moramo.”

Ona je jecala od šoka, i od olakšanja, i od zahvalnosti prema njemu, koji je svu odgovornost preuzimao na sebe.

Kada su deca došla kući, rečeno im je da će Ben ubuduće živeti negde drugde.

"Kod bake?" upitala je Helen, nervozno.

"Ne."

Četiri para sumnjičavih, pronicljivih očiju odjednom su se ispunila olakšanjem. Histeričnim olakšanjem. Deca su se igrala po sobi, nesposobna da se uzdrže, a onda se pretvarala da je to igra koju su smislila tog momenta i na tom mestu.

Za večerom su bili presrećni, kikotali se, histerični. Međutim, u jednom momentu kada je zavladao tišina, Džejn je prodornim glasom upitala: "Hoćete li i nas poslati negde?" Bila je flegmatična, tiha devojčica, Doroti u malom, nikada nije govorila ništa bez potrebe. Ali sada su njene krupne plave oči, ispunjene strahom, bile uprte u lice njene majke.

"Ne, naravno da nećemo", rekao je Dejvid, odsečno.

Luk je objasnio: "Oni su poslali Bena jer on u stvari nije jedan od nas."

U danima koji su sledili, porodica je rasla kao papirni cvetovi u vodi. Harijet je uvidela kakav je teret Ben bio, kako ih je sve tištalo njegovo prisustvo, koliko su mnogo deca patila; uvidela je da su ona razgovarala o tome mnogo više nego što su roditelji hteli da znaju, da su probala da nađu zajednički jezik s Benom. Ali sada, kad je Ben otišao, oči su im sijale, bili su odlično raspoloženi, neprestano su prilazili Harijet s malim poklonima, slatkišima ili igračkama: "Ovo je za tebe, mama." Ili bi neko od njih dotrčalo do nje da je poljubi, pomiluje po licu ili je njuška poput srećnog teleta ili ždrebeta. Dejvid je uzeo slobodne dane da bi bio sa svima njima - da bi bio s njom. Bio je pažljiv s njom, nežan. Kao da sam bolesna, protumačila je pobunivši se. Naravno da je sve vreme mislila na Bena, koji je negde bio zatvorenik. Kakav zatvorenik? Zamislila je mali crni kombi, sećala se kako je besno vrištao dok su ga odvodili.

Dani su prolazili i normalnost je ispunila kuću. Harijet je čula decu kako pričaju o uskršnjim praznicima. "Biće dobro sad kad Ben nije tu", rekla je Helen.

Uvek su razumeli tako mnogo više nego što je ona htela da prizna.

Dok je delila opšte olakšanje i jedva mogla da poveruje da je bila u stanju da podnese takav pritisak, i to tako dugo, nije mogla da sebi izbije Bena iz glave. Nije mislila o njemu s ljubavlju, niti čak s naklonošću, i mrzela je sebe što ne može da nađe makar iskru normalnog osećanja - krivica i strah su nju noćima držali budnom. Dejvid je znao da ne spava, iako je ona probala da to sakrije.

A onda se jednog jutra trgla iz sna, iz ružnog sna, iako nije znala šta je sanjala, i rekla: "Ja idem da vidim šta rade Benu."

Dejvid je otvorio oči i ležao u tišini, zureći preko ruke u prozor. Dremao je, nije spavao. Zнала je da je strahovao od ovoga i bilo je tada u njemu nečega što je govorilo: dobro, to je to onda, ništa nam više nije potrebno.

"Dejvide, moram."

"Nemoj", rekao je.

"Jednostavno moram."

Ponovo je znala po tome kako je ležao, ne gledajući je, i izgovorivši samo ta dva sloga, da je ovo bilo loše po nju, da je donosio odluke dok je ležao tamo. Nekoliko minuta se nije pomerio s mesta, a onda je ustao iz kreveta, izašao iz sobe i sišao u prizemlje.

Kad se obukla, pozvala je Moli, čiji je ton smesta postao hladan i neprijatan. "Ne, neću ti reći gde je to. Sad kad si to uradila, pusti."

Ali, na kraju je dala Harijet adresu.

Ponovo se Harijet pitala zašto se uvek ponašaju prema njoj kao prema kriminalcu. Uvek isto, još od kada se Ben rodio, mislila je. Sada joj se činilo da je to istina, svi su je prećutno krivili. Bila sam žrtva loše sreće, govorila je sebi. Nisam počinila zločin.

Bena su bili odveli u jedno mesto u severnoj Engleskoj; trebaće joj četiri ili pet sati vožnje donde - možda više, ako ne bude imala sreće sa saobraćajem. Saobraćaj je bio gust i vozila je po sivoj zimskoj kiši. Bilo je rano popodne kad je prišla velikoj čvrstoj zgradi od crnog kamena. U dolini visoko među tresetištima gotovo da ništa nije videla zbog sive kiše koja je lila. Kvadratna i uspravna, zgrada je stajala među turobnim zimzelenima s kojih se cedila voda, a njeni pravilni prozori - bilo je tri reda prozora - imali su rešetke.

Ušla je u malo predvorje gde je za unutrašnja vrata bila zakačena rukom ispisana kartica: "Pozvoniti po osoblje." Pozvonila je, sačekala, i ništa se nije dogodilo. Srce joj je lupalo. Krv joj je još

uvek bila uzburkana adrenalinom koji ju je i podstakao da dođe, ali ju je duga vožnja obuzdala, a i ova deprimirajuća zgrada govorila je njenim nervima, ako već ne njenom razumu - jer, na posletku, nije bilo činjenica kojima bi se mogla rukovoditi - da je ono čega se plašila bilo istina. Ipak, nije tačno znala šta je to bilo. Pozvonila je ponovo. Zgrada je bila tiha: mogla je da čuje oštri zvuk zvona kako prodire duboko u njenu unutrašnjost. Ponovo, ništa, i već je htela da ode okolo na zadnji ulaz, kada su se vrata odjednom otvorila i ukazala se neuredna devojka obučena u pulovere, kardigane, s debelim šalom oko vrata. Imala je sitno, bledo lice uokvireno gustom, kovrdžavom žutom kosom koja je plavom trakom bila vezana u rep nalik na ovčiji. Izgledala je umorno.

"Da?" upitala je.

Harijet je postalo jasno, kad je shvatila šta to znači, da ljudi ovamo jednostavno nisu dolazili.

Rekla je, već rešena da ne popusti: "Ja sam gospođa Lovat i došla sam da vidim svog sina."

Bilo je očigledno da na te reči ova ustanova, šta god ona bila, nije očekivala da će naići.

Devojka je zurila, mahinalno je zatresla glavom izražavajući nemoć, a zatim rekla: "Doktor Makferson nije tu ove nedelje." I ona je bila poreklom iz Škotske i imala je jak akcenat.

"Neko mora da ga zamenjuje", rekla je Harijet odlučno.

Devojka se povukla pred Harijetinim tonom, smešeći se nesigurno i vrlo zabrinuto. Promrmljala je: "Sačekajte ovde, onda" i vratila se unutra. Harijet ju je sledila do velikih vrata koja su se zatvorila i presekla joj put. Devojka se doduše osvrkala oko sebe, kao da je htela da kaže: vi morate sačekati napolju, ali je umesto toga rekla: "Naći ću nekoga" i zašla u mračne šupljine hodnika koji je čitavom dužinom imao slaba plafonska svetla koja jedva da su narušavala tamu. Osećao se miris sredstva za dezinfekciju. Apsolutna tišina. Ne, nakon nekog vremena, Harijet je postala svesna reskog tankog vrištanja koje je počinjalo, pa prestajalo, i ponovo se nastavljalo, a dopiralo je iz zadnjeg dela zgrade.

Ništa se nije događalo. Harijet se vratila u predvorje u kom je već bilo gotovo mračno jer se bližilo veče. Kiša se sada pretvorila u hladan potop, padala je tiho i ravnomerno. Tresetišta su nestala.

Pozvonila je ponovo, ne odustajući, i vratila se u hodnik.

Dve osobe su se pojavile, prilično daleko pod tračcima plafonskog svetla i prišle joj. Mladog čoveka u mantilu koji nije bio čist pratila je devojka, koja je sada imala cigaretu u ustima i žmirkala zbog dima. Oboje su izgledali umorni i nesigurni.

On je bio običan mladić, iako istrošen, uopšteno uzevši; ako biste uzeli deo po deo, ruke, lice, oči, nije bio ništa posebno, ali bilo je u njemu nekog očaja, kao da je u sebi nosio bes, ili beznadežnost.

"Ne biste smeli da budete ovde", rekao je uzrujano, neodlučnim glasom. "Ovde nemamo dane poseta." Govorio je akcentom južnog Londona, ravno i kroz nos.

"Ali, ja jesam ovde", rekla je Harijet. "Ovde sam da bih videla svog sina Bena Lovata."

I odjednom je on udahnuo, i pogledao devojku, koja je stisnula usne i podigla obrve.

"Slušajte", rekla je Harijet. "Mislim da niste razumeli. Ja neću tek tako otići, znate. Došla sam da vidim svog sina i to ću i učiniti."

Znao je da to zaista i misli. Polako je klimao glavom, kao da govori: da, ali nije stvar u tome. Uporno ju je posmatrao. Upozoravao ju je i to kao neko ko je preuzimao odgovornost. Mladić je verovatno živeo prilično bedno i sigurno je bio premoren i nepravilno se hranio, radio je ovde jer nije mogao da dobije drugi posao, ali teret njegovog položaja - teret nesreće - govorio je kroz njega, i njegov izraz lica i crvene oči umorne od dima bili su strogi, pune autoriteta, trebalo ih je uzeti ozbiljno.

"Kada ljudi šutnu svoju decu ovamo, ne dolaze posle da ih vide", rekao je.

"Vidite, vi uopšte ne shvatate", rekla je devojka.

Harijet je čula kako iz nje provaljuje, "Dosta mi je toga da mi govore da ne razumem ovo i ono. Ja sam detetova majka. Ja sam majka Bena Lovata. Da li vi to shvatate?"

Odjednom su sve troje bili deo sporazuma, čak deo očajničkog prihvatanja neke vrste opšteg usuda.

On je klimnuo glavom i rekao: "Dobro, idem da vidim."

"A ja idem s vama", rekla je.

Ovo ga je zaista uznemirilo. "O, ne", uzviknuo je. "Ne idete!" Rekao je nešto devojci, koja je iznenađujuće brzo potrčala kroz hodnik. "Vi

ostanite ovde”, rekao je Harijet, i krupnim koracima požurio za devojkom.

Harijet je videla kako devojka skreće desno i nestaje, i bez razmišljanja otvorila vrata sa svoje desne strane. Videla je mladićevu ruku kako se podiže u znak proklinjanja ili upozorenja, dok je do nje dopiralo ono što se iza tih vrata nalazilo.

Nalazila se na kraju dugačkog odeljenja, u kom je uza zidove bilo poređano nebrojeno mnogo kolevki i kreveta. U kolevkama su bila - čudovišta. Dok je sve brže koračala kroz odeljenje prema vratima na drugom kraju, mogla je da vidi da se u svakom krevetu ili kolevci nalazilo novorođenče ili malo dete kod kog je ljudski genom bio istrgnut iz uobičajene šeme, kod nekog užasno jako, kod nekog samo malo. Beba nalik na zarez, ogromna glava klata se na telu nalik stabljici... onda nešto nalik na bodljikavog insekta, ogromne izbuljene oči među ukrućenim krhkim izraslinama što su bili udovi... mala devojčica sva izobličena, meso joj je tinjalo i topilo se - lutka sa otečenim udovima belim kao kreč, očima širokim i praznim, nalik na plave barice, i otvorenim ustima, u kojima se video otečeni mali jezik. Jedan mršavi dečak bio je sav kriv, jedna polovina njegovog tela klizila je s druge. Dete je na prvi pogled izgledalo normalno, ali je Harijet onda videla da nije bilo zadnjeg dela glave; čitava glava bila je lice, koje kao da je vrištalo na nju. Redovi nakaza, a gotovo sve su spavale i sve su ćutale. Bili su drogirani bukvalno do besvesti. Dobro, gotovo da je vladala tišina: čulo se žalosno jecanje iz kolevke čije su stranice bile zaklonjene ćebadima. Visoko isprekidano vrištanje, sada bliže, još uvek joj je paralo uši. Miris izmeta, jači od sredstva za dezinfekciju. Zatim se našla izvan košmarnog odeljenja i u drugom hodniku, paralelnom s onim koji je prvo videla, potpuno istom. Na njegovom kraju videla je devojku, u pratnji mladića, kako ide malo prema njoj, a onda opet skreće desno... Harijet je trčala brzo, čula je svoja stopala kako tutnje po daskama, skrenula je gde i oni i našla se u malenoj sobi gde su se nalazila kolica s lekovima i drogama. Protrčala je kroz ovu prostoriju i sada se našla u dugom hodniku s betonskim podom u kom su duž čitavog zida pred njom bila vrata s rešetkama kroz koje se moglo gledati unutra. Mladić i devojka su otvarali jedna od ovih vrata kad je ona stigla i stala pored njih. Sve troje su teško disali.

"Sranje", rekao je mladić, misleći na to da je ona bila tamo.

"Bukvalno", rekla je Harijet kada su se otvorila vrata na kvadratnoj sobi čiji su zidovi bili od bele, sjajne plastike koja je tu i tamo bila ukrašena dugmadima i izgledala kao imitacija skupocene kožne tapetarije. Na podu, na zelenom dušekcu od sunđeraste gume, ležao je Ben. Bio je u nesvesti. Ispod ludačke košulje, bio je go. Bledi, žuti jezik virio mu je iz usta. Telo mu je bilo mrtvački belo, zelenkasto. Sve - zidovi, pod i Ben - bilo je izmazano izmetom. Lokva tamnožute mokraće lagano je oticala iz slamarice koja je bila natopljena.

"Rekao sam vam da ne dolazite!" viknuo je mladić. Uhvatio je Bena za ramena dok ga je devojka uhvatila za noge. Po tome kako su doticali dete, Harijet je videla da nisu bili okrutni; stvar uopšte nije bila u tome. Podigli su Bena na taj način - jer tako su morali veoma malo da ga dodiruju - izneli ga iz ove sobe, odneli ga malo dalje niz hodnik, i uneli na druga vrata. Ona ih je sledila, i stala da posmatra. Ovo je bila soba koja je imala lavaboe duž celog jednog zida, jednu ogromnu kadu i nakošenu betonsku ploču sa odvodima svud po njoj. Stavili su Bena na tu ploču, odvezali ludačku košulju, i, podesivši temperaturu vode, počeli da ga peru pomoću creva koje je bilo pričvršćeno na jednu od slavina. Harijet se naslonila na zid i gledala. Bila je šokirana do te mere da nije osećala apsolutno ništa. Ben se nije pomerao. Ležao je kao udavljena riba na tankoj kamenoj ploči, devojka ga je nekoliko puta prevrnula kad bi mladić u tu svrhu prekinuo proces prskanja i konačno su ga zajedno odneli do druge ploče, gde su ga obrisali i zatim uzeli čistu ludačku košulju s hrpe i obukli mu je.

"Zašto?" Harijet je ljutito zahtevala objašnjenje. Nisu odgovorili.

Izneli su dete, svezano, nesvesno, obešenog jezika, iz sobe, kroz hodnik, i uneli ga u drugu sobu u kojoj se nalazila betonska polica nalik na krevet. Spustili su Bena tamo, a onda se oboje uspravili i uzdahnuli: "Uh."

"Pa, evo ga", rekao je mladić. Stajao je trenutak, zatvorenih očiju, oporavljajući se od napora, a zatim upalio cigaretu. Devojka je ispružila ruku da i njoj da jednu; on je to i učinio. Stajali su i pušili, gledali Harijet nekako iscrpljeno, poraženo.

Nije znala šta da kaže. Srce ju je bolelo kao što bi je bolelo za jednim od njene, prave dece, jer Ben je izgledao normalnije nego što

ga je ona ikada videla, sad kad su one njegove teške, hladne, nezemaljske oči bile zatvorene. Jadno - nikad joj ranije nije izgledao tako jadno.

"Mislim da ću ga povesti kući", rekla je.

"Kako hoćete", rekao je mladić kratko.

Devojka je radoznalo posmatrala Harijet kao da je i ona bila deo fenomena po imenu Ben, istog porekla. Upitala je: "Šta ćete da radite s njim?" Harijet je prepoznala strah u njenom glasu kad je dodala: "On je tako snažan - nikada nisam videla ništa slično."

"Niko od nas nije video ništa slično", rekao je mladić.

"Gde je njegova odeća?"

Sada se on nasmejao, prezrivo i rekao: "Vi ćete da ga obučete i odvedete ga kući, tek tako?"

"Zašto da ne? Bio je obučen kad je došao."

Dva poslužitelja - bolničara, člana osoblja, šta god da mu bili - razmenili su poglede. Zatim su oboje povukli po dim cigarete.

On je progovorio: "Mislim da ne razumete, gospođo Lovat. Koliko daleko treba da idete, za početak?"

"Ima četiri ili pet sati vožnje."

Ponovo se nasmejao, na pomisao kako je to nemoguće - kako je nemoguća ona, Harijet - i rekao, "On će se osvestiti tokom puta. I šta onda?"

"Pa, videće mene", rekla je i videla po izrazu njihovih lica da govori gluposti. "U redu, onda, šta mi vi savetujete?"

"Umotajte ga u nekoliko ćebadi, preko ludačke košulje", rekla je devojka.

"A onda vozite kao sam đavo", rekao je on.

Sve troje su stajali u tišini, upućujući jedno drugom dug, ozbiljan pogled.

"Probajte vi da radite ovaj posao", rekla je devojka odjednom, gnevna na sudbinu. "Samo probajte. Doduše, ja ga napuštam na kraju ovog meseca."

"I ja, niko ne izdrži duže od par nedelja", rekao je muškarac.

"U redu", rekla je Harijet. "Ja ne nameravam da podnosim žalbu, ili nešto slično."

"Moraćete da potpišete formular. Mi moramo biti pokriveni", rekao je.

Ali, nije im bilo lako da nađu formular. Konačno, nakon mnogo ro-varenja po kancelarijskom ormaru za odlaganje spisa, ispovrteli su ceduljicu, umnoženu pre ko zna koliko godina, na kojoj je pisalo da Harijet razrešava ustanovu svake odgovornosti.

Sada je uzela Bena, dotičući ga po prvi put. Bio je mrtvački hladan. Ležao je, težak, u njenom naručju, i ona je shvatila značenje reči 'težak teret'.

Izašla je u hodnik govoreći: "Ja ne prolazim kroz ono odeljenje ponovo."

"Ko bi vas mogao kriviti?" rekao je mladić, umorno sarkastičan. Našao je brdo ćebadi i njih dvoje su umotali Bena u dva, odneli ga napolje, do kola, položili ga na zadnje sedište i naslagali ćebad preko njega. Samo mu se lice videlo.

Stajala je s dvoje mladih ljudi pored automobila. Jedva da su mogli da vide jedno drugo. Izuzev farova na kolima i svetala iz zgrade, bilo je mračno. Voda je šljapkala pod nogama. Mladić je iz džepa na kombinezonu izvadio plastičnu kesicu u kojoj se nalazio špric, nekoliko igala i neke ampule.

"Bolje da uzmete ovo", rekao je.

Harijet je oklevala, a devojka je rekla: "Gospođo Lovat, čini mi se da ne shvatate..."

Klimnula je glavom, uzela paketić, ušla u kola.

"Možete mu dati do četiri injekcije dnevno, ne više", rekao je mladić.

Kad je već htela da pusti kvačilo, upitala je: "Recite mi, koliko mislite da će izdržati?"

Njihova lica bila su bele krpe u mraku, ali je mogla da vidi kako on odmahuje glavom, okrećući se da ode. Devojčin glas je dopro do nje: "Niko od njih ne izdrži dugo. Ali ovo... on je veoma snažan. On je najjače dete koje je iko od nas video."

"Što znači da će izdržati duže?"

"Ne", rekao je on. "Ne, uopšte ne znači to. Zato što je tako snažan, opire se sve vreme, i zato mora da prima jače injekcije. To ih ubija."

"U redu", rekla je Harijet. "Pa, hvala vam oboma."

Stajali su i posmatrali je kako odlazi, ali su gotovo odmah nestali u mokrom mraku. Dok se okretala, videla ih je kako stoje na slabo osvetljenom ulazu, blizu jedno drugog, kao da oklevaju da uđu.

Vozila je najbrže što je mogla kroz zimsku kišu, kloneći se glavnih

puteva, motreći gomilu ćebadi iza sebe. Na oko pola puta do kuće videla je kako se ćebad pomeraju i grče, i Ben se probudio uz urlik besa i počeo da se baca tamo-amo, dok nije završio na podu automobila, gde je počeo da vrišti, ne nalik na slabo, visoko, automatsko vrištanje koje je čula u ustanovi, ovo su bili vrisci straha od kojih je drhtala. Izdržala je to pola sata, osećajući kako Benovi teški udarci potresaju auto. Pogledom je tražila parking-mesto kraj puta na kome već nije bilo drugog automobila, a kad je našla jedno, zaustavila se, ostavila motor upaljen i izvadila špric. Znala je kako se upotrebljava jer je imala iskustvo s bolestima ostale dece. Odlomila je vrh ampule na kojoj ništa nije pisalo i napunila špric. Zatim se nagnula preko naslona svog sedišta. Ben, golišav ispod ludačke košulje i modar od hladnoće, valjao se, borio i kričao. Njegove oči gledale su je s divljom mržnjom. Ne prepoznaje me, mislila je. Nije se usuđivala da odveže košulju. Plašila se da ga ubode bilo gde blizu vrata. Na kraju je uspela da zgrabi, i stegne, članak, zabola je iglu u donji deo lista i sačekala dok nije omlitavio - potrajalo je nekoliko minuta. Šta je to bilo u ampuli?

Ponovo ga je stavila na zadnje sedišta pod ćebad i sada je vozila glavnim putevima do kuće. Bila je tamo oko osam. Deca bi trebalo da sada sede za kuhinjskim stolom. I Dejvid bi trebalo da je s njima: sigurno nije otišao na posao.

Držeći u rukama Bena čije se lice nije videlo pod gomilom ćebadi, ušla je u dnevnu sobu i pogledala preko niskog zida u pravcu velikog stola gde su svi sedeli. Luk. Helen. Džejn. Mali Pol. I Dejvid, ukočenog izraza lica i ljut. I veoma umoran.

Izustila je: "Oni bi ga ubili" i videla da joj Dejvid neće oprostiti što to govori pred decom. Videlo se da se svi plaše.

Otišla je pravo na sprat u veliku spavaću sobu, prošla kroz nju u 'sobu za bebe' i spustila Bena na krevet. Budio se. A onda je počelo, ritanje, grčenje, vriska. Ponovo je bio na podu, kotrljao se po njemu i ponovo se uvijao i krivio i bacaio tamo-amo, a u očima mu se videla čista mržnja.

Nije mogla skinuti ludačku košulju.

Sišla je u kuhinju, uzela mleko i biskvite dok je njena porodica sedela i nemo je posmatrala.

Benovi krici i naprezanje potresali su kuću.

"Doći će policija", rekao je Dejvid.

"Postaraj se da oni budu mirni", zapovedila je, i otišla gore s hranom.

Kad je Ben video šta je držala, začutao je, umirio se, i gledao je halapljivo. Podigla ga je kao da je mumija, prislonila mu šolju mleka na usne, a on se umalo nije udavio dok je gutao: umirao je od gladi. Hranila ga je komadima biskvita, pazeći da su joj prsti podalje od njegovih zuba. Kada je završio s onim što je donela, ponovo je počeo da urla i mlatara nogama. Dala mu je još jednu injekciju.

Deca su sedela ispred televizora, ali ga nisu gledala. Džejn i Pol su plakali. Dejvid je sedeo za stolom s glavom među šakama. Rekla je tiho, da samo on čuje: "U redu, ja sam zločinac. Ali, oni bi ga ubili."

Nije se pomerio. Ona mu je bila okrenuta leđima. Nije želela da mu vidi lice.

Rekla je: "Bio bi mrtav za nekoliko meseci. Nekoliko nedelja, verovatno." Tišina. Naposletku se okrenula. Jedva da je mogla da podnese da ga pogleda. Izgledao je bolesno, ali nije bilo to...

Rekla je: "Nisam mogla to da izdržim."

On je polako rekao: "Mislio sam da u tome i jeste stvar."

Uzviknula je: "Ali, ti to nisi video, nisi video..!"

"Vodio sam računa da ne vidim", rekao je. "Šta si ti zamišljala da će se desiti? Da će ga oni preobratiti u nekog dobro prilagođenog člana društva i da će onda sve biti krasno?" Rugao joj se, ali to je bilo zato što mu se grlo stezalo od suza.

Onda su se pogledali, dugo, uporno, videvši jedno u drugom sve. Ona je mislila: u redu, bio je u pravu, ja nisam. Ali, sad je gotovo.

Rekla je naglas: "U redu, ali sad je gotovo."

"To je prava reč, čini mi se."

Ona je sela pored dece na sofu. Sada je tek videla da su im svima lica bila umrljana suzama. Nije ih mogla dotaći da ih uteši, jer je ona bila kriva za njihove suze.

Kad je konačno rekla: "Spavanje", svi su odjednom ustali i otišli, i ne pogledavši je.

Ponela je zalihe hrane pogodne za Bena u veliku spavaću sobu. Dejvid je svoje stvari premestio u drugu sobu.

Kada se Ben pred jutro probudio i počeo sa svojim urlanjem, ona ga je nahranila i drogirala ga.

Dala je deci doručak, kao i uvek, i pokušala da se ponaša normalno. Oni su, takođe, pokušavali. Niko nije spominjao Bena.

Kada je Dejvid sišao, rekla je: "Molim te, odvedi ih u školu."

Onda su u kući ostali samo ona i Ben. Kad se probudio, nahranila ga je, ali ga nije drogirala. On je urlao i ritao se, ali, mislila je, mnogo manje.

Dok je trajalo zatišje, kad je izgledalo da je iscrpljen, rekla je: "Bene, kod kuće si, ne na onom mestu." Slušao je.

"Kad prestaneš da praviš toliku buku, izvadiću te iz te stvari u koju su te strpali."

Bilo je prerano, nastavio je da se bori. Kroz njegove vriske čula je glasove i prišla ogradi stepeništa. Dejvid nije bio otišao na posao, ostao je kod kuće da joj pomaže. Dve mlade policajke stajale su dole, Dejvid je razgovarao s njima. Zatim su otišle.

Šta im je bilo rečeno? Nije pitala.

Kad se primaklo vreme kad su deca trebalo da se vrate kući, rekla je Benu: "Hoću da sada budeš miran, Bene. Ostala deca će doći i prestrašićeš ih ako budeš tako vrištao."

Umirio se: bila je to iscrpljenost.

Bio je na podu, po kom su se sada već videle pruge od izmeta. Odnela ga je u kupatilo, skinula mu košulju, stavila ga u kadu i oprala, i videla da se trese od užasa - nije uvek bio bez svesti kad su ga tamo kupali. Vratila ga je na krevet i rekla: "Ako opet počneš da izvodiš, onda ću morati da ti ponovo obučem onu stvar."

Pospremila je njegovu sobu dok je on ležao pomerajući ruke, kao da je zaboravio kako se to radi. Verovatno je sve vreme koje je proveo u ustanovi bio u onom platnenom zatvoru.

Onda je čučnuo na svom krevetu, pomerajući ruke i zureći u svoju sobu, prepoznajući prostoriju i nju - konačno.

Rekao je: "Otvori vrata."

Ona je rekla: "Ne, ne dok ne budem bila sigurna da ćeš se lepo ponašati."

Već je hteo da počne ponovo, ali je ona viknula: "Bene, ozbiljna sam! Viči i vrišti i ja ću te vezati."

Kontrolisao se. Pružila mu je sendviče koje je trpao u usta - skoro da se davio njima.

U ustanovi se odvikao od svih osnovnih pravila ponašanja koje ga

je bilo tako teško naučiti.

Govorila je tiho dok je jeo: "A sad me slušaj, Bene. Moraš da slušaš. Ponašaj se lepo i sve će biti u redu. Moraš da jedeš kako treba. Moraš da koristiš nošu ili da stigneš do kupatila. I ne smeš da vrištiš i da se udaraš." Nije bila sigurna da ju je čuo. Ponovila je sve. Nastavila je da ponavlja.

Te večeri ostala je s Benom i nije uopšte videla drugu decu. Dejvid se popeo u drugu sobu, dalje od nje. Ona se u to vreme osećala kao da ih štiti od Bena dok njega ponovo uči porodičnom životu. Međutim, znala je da oni misle da im je svima okrenula leđa i odabrala da otputuje u zemlju vanzemaljaca, s Benom.

Te noći zaključala je njegova vrata, navukla rezu, ostavila ga nedrogiranog i nadala se da će spavati. I jeste, ali se budio, vrišteći od straha. Ušla je kod njega i našla ga pribijenog uza zid na ivici kreveta, sa rukom preko lica, nesposobnog da je čuje kako govori i govori, koristeći ubedljive reči, suprotstavljajući se ovoj oluji užasa. Napokon se umirio i ona ga je nahranila. Nije se mogao zasititi - zaista je umirao od gladi. Morali su ga držati na drogama, a kad je bio drogiran, nije mogao jesti.

Nahranjen, ponovo se prislonio uza zid, sklupčan na krevetu i gledao u vrata kroz koja bi mogli ući njegovi tamničari - nije potpuno razumeo da je sada kod kuće.

Onda je zadremao... probudio se uz urlik; zadremao... probudio se... Ona bi ga umirila i on bi utonuo u san.

Dani su prolazili; noći su prolazile.

Barem je razumeo da je kod kuće i na sigurnom. Vremenom, prestao je da jede kao da mu je svaki zalogaj poslednji. Vremenom, počeo je da koristi svoju nošu a onda dozvolio da ga odvede za ruku duž hodnika do kupatila. Onda je sišao u prizemlje, bacajući poglede kao strelice oko sebe ne bi li video neprijatelja pre nego što bi ponovo mogao biti zarobljen. Po njemu, ova kuća je bila mesto na kome su ga zarobili. A to je učinio njegov otac. Kada je prvi put video Dejvida, ustuknuo je, sikćući.

Dejvid nije pokušavao da ga ponovo ohrabri; što se njega ticalo, za Bena je bila odgovorna Harijet, a on je bio odgovoran za decu - pravu decu.

Ben je zauzeo svoje mesto za velikim stolom, među ostalom

decom. Nije skidao pogled sa svog oca, koji ga je izdao. Helen je rekla: "Zdravo, Bene." Zatim Luk: "Zdravo, Bene." Zatim Džejn. Ne i Pol, koji je bio očajan jer je Ben bio ponovo tu, pa se pokupio i otišao da se baci u fotelju i pretvara se da gleda televizor.

Ben je naposljetku rekao: "Zdravo." Oči su mu prelazile s lica na lice: prijatelj ili dušmanin?

Jeo je, posmatrajući ih. Kada su otišli da sednu i gledaju televizor, on je otišao s njima, oponašajući ih da bi bio siguran, i gledao u ekran jer su oni to radili.

I tako su se stvari vratile u normalu, ako je to reč koja bi se mogla upotrebiti.

Ali, Ben nije verovao svom ocu; nikada više nije stekao poverenje u njega. Dejvid nije mogao ni da mu se približi, a da se Ben ne ukoči i ne ustukne ili, ako bi mu prišao suviše blizu, ne zarezni.

Kad se uverila da se Ben oporavio, Harijet se pozabavila idejom o kojoj je razmišljala. Bašta se prošlog leta gadno izmakla kontroli i jedan momak po imenu Džon došao je da im pomogne. Bio je nezaposlen i radio je najneobičnije poslove.

Za nekoliko dana on je potkresao živice, izvadio nekoliko bolesnih grmova, odsekao jednu mrtvu granu, pokosio travnjak. Ben nije dao da ga odvajaju od njega. Čučao je kraj francuskih vrata, čekajući da Džon stigne; a zatim bi ga pratio okolo kao kuče. Džonu Ben uopšte nije smetao. Bio je to krupan, čupav, srdačan mladić, dobrodušan, strpljiv: prema Benu se odnosio grubo i energično, kao da je Ben zaista bio neko kuče koje je trebalo izdresirati. "Ne, ti sad moraš da sedneš tamo i da čekaš dok ja ne završim." "Pridrži mi ove makaze, tako." "Ne, ja sad idem kući, ti možeš do kapije sa mnom."

Ben je nekad jecao i cmizdrio kad bi Džon otišao.

Sada je Harijet otišla do jednog kafića - "Betin kafe", kako su ga zvali - gde je znala da je Džon gluvario i našla ga tamo s nekim drugarima. Bila je to banda nezaposlenih mladih ljudi, njih oko desetorica, a ponekad je s njima bilo i nekoliko devojaka. Nije se zamarala da bilo šta objašnjava jer je do tada već naučila da su je ljudi vrlo dobro razumeli - to jest, ako nisu bili doktori, stručnjaci.

Sela je s ovim mladićima, i rekla da će za dve godine, možda više, Ben poći u školu. On nije bio podesan za običan vrtić. Pogledala je Džona odlučno, u oči, kad je upotrebila reč 'podesan', i on je jed-

nostavno klimnuo glavom. Volela bi da Ben bude zbrinut tokom dana. Biće dobro plaćeno.

”Želite da budem tamo, u vašoj kući?” upitao je Džon, odbijajući ovaj predlog.

”To bi zavisilo od tebe”, rekla je Harijet. ”On te voli, Džone. Veruje ti.”

Pogledao je svoje ortake: oni su se konsultovali pogledima. Onda je klimnuo glavom.

Sada je stizao uglavnom ujutro oko devet i Ben je odlazio s njim na njegovom motoru - odlazio radostan, nasmejan, ni ne osvrnuvši se na svoju majku, oca, braću i sestre. Dogovor je bio da Bena treba držati podalje od kuće do večere, ali često bi se vraćao mnogo kasnije. Postao je deo grupe mladih besposličara koji su visili po trotoarima, sedeli po kafićima, ponekad radili čudne poslove, odlazili u bioskop, jurcali okolo na motorima ili u pozajmljenim automobilima.

Porodica je ponovo postala porodica. No, skoro.

Dejvid se vratio da spava u bračnom krevetu. Među njima je postojala distanca. Dejvid je napravio i sada održavao tu distancu jer ga je Harijet tako duboko povredila - ona je to razumela. Obavestila ga je da je sada na piluli - za oboje, bio je to sumoran trenutak zbog svega što su bili, iza čega su stajali u prošlosti, zbog čega je bilo nemoguće da ona bude na piluli. Osećali su da je duboko pogrešno tako se petljati u procese Prirode! Priroda - sada su podsećali sebe na ono šta su nekad osećali - na nju se u ovoj ili onoj meri ipak trebalo osloniti.

Harijet je pozvala Doroti i upitala je da li bi htela da dođe na nedelju dana, a onda preklinjala Dejvida da ode negde s njom na odmor. Nisu bili sami, uopšte, od kad se Luk rodio. Odabrali su miran hotel na selu i mnogo su šetali, bili pažljivi jedno prema drugom. Srca su ih jako bolela; ali opet, to je izgleda bilo nešto s čim su morali živeti. Ponekad, naročito u njihovim najsrećnijim trenucima, nisu mogli da zaustave suze koje su im navirale na oči. Ali noću, dok je ležala u njegovom zagrljaju, Harijet je znala da to nije bilo ni nalik na ono pravo, ni nalik na prošlost.

Rekla je: ”Zamisli da uradimo ono što smo govorili da ćemo uraditi - mislim, da imamo još dece?”

Osetila je kako mu se mišići zatežu, osetila je njegov bes.

"Kao da se ništa nije desilo?" upitao je konačno i ona je znala da je bio radoznao da čuje njen odgovor: nije mogao da poveruje svojim sopstvenim ušima!

"Ne bi se desio još jedan Ben - zašto bi?"

"Nije stvar u još jednom Benu", obratio joj se konačno, nastojeći da mu glas ne odrazi emocije jer je bio ljut.

Znala je da je ono čime ju je mogao uvrediti bilo upravo ono što je sama uvek nastojala da sakrije od sebe, ili makar onaj najgori deo - spasivši Bena, porodici je zadala smrtnu ranu.

Bila je uporna: "Mogli bismo imati još dece."

"A četvoro koje već imamo se ne računaju?"

"Možda bi nas to sve ponovo zbližilo, popravilo stvari..."

Ćutao je, a u toj tišini mogla je da čuje kako su pogrešno zvučale njene reči.

Napokon je upitao, na isti bezizražajni način: "A šta s Polom?" Jer, Pol je bio taj koji je pretrpeo najveću štetu.

"Možda bi on to prebrodilo", rekla je očajno.

"Neće on to prebroditi, Harijet." Sada mu je glas podrhtavao od onoga što je potiskivao.

Okrenula se od njega i ležala jecajući.

Kad je došlo vreme letnjeg raspusta, Harijet je svima napisala obazriva pisma, objašnjavajući da je Ben retko kada bio kod kuće. Osećala se kao izdajnik i prevarant dok je to radila - ali zbog koga?

Neki od njih su došli. Ne Moli ili Frederik, koji joj nisu oprostili što je Bena vratila kući, niti će ikada, znala je. Njena sestra Sara je došla s Ejmi i Doroti, koja je sada bila Ejmina zaštita pred svetom. Ali su Ejmina braća i sestre otišli da budu s drugim rođacima, Andželinom decom, i deca Lovatovih su znala da tokom raspusta neće imati društvo zbog Bena. Na kratko, došla im je Debora. Ona se udala i razvela od kad su je poslednji put videli. Bila je džangrizava, elegantna, sve više duhovita, ali očajna devojka koja je deci bila dobra tetka, na neki nagao i nevešt način, sa onim skupim i neprimerenim poklonima. Došao je i Džejms. Rekao je nekoliko puta da im je kuća kao veliki voćni kolač, ali to je bio znak ljubaznosti. Bili su tu neki stariji, dokoni rođaci i jedan Dejvidov kolega.

A gde je bio Ben? Jednog dana, Harijet je bila u kupovini u gradu, na buku motora iza sebe se okrenula i videla stvorenje nalik na

džokeja iz svemirskog doba, verovatno Džona, nagnutog nisko nad upravljač i iza njega, čvrsto pripijenog, zakržljalog patuljka - videla je svog sina Bena, usta su mu bila otvorena, izgledalo je kao da peva ili vrišti od sreće. Bio je ekstatičan. Nikada ga takvog nije videla. Radosnog? Kako se to zvalo?

Znala je da je postao ljubimac ili maskota ove grupe mladića. Ponašali su se prema njemu grubo, činilo se Harijet, čak neljubazno, zvali ga Tupavi, Patuljak, Vanzemaljac dva, Hobit ili Gremlin. "Hej, Tupavi, smetaš mi." "Idi donesi mi jednu cigaretu od Džeka, Hobite." Ali, on je bio srećan. Ujutro, bio je na prozoru i čekao da neko od njih dođe i pokupi ga; ako bi ga izneverili, zvali da kažu da tog dana neće moći da stignu, ispunjavao bi ga osećaj besa i uskraćenosti i on bi tutnjao po kući vrišteći.

Sve je to koštalo poprilično novca. Džon i njegova banda su se dobro provodili o trošku Lovatovih. I to ne samo o trošku Džejsa, Benovog dede, jer je i Dejvid radio raznorazne dodatne poslove. Oni se nisu ustručavali da ih pritegnu. "Odvešćemo Bena na more, ako hoćete." "O, dobro, to bi bilo divno." "To će onda biti dvadeset funti - treba platiti benzin." I bučni motori udaljili su se prema obali, natovareni mladićima i devojkama. Ben je bio s njima. Kada su ga vratili: "Koštalo je više nego što smo mislili." "Koliko?" "Još deset funti."

"To je baš dobro za njega", možda bi neki rođak rekao, kada bi čuo da je Ben bio na moru - kao da je to bila normalna stvar, malog dečaka su nagradili putovanjem.

On bi došao kući posle celodnevnog uživanja i osećaja sigurnosti s Džonom i njegovim drugarima, koji su ga zadirkivali i maltretirali, ali su ga prihvatili, i stao pored stola, gde je sedela njegova porodica, svi su ga gledali, lica smrtno ozbiljnih i opreznih. "Daj mi hleba", rekao bi. "Daj mi biskvite."

"Sedi, Bene", rekli bi Luk, ili Helen, ili Džejn - nikad Pol - na strpljiv, pristojan način s kojim su se odnosili prema njemu, koji je vređao Harijet.

On bi se uzverao na stolicu i smestio se da liči na njih. Znao je da ne sme da priča s punim ustima, na primer, ili da jede s otvorenim ustima. Pažljivo je sledio te zapovesti, energične, životinjske kretnje njegovih vilica bile su sputane iza stegnutih usana, čekao je da mu usta budu prazna pre nego što bi rekao: "Ben dole sada. Ben hoće u

krevet.”

Nije bio u 'sobi za bebe' sada, već u sobi najbližoj njegovim roditeljima na odmorištu. (Soba za bebe bila je prazna.) Nisu ga mogli zaključavati noću: zvuk ključa koji se okreće u bravi, navlačenje reze, činili su da eksplodira od besa, vrišti i rita se. Ali, kao poslednju stvar pre spavanja, druga deca su tiho iznutra zaključavala svoja vrata. To je značilo da Harijet nije mogla da uđe kod njih i vidi kako su, da nisu možda bolesni, pre nego što i sama legne. Nije htela da moli da ne zaključavaju vrata, niti da tome pridaje neki veći značaj i poziva bravara da ugradi specijalne brave, koje bi spolja mogla otvoriti odrasla osoba koja ima ključ. Ova stvar s decom koja se zaključavaju činila je da se oseća isključenom, zauvek proteranom i odbačenom. Ponekad bi na prstima otišla do vrata nekog od njih i šapatom tražila da je puste i oni bi je primali i nastao bi mali festival poljubaca i zagrljaja - ali oni su mislili na Bena, koji bi mogao ući... nekoliko puta je on zaista tiho došao do dovratka i zurio u ovaj prizor koji nije razumeo.

Harijet bi volela da zaključa njegova vrata. Dejvid je rekao, nastojeći da se šali s tim, da će on to i učiniti, za koji dan. Više nego jednom se probudila i videla Bena kako bez glasa stoji u polumraku, zureći u njih. Senke iz bašte kretale su se po tavanici, prostranstva velike sobe su isticala u tamu, a tamo je stajalo to dete-goblin, poluvidljivo. Pritisak tog njegovog neljudskog pogleda dolazio joj je u san i budio je.

”Idi da spavaš, Bene”, rekla bi nežno, trudeći se da joj glas bude ravan zbog oštrog straha koji je osećala. O čemu je razmišljao dok je stajao tamo, gledajući kako spavaju? Da li je želeo da ih povredi? Da li je doživljavao užas koji ona ne bi mogla ni zamisliti, jer mu je zauvek bio zabranjen pristup u obični svet ove kuće i njenih stanara? Da li je hteo da je zagrlji, kao druga deca, ali nije znao kako? Ali, kad bi ona zagrlila njega, nije uzvraćao, nije bilo topline, bilo je kao da ne oseća njen dodir.

Ali, na kraju krajeva, bio je u kući veoma malo.

”Nismo daleko od toga da ponovo postanemo normalni”, rekla je Dejvidu. Nadajući se. Žudeći da je on spase. Ali, on je samo klimnuo glavom, nije je ni pogledao.

U suštini, te dve godine do Benovog polaska u školu nisu bile pre-

više loše: kasnije ih se sećala sa zahvalnošću.

Te godine kad je Ben napunio pet godina, Luk i Helen saopštili su da hoće da idu u internat. Imali su trinaest, odnosno jedanaest godina. Naravno da je ovo bilo suprotno od svega u šta su Harijet i Dejvid verovali. Rekli su im to; takođe su rekli i da im to ne mogu priuštiti. Ali, opet su se roditelji morali suočiti s tim koliko su mnogo deca shvatala, kako su razgovarala, i planirala - i tek onda reagovala. Luk je već pisao dedi Džejmsu, a Helen baki Moli. Njihove školarine će biti plaćene.

Luk je rekao, na svoj razuman način: "Oni se slažu da je tako bolje za nas. Znamo da ste vi tu nemoćni, ali mi ne volimo Bena."

Ovo se desilo baš nakon što je Harijet jednog jutra sišla u prizemlje - Luk i Helen, Džejn i Pol su je sledili - i videla Bena kako čuči na velikom stolu, sa sirovim piletom koje je izvadio iz zamrzivača, koje je stajalo rasporeno, a utroba rasute svuda po podu. Ben je izvršio napad u nekom nastupu divljaštva koji nije mogao kontrolisati. Rokćući od zadovoljstva, kidao je delove žive piletine zubima i rukama, pulsirajući od divlje snage. Pogledao je naviše preko delimično raskomadnog i rastrgnutog leša u Harijet, svoju braću i sestre, i zarežao. Zatim je Harijet videla kako živost odumire u njemu dok ga je grdila: "Nevaljali Ben" i on se tada uspravio na stolu, a onda skočio na pod i okrenuo se prema njoj, sa ostacima pileta koji su mu visili iz jedne ruke.

"Siroti Ben gladan", cvileo je.

Počeo je da sebe zove Siroti Ben. Da li je čuo nekog kako to kaže? U grupi mladića i njihovih devojaka, da li je neko rekao, "Siroti Ben!" - i on odmah uvideo da mu to pristaje? Je li tako mislio o sebi? Ako jeste, bio je to prozor u Bena skrivenog od njih, i to je čoveku slamalo srce - slamalo je Harijet srce, da budemo precizni.

Deca uopšte nisu komentarisala ovu scenu. Smestili su se oko stola da doručkuju, gledajući jedno u drugo, ne u nju ili Bena.

Nije bilo načina da se Ben izvuče od polaska u školu. Ona je odustala od pokušaja da mu čita, igra se s njim, nauči ga bilo šta: on nije mogao da uči. Ali, znala je to da nadležni nikada ne bi uvideli ili priznali da uviđaju. Rekli bi, i to s pravom, da on zna dosta stvari koje ga čine delimično društvenim bićem. Znao je činjenice. "Svetlo na semaforu zeleno - kreni. Svetlo na semaforu crveno - stani." Ili,

"pola porcije pomfrita, pola cene velike porcije pomfrita." Ili, "zatvori vrata, hladno je." Jednoličnim tonom bi pevao ove istine, koje mu je verovatno saopštio Džon, gledajući u Harijet i čekajući potvrdu. "Jedi kašikom, ne prstima!" "Drži se čvrsto kad skrećemo." Ponekad ga je čula kako pevuši ove slogane noću u krevetu, razmišljajući o užicima koje će doneti nastupajući dan.

Kada su mu rekli da mora u školu, rekao je da neće. Harijet je rekla da nema načina da se to izbegne, u školu mora ići. Ali mogao je da bude s Džonom vikendom i tokom raspusta. Srdžba. Bes. Očaj. Urlici. "Ne, ne, ne!" Čitava kuća se orila.

Pozvali su Džona da dođe; stigao je u kuhinju s trojicom iz svoje bande. Džon je, kako ga je Harijet uputila, rekao Benu: "Pazi ovamo, drugar. Samo nas saslušaj. Moraš da ideš u školu."

"Hoćeš li ti biti tamo?" upitao je Ben, stojeći pored Džonovog kolena, podigavši prema njemu pogled pun poverenja. Tačnije, njegov položaj, izraz njegovog podignutog lica, govorili su da veruje Džonu, a oči kao da su mu se uvukle u duplje od straha.

"Ne, ali sam i ja išao u školu. Kad je trebalo." Tu su se četvorica mladića nasmejala, jer naravno da su izostajali s časova, kao što čine svi slični njima. Za njih, škola je bila nevažna. "Ja sam išao u školu. Roland ovde je išao u školu. Beri i Henri su išli u školu."

"Tako je, tako je", svi su govorili, igrajući svoje uloge.

"I ja sam išla u školu", rekla je Harijet. Ali, Ben je nije čuo - ona se nije računala.

Na kraju je odlučeno da će Harijet voditi Bena u školu ujutro, a Džon će preuzeti na sebe da ide po njega. Ben će vreme između završetka časova i odlaska na spavanje provoditi s bandom.

Za dobro porodice, mislila je Harijet; za dobro dece... za moje dobro i Dejvidovo. Iako on izgleda dolazi kući sve kasnije.

U međuvremenu, porodica se - kako je ona to osećala - raspala. Luk i Helen su otišli u svoje ugledne internate. U kući su ostali Džejn i Pol, koji su oboje išli u istu školu u koju i Ben, ali pošto su bili u višim razredima, nisu ga mnogo viđali. Džejn je i dalje bila čvrsta, osetljiva, tiha, i sposobna da se sama čuva koliko i Luk ili Helen. Retko je dolazila kući posle škole, odlazila je prijateljima. Pol je dolazio kući. Bio je sam s Harijet i to je, mislila je, bilo ono što je želeo, i što mu je bilo potrebno. Bio je zahtevan, uvek je imao pritužbe, bio je

težak, često uplakan. Gde je nestalo ono očaravajuće, preslatko malo dete, njen Pol, pitala se dok je on gundao i plakao, sada visok i mršav šestogodišnjak, s krupnim svetloplavim očima koje su često bile uprte u ništa, ili su izgledale kao da negoduju zbog onoga što vide. Bio je previše mršav. Nikada nije jeo kako treba. Ona ga je dovođila iz škole i pokušavala da ga natera da sedne i jede, ili bi sela s njim i čitala, pričala mu priče. Nije mogao da se skoncentriše. Nemirno je tumarao okolo bez cilja i sanjario; zatim bi prišao Harijet da je dotakne ili joj se popne u krilo kao neko mlađe dete, nikada spokojan, smiren ili zadovoljan.

Nije imao majku kada je trebalo, u tome je bio problem i oni su svi to znali.

Kad bi čuo brujanje motora koji je Bena dovezio kući, Pol je znao da brižne u plač ili, isfrustriran, da udara glavom u zid.

Nakon što je Ben proveo mesec dana u školi, a neprijatnih vesti nije bilo, upitala je njegovu učiteljicu kako se Ben snalazi. Čula je, na svoje iznenađenje: "On je dobar mali momak. Toliko se trudi."

Pred kraj prvog polugodišta, telefonom ju je pozvala direktorica, gospođa Grejvs. "Gospođo Lovat, pitam se da li ste..."

Ova sposobna žena znala je šta se događa u njenoj školi i znala je da je Harijet bila odgovoran roditelj za Luka, Helen, Džejn i Pola.

"Svi smo se našli na gubitku", rekla je. "Ben se zaista veoma mnogo trudi. Izgleda da se ne uklapa s ostalima. Teško je tome utvrditi tačan uzrok."

Harijet je sedela i čekala - kao što je činila, imala je utisak, i suviše često tokom Benovog kratkog života - na neku vrstu priznanja da tu mora biti još nečega osim teškoća s prilagođavanjem.

Primetila je: "Oduvek je on bio na svoju ruku."

"Crna ovca u porodici? Pa, obično postoji jedan takav, često sam to primećivala", rekla je ljubazna gospođa Grejvs. Dok se na površini odvijao ovaj razgovor, istančana Harijetina čula su osluškivala, iščekujući drugi, paralelni razgovor na koji je ljude primoravalo samo Benovo postojanje.

"Ovi mladići koji dolaze po Bena, to je neobičan aranžman", nasmešila se gospođa Grejvs.

"On je neobično dete", rekla je Harijet, ne skrećući pogled s direktorice, koja je klimnula glavom, ne gledajući Harijet. Mrštila se, kao da

ju je neka iritirajuća misao kopkala, zahtevala da joj pokloni pažnju, ali ona nimalo nije bila raspoložena za to.

"Da li ste ikada ranije upoznali dete poput Bena?" upitala je Harijet.

Rizikovala je da direktorica kaže: "Šta hoćete time da kažete gospođo Lovat?" U stvari, gospođa Grejvs i jeste rekla: "Šta hoćete time da kažete, gospođo Lovat?" ali brzo, a onda, kako bi sprečila Harijet da joj odgovori, eskivirala to rečima: "Možda da je on hiperaktivan? Naravno, to je reč koja se, čini mi se, često koristi da bi se izbeglo sporno pitanje. Kad kažete da je dete hiperaktivno niste rekli baš mnogo! Ali, on stvarno ima tu neverovatnu energiju. Ne može dugo da bude miran - no, mnoga deca ne mogu. Njegova učiteljica smatra da je on vredan mali dečak jer se zaista trudi, ali kaže da ona mora više truda da uloži u njega nego što ulažu svi ostali zajedno... Pa, gospođo Lovat, drago mi je da ste došli, bilo je od pomoći." A dok je Harijet odlazila, videla je kako ju je direktorica gledala, onim dugim, zabrinutim, ispitivačkim pogledom u kom je bilo nepriznate nelagodnosti, čak straha, koji je bio deo 'drugog razgovora' - onog pravog.

Pred kraj drugog polugodišta su joj telefonirali: Da li bi bila ljubazna da odmah dođe? Ben je povredio nekoga.

Desilo se - toga se i plašila. Ben je iz čista mira podivljao i napao jednu stariju devojčicu u dvorištu. Povukao ju je nadole, tako da je tresnula na asfalt, udarila i izgrebala noge. Zatim ju je ujeo i savijao joj ruku unazad dok je nije slomio.

"Ja sam razgovarala s Benom", rekla je gospođa Grejvs. "On se izgleda uopšte ne kaje. Mogli biste čak pomisliti da i ne zna da je to uradio. Ali, u tom dobu - on ima šest godina, na kraju krajeva - trebalo bi da zna šta radi."

Harijet je odvela Bena kući, ostavljajući Pola da ga pokupe kasnije. Pola je ona htela da povede sa sobom - dete je čulo za napad i bilo je histerično, vrištalo je da će Ben ubiti i njega, takođe. Ali, bilo joj je potrebno da bude sama s Benom.

Ben je sedeo na kuhinjskom stolu, klataći nogama, jedući hleb namazan džemom. Prethodno je pitao hoće li Džon doći tu da ga pokupi. Džon je njemu bio potreban.

Harijet je rekla: "Povredio si sirotu Meri Džouns danas. Zašto si to uradio, Bene?"

Izgledalo je da je ne čuje, zubima je otkidao komade hleba, a zatim

ih gutao.

Harijet je sela blizu njega, tako da je nije mogao ignorisati i rekla: "Bene, sećaš li se onog mesta gde si otišao kombijem?"

Ukočio se. Polako je okrenuo glavu i pogledao je. Hleb mu je drhtao u ruci - on je drhtao. Sećao se, još kako! Nikada pre to nije radila - nadala se da nikad neće ni morati.

"No, sećaš li se, Bene?"

Oči su mu izgledale divlje; mogao je skočiti sa stola i pobeći. Želeo je to da uradi, ali je besno gledao oko sebe u uglove sobe, u prozore, uz stepenice, kao da mu je s tih mesta pretila opasnost.

"Slušaj me sada, Bene. Ako ikad, ikad, ikad nekog ponovo povrediš, moraćeš da se vratiš tamo."

Zadržala je oči na njegovim i nadala se da nije mogao znati da je u sebi govorila: ali ja ga nikad ne bih mogla poslati natrag, nikad.

Sedeo je i drhtao, poput mokrog, smrznutog psa, u grčevima, nesvesno je prošao kroz seriju pokreta koji su predstavljali tragove reakcija iz tog doba. Ruka se podigla da zaštiti lice i on je gledao kroz raširene prste kao da ga je ta ruka mogla zaštititi; zatim je ruka pala, i on je žustro okrenuo glavu, pritiskajući gornji deo druge šake na usta, zureći užasnuto preko nje; na trenutak je pokazao zube da bi zarežao - ali se onda zaustavio; podigao je bradu, i usta su mu se otvorila, Harijet je videla da je bio sposoban da zavija dugo, poput životinje. Bilo je kao da je zaista čula ovaj urlik, njegov usamljeni užas.

"Da li si me čuo, Bene?" rekla je Harijet nežno.

Skliznuo je sa stola i odtutnjao uz stepenice. Za sobom je ostavio tanak trag mokraće. Čula je kako se njegova vrata zatvaraju, zatim kako urliče od besa i straha koje je zadržavao u sebi.

Telefonirala je Džonu u Betin kafe. Došao je odmah, sam, kako je tražila.

Čuo je šta se desilo i popeo se u Benovu sobu. Harijet je stajala pred vratima, prisluškujući.

"Ti ne znaš koliko si jak, Hobite, u tome je problem. Ne smeš povređivati ljude."

"Jesi li ljut na Bena? Hoćeš li povrediti Bena?"

"Ko je ljut?" rekao je Džon. "Ali, ako povrediš ljude, oni onda povrede tebe."

"Hoće li me Meri Džouns povrediti?"

Tišina. Džon se našao u škripcu.

"Povedi me u kafić s tobom? Povedi me odmah, odvedi me odmah."

Čula je kako Džon traži čist par pantalona, čula ga kako ubeđuje Bena da ih obuče. Sišla je u kuhinju. Džon je sišao s Benom koji mu se obesio o ruku. Džon joj je namignuo i pokazao podignut palac. Odvezao se s Benom na motoru. Ona je otišla da Pola dovede kući.

Kada je zatražila od doktora Breta da zakaže pregled kod specijaliste, rekla je: "Molim vas, nemojte me smatrati za nekakvog histeričnog idiota."

Odvela je Bena u London. Ostavila ga je pod nadzorom medicinske sestre doktorke Džili. Ova doktorica je htela prvo da vidi dete, bez roditelja. Zvučalo je kao razuman zahtev. Možda je razumna, ova doktorica, mislila je Harijet dok je sedela i sama pila kafu u nekom malom kafiću, a onda se zapitala: šta hoću time da kažem? Čemu se ja to nadam, ovog puta? Ono što je želela, odlučila je, bilo je da najzad neko upotrebi prave reči, preuzme deo tereta. Ne, nije očekivala spasenje, niti čak neku veliku promenu. Želela je da dobije potvrdu, da se njenoj nevolji prida pravi značaj.

Pa, da li je bilo izgleda da će se tako nešto desiti? Puna protivrečnih osećanja, delom puna žudnje za podrškom, delom cinična - pa, mnogo bi ti htela! - vratila se i zatekla Bena s medicinskom sestrom u maloj prostoriji udaljenoj od čekaonice. Leđima okrenut zidu, Ben je motrio svaki sestrin pokret, kako to radi oprezna životinja. Kada je ugledao majku, pritrčao joj je i sakrio se iza nje.

"No", rekla je sestra kiselo, "nema potrebe za tim, Bene."

Harijet je rekla Benu da sedne i sačeka je - brzo će se vratiti. On je otišao iza stolice i stajao na oprezu, pogleda prikovanog za medicinsku sestru.

Zatim se Harijet obrela preko puta jedne mudre žene - profesionalca kojoj je bilo rečeno - Harijet je u to bila ubeđena - da je ovo jedna bezrazložno zabrinuta majka koja ne uspeva da se snađe sa svojim petim detetom.

Doktorica Džili je rekla: "Preći ću odmah na stvar, gospođo Lovat. Problem nije u Benu, već u vama. Vi ga ne volite baš mnogo."

"O, Bože moj", eksplodirala je Harijet, "ne opet!" Zvučala je

svadljivo, plačno. Gledala je kako doktorka Džili beleži njenu reakciju. "Doktor Bret vam je to rekao", rekla je. "Sada vi govorite isto."

"Pa, gospođo Lovat, da li bi ste vi rekli da to nije tačno? Prvo moram da kažem da niste vi krivi za to. A onda, to nije neuobičajeno. Ne možemo da biramo šta će nas zadesiti na lutriji - a rađanje jeste lutrija. Na sreću ili nesreću - ne možemo da biramo. Prvo što morate da uradite jeste da ne krivite sebe."

"Ja ne krivim sebe", rekla je Harijet. "Iako ne očekujem da vi u to poverujete. Ali, to je loša šala. Osećam da me krive za Bena još otkada se rodio. Osećam se kao zločinac. Uvek su me terali da se osećam kao zločinac." Dok je izgovarala ovu žalbu - glasno, ali Harijet nije mogla promeniti ton - godine ogorčenosti nadirale su iz nje. U međuvremenu, doktorka Džili je sedela i gledala u svoj pisaći sto. "To je zaista neverovatno! Niko mi nikada nije rekao, niko, nikad: 'Kako mudro od tebe da imaš četvoro divne, normalne, pametne, lepe dece! Ona su tvoja zasluga. Svaka čast, Harijet!' Ne mislite li da je čudno da to niko nikad nije rekao? Ali kad je Ben u pitanju - ja sam zločinac!"

Doktorka Džili je upitala, nakon pauze koju je napravila da bi analizirala ono što je Harijet rekla: "Vi se gnušate činjenice da Ben nije pametan, je li to to?"

"Oh, Bože moj", rekla je Harijet naprasito. "U čemu je stvar!"

Dve žene su se gledale. Harijet je uzdahnula, puštajući da njena nasilnost splasne; doktorka je bila ljuta, ali to nije pokazivala.

"Recite mi", rekla je Harijet, "hoćete li vi to da kažete da je Ben savršeno normalno dete u svakom pogledu? Nema ničeg neobičnog u vezi s njim?"

"On jeste u granicama normalnog. Ne ide mu baš dobro u školi, kako mi je rečeno, ali deca koja zaostaju često to kasnije nadoknade."

"Ne mogu da verujem", rekla je Harijet. "Čujte, samo nešto uradite - oh, neka, udovoljite mi! Zamolite sestru da uvede Bena ovamo."

Doktorka Džili je razmatrala ovaj predlog, a zatim rekla nešto u svoju mašinu.

Čule su kako Ben viče: "Ne, ne!" i sestrin ubeđujući glas.

Vrata su se otvorila. Ben se pojavio - sestra ga je ugurala u prostoriju. Vrata su se zatvorila za njim i on se naslonio na njih, zureći u

doktorku.

Stajao je s ramenima povijenim unapred i savijenih kolena, kao da će da zbriše nekud. Bio je zgrčena, zdepasta mala figura, s velikom glavom, žutom strnjikom grube kose koja je rasla od dva temena u jednu tačku nisko na njegovom strogom uskom čelu. Imao je ponešto spljošten, naduven nos koji je prezrivo podigao uvis. Usta su mu bila puna i kriva. Oči nalik na grumenove tamnog kamena. Po prvi put, Harijet je pomislila: ali, on ne izgleda kao šestogodišnjak, izgleda mnogo stariji. Mogli biste ga gotovo smatrati za malog čoveka, uopšte ne za dete.

Doktorica je gledala u Bena. Harijet je gledala njih oboje. Doktorica je onda rekla: "Dobro, Bene, izađi sada. Tvoja majka će ti se pridružiti za minut."

Ben je stajao skamenjen. Ponovo je doktorica Džili progovorila u svoju mašinu, vrata su se otvorila i Bena su odvukli nazad, izvan vidokruga, a on je neprestano rešao.

"Recite mi, doktorica Džili, šta ste videli?"

Doktoricina poza je izražavala oprez, uvređenost; računala je koliko je vremena ostalo do kraja razgovora. Nije odgovorila.

Svesna da nema svrhe, ali zato što je želela da se to kaže, da se to čuje, Harijet je rekla: "On nije ljudsko biće, zar ne?"

Doktorica Džili je odjednom, neočekivano, dozvolila da ono što je mislila dođe do izražaja. Podigla se u stolici, uzdahnula teško, prinela šake licu i zatim ih spustila, a onda je sedela zatvorenih očiju, s prstima na usnama. Bila je zgodna žena u srednjim godinama, u potpunosti je vladala svojim životom, ali joj se u deliću trenutka ukazala neka nedopuštena i neuhvatljiva teskoba i ona kao da se našla van sebe, čak kao da je bila pripita.

Onda je odlučila da prekine ono za šta je Harijet znala da je bio momenat istine. Pustila je da joj ruke padnu, nasmejala se i šaljivo rekla: "Dolazi s druge planete? Iz dalekog svemira?"

"Ne. Uostalom, videli ste ga, zar niste? Otkud mi možemo znati kakve su vrste ljudi - mislim, rase - stvorenja drugačija od nas, živela na ovoj planeti? U prošlosti, znate? Ne znamo to zapravo, zar ne? Otkud znamo da patuljci ili goblini ili davalčići, takvi stvorovi, nisu zaista živeli ovde? Zato i pričamo priče o njima? Oni su zaista postojali, nekada... Mislim, otkud znamo da nisu?"

"Mislite da je kod Bena u pitanju atavizam?" zanimala se doktorka Džili ozbiljno. Zvučala je kao da je prilično spremna da se pozabavi tom idejom.

"Meni to izgleda očigledno", rekla je Harijet.

Još jednom je nastupila tišina i doktorka Džili je proučavala svoje negovane ruke. Uzdahnula je. Zatim je podigla pogled i dočekala Harijetin uz reči: "Ako je tako, šta onda od mene očekujete da učinim?"

Harijet je bila uporna: "Želim da se to kaže. Hoću da se prizna. Jednostavno ne mogu da podnesem da se nikada ne kaže."

"Zar ne shvatate da ja za to prosto nisam kompetentna? Ako je to istina, hoću reći. Hoćete li da vam napišem pismo za zoološki vrt, 'Zatvorite ovo dete u kavez' ili da Bena predam naučnicima?"

"O Bože", rekla je Harijet. "Ne, naravno da neću."

Tišina.

"Hvala vam, doktorka Džili", rekla je Harijet, završavajući razgovor na pravilan način. Ustala je. "Da li biste hteli da mi date recept za neki stvarno jak sedativ? Ima trenutaka kada ne mogu da kontrolišem Bena i trebalo bi mi nešto da mi u tome pomogne."

Doktorka je napisala recept. Harijet je uzela parče papira. Zahvalila joj se. Pozdravila se. Otišla je do vrata i osvrnula se. Na njenom licu videla je ono što je i očekivala - mračan, ukočen pogled koji je odražavao njena osećanja. Bio je to strah od stranog - normalna osoba je odbijala nešto što je bilo izvan granica ljudskog. Strah od Harijet, koja je rodila Bena.

Našla je Bena samog u maloj prostoriji - priteran u ugao, zurio je, ne trepćući, u vrata kroz koja je ušla. Drhtao je. Ljudi u belim uniformama, belim mantilima, u sobama koje su mirisale na hemikalije... Harijet je shvatila da je, nenamerno, pojačala svoje pretnje. Ako se ne budeš lepo ponašao, onda...

Bio je savladan. Držao se blizu nje; ne, ne kao dete sa svojom majkom, već kao uplašeni pas.

Sada je svakog jutra davala Benu dozu sedativa, koji, međutim, nisu na njega imali mnogo efekta. Ali, nadala se da će ga obuzdati do završetka časova kad je mogao da odjezdi s Džonom na motoru.

Onda se Benova prva školska godina završila. To je značilo da su svi mogli da nastave dalje, pretvarajući se da su stvari mahom bile u

redu, on je prosto bio 'teško' dete. Ništa nije učio, ali opet, to nisu radila ni mnoga ostala deca - ostajala su duže u školi i to je bilo sve.

Tog Božića, Luk je pisao da želi da ide kod dede i babe koji su se nalazili negde u blizini južne obale Španije. Helen je otišla u kuću bake Moli u Oksfordu.

Doroti je došla za Božić, samo na tri dana. Povala je Džejn sa sobom kad je pošla nazad - Džejn je obožavala malo mongoloidno dete Ejmi.

Ben je sve vreme provodio s Džonom. Harijet i Dejvid - kada je on bio tu, ali je radio sve više - bili su s Polom tokom božićnih praznika. S Polom je bilo čak i teže nego s Benom. Ali, on je bio normalno 'poremećeno' dete, ne nekakav vanzemaljac.

Pol je satima gledao televizor. Bežao je u televiziju, gledajući nespokojno, hodajući tamo-amo dok je gledao, i jeo, i jeo - ali nikad nije dobijao na težini. U njemu kao da su postojala nekakva neutaživa usta koja su govorila: nahrani me, nahrani me. Čeznuo je, svaki njegov deo je čeznuo - za čim? Majčine ruke ga nisu zadovoljavale. Ratovi i neredi; ubistva i otmice; ubijanja i krađe i kidnapovanja... osamdesete, svi su se polako navikavali na te varvarske osamdesete, a Pol je ležao izvaljen ispred TV-a, ili tumarao po sobi, jeo i gledao - hranio se. Tako je izgledalo.

Pravila ponašanja za članove ove porodice bila su ustanovljena: i tako će biti ubuduće.

Luk je za svaki raspust odlazio kod deda Džejmsa, s kojim se tako dobro 'slagao'. Voleo je baka Džesiku, koja je bila vrlo zabavna, kako je rekao. Tetka Debora je takođe bila zabavna - njene pokušaje i neuspehe u bračnim vodama u šali su nazivali latinomeričkom serijom. Luk je živeo s bogatima i napredovao, a Džejms ga je ponekad dovodio kući da poseti roditelje jer je ovog dobrog čoveka tištalo to što se odvijalo u toj nesretnoj kući, a i znao je da su Harijet i Dejvid žudeli za svojim prvencem. Doduše, oni su ga posećivali u školi na Sportski dan, a i Luk je ponekad dolazio kući na polugodištu.

Helen je bila srećna u Molinoj kući. Živela je u sobi od koje je njen otac jednom davno sebi napravio pravi dom. Bila je omiljena unuka starog Frederika. I ona je, takođe, ponekad dolazila na polugodištu.

Džejn je ubedila Doroti da dođe i razgovara s Harijet i Dejvidom jer je htela da živi s Doroti i tetka Sarom, sa svoja tri zdrava rođaka i

sirotom Ejmi. Tako je i bilo. Doroti je ponekad dovodila Džejn kući, i roditelji su mogli da vide da je Doroti prethodno 'popričala' s Džejn kako bi ova bila ljubazna prema njima, i kako nikad, nikad, ne bi kritikovala Bena.

Pol je ostao kod kuće - bio je tu mnogo više nego Ben.

Dejvid je rekao Harijet: "Šta da radimo s Polom?"

"Šta možemo da uradimo?"

"Njemu treba nekakav tretman. Psihijatar..."

"Kakva vajda od toga!"

"On ništa ne uči, on je u potpunom haosu. Gori je od Bena! Ben je makar ono što jeste, šta god to moglo biti, mada mislim da to ne bih ni hteo da znam. Ali Pol..."

"A kako ćeš to da platiš?"

"Platiću."

Dejvid je sada svom ionako velikom teretu posla dodao još i honorarni posao predavača na politehničkom koledžu i jedva da je ikada bio kod kuće. Kada bi i došao kući tokom nedelje, bilo je to kasno noću i on bi se srušio na krevet i zaspao, iscrpljen.

Pol je poslat 'na jedan razgovor', kako se kaže.

Išao je skoro svako poslepodne posle škole. To je bio dobar potez. Psihijatar je bio čovek u četrdesetim, imao je porodicu i udobnu kuću. Pol je ostajao tamo na večeri i čak odlazio da se igra s njegovom decom kada u stvari nije imao zakazan razgovor s doktorom.

Ponekad je Harijet bila sama u ogromnoj kući čitavog dana, dok se Pol ne bi vratio oko sedam da gleda televizor - i Ben, takođe, iako je njegovo gledanje televizije bilo drugačije. Ekran mu je privlačio pažnju nepredvidivo i bez njoj vidljivih pravila, i to obično samo na minut ili dva.

Dva dečaka su mrzela jedan drugog.

Jednom prilikom, Harijet je zatekla Pola u uglu u kuhinji, kako se isteže na prstima, nastojeći da izbegne Benove ruke, koje su se pružale prema njegovom vratu. Niski snažni Ben protiv visokog paukolikog Pola - da je hteo, Ben ga je mogao ubiti. Harijet je mislila da Ben pokušava da ga zaplaši, ali je Pol pohisterisao. Ben se cerio osvetoljubivo, ispunjen trijumfom.

"Bene", rekla je Harijet. "Bene - dole." Kao da se obraća psu, upozoravajući ga. "Dole, Bene, dole."

Žustro se okrenuo, video je, opustio ruke. Ona je u svoj pogled unela pretnju koju je već koristila, ono pomoću čega je njime vladala - njegova sećanja na prošlost.

Iskezio je zube i zarezao.

Pol je počeo da vrišti, užas je provalio iz njega. Potrčao je uz stepenice, klizajući se i padajući, ne bi li pobegao od užasa koji je Ben za njega predstavljao.

"Ako ikada to ponovo uradiš..." pretila je Harijet. Ben je polako otišao do velikog stola i seo. Razmišljao je, kako je verovala. "Ako ikada to ponovo uradiš, Bene..." Podigao je oči i pogledao je. Proračunavao je, mogla je da vidi. Ali šta? Te hladne, neljudske oči... Šta je video? Ljudi su pretpostavljali da vidi šta i oni, da vidi ljudski svet. Ali, možda su ga njegova čula snabdevala potpuno drugačijim činjenicama, podacima. Kako bi iko mogao znati? O čemu je razmišljao? Kako je video sebe?

"Siroti Ben", i sada bi ponekad rekao.

Harijet nije pominjala Dejvidu ovaj incident. Znala je da je njegovo strpljenje bilo na ivici. A i šta bi mu rekla? "Ben je pokušao da ubije Pola danas!" To je bilo daleko više od onoga što su za sebe odredili, izvan granica dozvoljenog. Pored toga, nije verovala da je Ben pokušavao da ubije Pola - demonstrirao je šta bi mogao da uradi, samo kad bi hteo.

Rekla je Polu da Ben ni slučajno nije pokušavao da ga povredi, hteo je samo da ga zaplaši. Mislila je da joj Pol veruje.

Dve godine pre nego što je Ben trebalo da završi školu u kojoj nije naučio ništa, ali barem nikog nije povredio, Džon je došao da im saopšti da odlazi iz njihovih života. Dodeljeno mu je mesto u jednom programu osposobljavanja za poslove u Mančesteru. Njemu, i trojici njegovih drugara.

Ben je bio prisutan, slušao je. Njemu je to Džon već rekao u Betinom kafeu. Ali to do njega nije dopiralo. Džon je došao s ciljem da to kaže Harijet, u Benovom prisustvu, da bi Ben to mogao prihvatiti.

"Zašto ne mogu i ja s vama?" hteo je Ben da zna.

"Zato što ne možeš, drugar. Ali, kada budem dolazio u posetu roditeljima, doći ću da te vidim."

Ben je insistirao, "Ali, zašto ja ne mogu s tobom?"

"Zato što ću ja biti u školi kao i ti. Ne ovde. Biću daleko odavde."

Daleko, daleko odavde.”

Ben se ukočio. Zauzeo je svoj ukrućeni čučeci stav, ispružio pesnice. Stegao je zube, iz očiju mu je izbijala zloba.

”Bene”, rekla je Harijet, koristeći svoj specijalni glas. ”Bene, prestani.”

”Hajde sada, Hobite”, rekao je Džon, nelagodno ali ljubazno. ”Šta ja tu mogu. Jednom moram otići od kuće, zar ne?”

”Da li Beri ide? Da li Roland ide? I Henri?”

”Da, idemo sva četvorica.”

Iznenada, Ben je istrčao u baštu, i tamo počeo da šutira neko drvo, kmečeći besno.

”Bolje drvo nego mene”, rekao je Džon.

”Ili mene”, rekla je Harijet.

”Žao mi je”, rekao je Džon. ”Ali, šta je tu je.”

”Ne mogu ni da zamislim šta bismo radili bez vas”, rekla je Harijet.

Klimnuo je glavom, znao je da je to bilo tačno. I tako je Džon napustio njihove živote, zauvek. Ben je proveo s njim maltene svaki dan svog života od kad je spašen iz ustanove.

Ben je to teško podneo. Isprva, nije verovao. Kad je Harijet dolazila po njega i, ponekad, Pola u školu, on je bio na školskoj kapiji, zurio je niz put kuda se u punom sjaju pojavljivao Džon na svom motoru. Nevoljno bi pošao kući s njom, sedeći u uglu zadnjeg sedišta preko puta Pola, ako Pol nije bio kod psihijatra, i pogledom pretraživao ulice u potrazi za nekim znakom svojih izgubljenih prijatelja. Više nego jednom ga je Harijet, kad ga nije bilo nigde u kući, našla u Betinom kafeu, kako sedi sam za stolom, s očima uprtim u vrata, na kojima bi se oni mogli pojaviti. Jednog jutra na ulici, jedan manje važan član Džonove bande stajao je ispred nekog izloga i Ben je, grokćući od zadovoljstva, jurnuo ka njemu - ali, mladić je ležerno rekao: ”Hej, pa to je Glupan. Zdravo, Tupavi” i okrenuo se. Ben je stajao skamenjen u neverici, usta otvorenih kao da je preko njih upravo primio udarac. Trebalo mu je dugo da shvati. Čim bi došao kući s Harijet i Polom, ponovo bi odlazio, trčao u centar grada. Ona ga nije pratila. Vratice se on! Nije imao gde drugo da ode, a i njoj je uvek prijalo da bude sama s Polom - ako je Pol bio kod kuće.

Jednom, Ben je upao u kuću, svojim teškim trkom, i bacio se pod veliki sto. Jedna policajka se pojavila i rekla Harijet: ”Gde je to dete?”

Je li dobro?"

"Ispod stola je", rekla je Harijet.

"Ispod... ali zbog čega? Samo sam htela da se uverim da se nije izgubio. Koliko mu je godina?"

"Stariji je nego što izgleda", rekla je Harijet. "Izađi, Bene, sve je u redu."

Nije hteo da izađe: bio je na sve četiri, licem okrenut prema mestu gde je policajka stajala, gledao je njene uredne, uglancane crne cipele. Sećao se kako je jednom došao neko u automobilu, zarobio ga i odveo od kuće - sećao se uniforme, arome činovništva.

"Eto", rekla je policajka. "Svako bi pomislio da sam nekakav otmičar dece! Nisam smela da ga pustim da jurca okolo. Mogao bi ga neko kidnapovati."

"Nismo mi te sreće", rekla je Harijet, od glave do pete mama potpuno dorasla zadatku. "Pre će biti da bi on kidnapovao njih."

"Tako stoje stvari, je l' da?"

I policajka je otišla, smejući se.

Dejvid i Harijet ležali su jedno pored drugog u bračnom krevetu, svetla su bila ugašena, u kući je vladao mir. Dve sobe niže, Ben je spavao - barem su se nadali. Četiri sobe niže, na kraju hodnika, Pol je spavao iza vrata koja je sam zaključao. Bilo je kasno i Harijet i Dejvid će zaspati za minut ili dva. Ležali su ne dodirujući se. Ali to više nije bio razmak pun ljutine. Harijet je znala da je Dejvid bio i suviše trajno iscrpljen da bi bio ljut. U svakom slučaju, odlučio je da ne bude ljut - to ga je ubijalo. Uvek je znala šta misli - često je odgovarao, naglas, na njene misli.

Ponekad su vodili ljubav, ali je ona osećala, i znala da i on oseća, da se to grle i ljube duhovi mlade Harijet i mladog Dejvida.

Kao da je njen mučni život strgnuo s nje jedan sloj tkiva - ne pravog mesa, već možda metafizičke materije, koju nije videla, nije ni slutila da postoji dok nije nestala. I Dejvid je, pošto je radio toliko koliko je radio, izgubio svoje porodično ja. Njegovi naponi su ga učinili uspešnim u njegovoj firmi, a zatim mu obezbedili mnogo bolji posao u jednoj drugoj. Ali sada mu je tamo bilo središte - događaji imaju sopstvenu logiku. Sada je bio onakav čovek kakav je jednom odlučio da nikad neće postati. Džejms više nije potpomagao ovu porodicu; plaćao je samo za Luka. Onu iskrenost, otvorenost koja je izvirala iz

Dejvidove nepokolebljive vere u samog sebe prekrila je njegova nova samouverenost. Harijet je znala da bi, da je sada trebalo da sretne Dejvida po prvi put, mislila da je bezosećajan. Ali, nije on bio tvrda srca. Stena koju je u njemu osećala bila je izdržljivost. Znao je kako da izgura do kraja. Još uvek su bili slični.

Sutradan, u subotu, Dejvid je trebalo da ide na kriket meč u Lukovoj školi. Harijet je išla u posetu Helen u njenoj školi - Helen je učestvovala u predstavi. Doroti je trebalo da stigne ujutro da pusti ovo dvoje da pobegnu za vikend. Džejn neće biti s njom, nego na kućnoj zabavi svoje školske drugarice koju nije htela da propusti.

Pol je išao s ocem da poseti brata.

Ben će biti sam s Doroti, koja ga nije videla godinu dana.

Harijet se nije iznenadila kada je Dejvid rekao: "Misliš li da Doroti razume koliko je Ben stariji nego što izgleda?"

"Da li bi trebalo da je upozorimo?"

"Ali, ona sve shvati, treba joj oko pet minuta."

Tišina. Harijet je znala da je Dejvid skoro zaspao. Probudio se da bi rekao: "Harijet, da li ti je palo na pamet da će za nekoliko godina Ben biti adolescent? Biće seksualno aktivan?"

"Da, jeste. Ali, njegov biološki sat ne ide kao naš."

"Pretpostavimo da je njegov narod imao nešto poput doba adolescencije?"

"Kako možemo znati? Možda nisu bili seksualni kao mi. Neko je rekao da smo mi preterano seksualni - ko? Da, bio je to Bernard Šo."

"Bez obzira, pomisao na Benovu seksualnost me plaši."

"Nije već dugo nikog povredio."

Posle tog vikenda Doroti je rekla Harijet: "Pitam se da li se Ben ikada zapita zašto je toliko drugačiji od nas."

"Otkud bismo mi to mogli znati? Ja nikada nisam znala šta on misli."

"Možda misli da negde ima još takvih kao što je on."

"Možda misli."

"Pod uslovom da nisu pripadnice ženskog roda te sorte!"

"Ben te natera da se zamisliš - svi ti razni ljudi koji su nekad živeli na zemlji - mora da su negde u nama."

"Spremni da iskoče! Ali, možda ih prosto ne primetimo kad to i učine", rekla je Doroti.

"Zato što to ne želimo", rekla je Harijet.

"Ja svakako ne želim", rekla je Doroti. "Ne pošto sam videla Bena... Harijet, da li ste ti i Dejvid svesni da Ben više nije dete? Mi se tako prema njemu ponašamo, ali..."

Te dve godine pre nego što je Ben mogao da pođe u školu za velike bile su loše za njega. Bio je usamljen, ali, da li je to znao? Harijet je bila veoma usamljena, i znala je to...

Kao i Pol, kad je bio tu, i Ben je sada prilazio televizoru čim bi došao iz škole. Ponekad je gledao od četiri popodne do devet ili deset uveče. Nije se moglo reći da mu se neki program sviđa više od nekog drugog. Nije razumeo da su neki programi bili za decu, a drugi za odrasle.

"Kakva je bila radnja tog filma, Bene?"

"Radnja." Isprobavao je reč, njegov grubi, nespretni glas bio je nesiguran. Oči su mu počivale na njenom licu, ne bi li otkrile šta je htela.

"Šta se desilo u filmu, tome koji si upravo odgledao?"

"Veliki automobili", rekao bi. "Motor. Ona devojka plakala. Kola su jurila čoveka."

Jednom je, da bi videla može li Ben učiti od Pola, rekla Polu: "O čemu se radilo u tom filmu?"

"Radilo se o pljačkašima banki, zar ne?" rekao je Pol, pun prezira prema glupom Benu, koji je slušao, dok su mu oči prelazile s majčinog lica na bratovo. "Planirali su da opljačkaju banku tako što će prokopati tunel. Skoro da su se domogli trezora, ali ih je policija uhvatila u zamku. Otišli su u zatvor, ali ih je većina pobjegla. Dvojicu od njih su policajci ubili."

Ben je pažljivo slušao.

"Prepričaj mi film, Bene?"

"Pljačkaši banke", rekao je Ben. I zatim je ponovio ono što je Pol rekao, saplićući se dok je posezao za potpuno istim rečima.

"Ali, to je samo zato što sam mu ja ispričao", rekao je Pol.

Benove oči su blesnule, ali su se ohladile dok je govorio sebi - kako je Harijet pretpostavljala - "Ne smem nikoga povrediti. Ako to uradim, odvešće me na ono mesto." Harijet je znala sve što je Pol mislio, osećao. Ali Ben - morala je da pokušava da pogodi.

Da li bi Pol možda mogao da uči Bena, a da nijedan od njih to i ne

zna?

Ona bi im obojici pričala priču i tražila od Pola da je ponovi. Onda bi Ben imitirao Pola. Ali, u roku od nekoliko minuta sve bi zaboravio.

Igrala je s Polom društvene igre poput zmija i merdevina i čoveče ne ljuti se, dok je Ben gledao; a onda bi, kada je Pol bio sa svojom drugom porodicom, pozvala Bena da proba. Ali, on nije mogao da savlada tajne igara.

Ipak, određene filmove gledao je iznova i iznova i nikad se ne bi umorio od njih. Iznajmili su video. Obožavao je mjuzikle: *Moje pesme moji snovi*, *Priča sa zapadne strane*, *Oklahoma!*, *Mačke*.

"A sada će ona da peva", odgovorio joj je Ben kad je pitala: "Šta se sada dešava, Bene?"

Ili: "Oni će da igraju unaokolo, a onda će ona pevati." Ili, "Oni će povrediti tu devojkicu." "Devojkica je pobegla. Sada je ovo slavlje."

Ali joj nije mogao ispričati radnju filma.

"Otpevaj mi tu pesmu, Bene. Otpevaj meni i Polu."

Ali, nije mogao. Voleo je melodiju, ali je mogao da iznese samo grubo, falš zavijanje.

Harijet je uhvatila Pola kako zadirkuje Bena: traži od njega da peva, a onda ga ismeva. Harijet je videla raspaljenu srdžbu u Benovim očima i rekla Polu da to nikad ne ponovi.

"Zašto ne?" uzviknuo je Pol. "Zašto da ne? Stalno Ben, Ben, Ben..." Mlatarao je rukama prema njemu. Benove oči su svetlucale. Spremao se da skoči na Pola...

"Bene", upozorila je Harijet.

Imala je utisak da ga ovi napori koje je činila da ga humanizuje gone sve dublje u sebe, gde je... ali šta? - pamtio? - sanjao? - svoju vrstu.

Jednom je, kad je znala da je u kući, ali ga nije mogla naći, pošla od sprata do sprata zavirujući u sobe. Prvi sprat, još uvek su ga naseljavali, Dejvid i ona, Ben i Pol, iako su tri sobe bile prazne, njihovi kreveti stajali su spremni, raspoređeni sa svežim jastucima i opranim jorganima. Drugi sprat, i na njemu čiste, prazne sobe. Treći sprat: koliko je dugo prošlo otkad su dečji glasovi, njihov smeh, ispunjavali taj sprat i prosipali se kroz otvorene prozore svud po bašti? Međutim, Ben nije bio ni u jednoj od ovih soba. Tiho se popela na tavan. Vrata su bila otvorena. S visokog krovnog prozora padao je

iskrivljen pravougaonik svetla, a u njemu je stajao Ben, zurio uvis u mutno sunčevo svetlo. Nije mogla da dokuči šta je želeo, šta je osećao... On ju je čuo i onda je videla Bena koga je život kakav je bio primoran da vodi držao ukroćenim - u jednom skoku stigao je do mraka pod rubovima nadstrešnice i nestao. Sve što je mogla da vidi bila su prostranstva tavana koji se činio beskrajan. Nije mogla ništa da čuje.

On je čučao tamo, zureći u nju... Osetila je kako joj se kosa diže na glavi, osetila hladne žmarce - instinktivno, jer ga se svesno nije plašila. Ukočila se od straha.

"Bene", rekla je nežno, iako joj je glas drhtao. "Bene..." unoseći u tu reč zahtev da bude ljudsko biće, i to na ovom divljem, opasnom tavanu gde se vratio u daleku prošlost koja za ljudska bića nije znala.

Nema odgovora. Ništa. Mrlja senke na momenat je zatamnila tanko prljavo staklo ispod krovnog prozora: jedna ptica je proletela, na svom putu od jednog drveta ka drugom.

Harijet je sišla u prizemlje i sedela smrznuta i sama u kuhinji, pijući vreo čaj.

Baš pre nego što je Ben pošao u mesnu modernu srednju školu, naravno jedinu školu u koju su hteli da ga prime, bio je letnji raspust, gotovo nalik na one iz prošlosti. Ljudi su pisali jedni drugima, zvali telefonom: "Oni siroti ljudi, hajde da odemo do njih, makar na nedelju dana..." Siroti Dejvid... uvek su to govorili, Harijet je znala. Ponekad, retko, sirota Harijet... Češće, neodgovorna Harijet, sebična Harijet, luda Harijet...

... koja nije dozvolila da Bena ubiju, branila se žestoko, u mislima, nikad naglas. Po svemu za šta su se oni - društvo kome je pripadala - zalagali, u šta su verovali, nije imala drugog izbora do da vrati Bena s tog mesta. Ali, zato što je to učinila i spasla ga smrti, uništila je svoju porodicu. Naudila svom životu... Dejvidovom... Lukovom, Heleninom, Džejninom... i Polovom. Polovom najviše.

Njene misli neprestano su se vrtele u ovom istom krugu.

Dejvid je neprestano govorio da jednostavno nije trebalo da ode tamo... ali, kako bi mogla da ne ode, pa to je bila Harijet? A i da nije, verovala je da bi Dejvid otišao.

Žrtveni jarac. Bila je žrtveni jarac - Harijet, uništitelj svoje porodice.

Ali, drugi jedan sloj misli, ili osećanja, tekao je dublje. Rekla je Dejvidu: "Kažnjeni smo, to je sve."

"Zbog čega?" zahtevao je da čuje, već na oprezu jer je u njenom glasu osetio ton koji je mrzeo.

"Zato što smo pretpostavljali. Zato što smo mislili da možemo biti srećni. Srećni, jer smo mi odlučili da ćemo to biti."

"Gluposti", rekao je. Govorio je ljutito - ovakva Harijet ga je ljutila. "Bila je to slučajnost. Svako je mogao dobiti Bena. Bio je to slučajni gen, to je sve."

"Ja ne mislim tako", tvrdoglavo se držala svoga. "Mi smo imali da budemo srećni! Niko drugi nije, ili se barem meni čini da takve ne srećem, ali trebalo je da mi budemo. I tako, stigao je grom iz vedra neba."

"Prekini, Harijet! Znaš li ti čemu takvo razmišljanje vodi? Pogromima i kažnjavanjima, spaljivanju veštica i razljućenim bogovima!" Vikao je na nju.

"I žrtvenim jarcima", rekla je Harijet. "Ne zaboravi žrtvene jarce."

"Osvetoljubivim bogovima, iz davnih vekova", vatreno je tvrdio, mogla je da vidi da je bio duboko uznemiren. "Bogovima koji kažnjavaju, raspodeljuju kazne za neposlušnost..."

"Ali, ko smo mi bili da odlučujemo da će nam biti ovako ili onako?"

"Ko? Mi. Harijet i Dejvid. Mi smo preuzeli odgovornost za ono u šta smo verovali, i učinili smo to. A onda - zla sreća. To je sve. Lako smo mogli uspeti. Mogli smo imati tačno ono što smo planirali. Osmoro dece u ovoj kući, svi srećni... Pa, koliko god je moguće."

"A ko je plaćao za to? Džejms. I Doroti, na drugi način... Ne, samo iznosim činjenice, Dejvide, ne kritikujem tebe."

Ali, to je već odavno prestalo da bude Dejvidova bolna tačka. Rekao je: "Džejms i Džesika imaju toliko novca da ne bi osetili ni da im nedostaje tri puta toliko. U svakom slučaju, uživali su dok su to radili. I Doroti - žalila se da je iskorištavamo, a bila je Ejmina dadilja sve vreme od kad se zasitila nas."

"Mi smo samo hteli da budemo bolji od svih ostalih, to je sve. Mislili smo da jesmo."

"Ne, to ti tako sada izvrćeš. Sve što smo mi hteli bilo je - da budemo mi."

"Oh, to je sve", rekla je Harijet nonšalantno, pakosno. "To je sve."

"Da. Ne čini to, Harijet, prestani... Ili, ako nećeš, ako moraš tako, mene izostavi. Mene niko neće odvući natrag u srednji vek."

"Zar nas je tamo neko vukao?"

Moli i Frederik su došli i doveli Helen. Oni nisu, i neće oprostiti Harijet, ali moraju da misle na Helen. Njoj je dobro išlo u školi, bila je privlačna, samostalna šesnaestogodišnja devojka. Ali, hladna, rezervisana.

Džejms je doveo Luka, osamnaestogodišnjaka, zgodnog momka, tihog, pouzdanog i trezvenog. On će graditi brodove, kao njegov deda. Bio je gledalac, posmatrač, kao njegov otac.

Doroti je došla s Džejn, četrnaestogodišnjakinjom. Nije bila školski tip, ali i 'ništa gora zbog toga', kako je Doroti insistirala. "Ja nikada ne bih mogla položiti ispit." Prećutala bi deo '...i šta mi fali', ali im je svima prkosila samim svojim prisustvom. Što je bilo manje bitno nego ranije. Prilično je smršala i veliki deo vremena je provodila sedeći. Pol, jedanaestogodišnjak, glumatao je, histerisao i uvek zahtevao da mu se obrati pažnja. Puno je pričao o svojoj novoj školi, običnoj školi, koju je mrzeo. Hteo je da zna zašto nije mogao u internat kao svi ostali. Dejvid je uz ponosan pogled rekao, pretekavši Džejmsa, da će on platiti za to.

"Bez sumnje je vreme da prodate ovu kuću", rekla je Moli, a ono što je govorila svojoj sebičnoj snahi bilo je: "A onda moj sin može prestati da se zbog vas ubija od preteškog rada."

Dejvid se brzo ubacio da podrži Harijet. "Slažem se s Harijet, ne bi trebalo da još prodamo kuću."

"Dobro, misliš li ti da će se nešto promeniti?" upitala je Moli, hladno. "Ben svakako neće."

Ali, nasamo, Dejvid je rekao nešto drugo. Voleo bi da se kuća proda.

"Stvar je u tome što bismo onda živeli s Benom u manjoj kući - sama pomisao na to me ježi", rekla mu je Harijet.

"Ne mora to biti mala kuća. Ali, zar baš mora biti velika kao hotel?"

Dejvid je znao da čak i sada, iako je bilo glupo, nije mogla da se potpuno odrekne svojih snova o povratku na stari način života.

Onda je taj praznik prošao - uspešno, sve u svemu, jer su se svi svojski trudili. Izuzev Moli - kako je Harijet mislila. Ali, bilo je tužno za oba roditelja. Morali su da sede slušajući razgovor o ljudima koje ne

poznaju, za koje su samo čuli. Luk i Helen su posećivali porodice svojih školskih prijatelja. A te ljude nikad nisu mogli pozvati ovamo.

Te godine, kada je napunio jedanaest, Ben je u septembru pošao u srednju školu. Bila je 1986.

Harijet se pripremala za telefonski poziv koji će obavezno uslediti od direktora. Biće to, mislila je, pred kraj prvog polugodišta. Novoj školi biće poslat izveštaj o Benu, od direktorice koja je tako uporno odbijala da prizna da je bilo ma čega neuobičajenog u vezi s njim. "Ben Lovat nije dete od škole, ali..." Ali šta? "Mnogo se trudi." Da li će to biti to? Ali, on je tako davno prestao da se trudi da razume šta ga uče, jedva da je znao da pročita ili napiše nešto više od svog imena. Još uvek je nastojao da se uklopi, da imitira ostale.

Nije stigao telefonski poziv, niti pismo. Ben, koga je ona svake večeri kad bi došao kući pregledala u potrazi za masnicama, izgleda da je ušao u okrutni i često brutalni svet srednje škole bez poteškoća.

"Da li ti se dopada ova škola, Bene?"

"Da."

"Više nego ona druga?"

"Da."

Kao što je opštepoznato, sve ove škole imaju jedan sloj, kao nekakav sediment, onih koji ne mogu postati obrazovani, prilagođeni, sloj beznadežnih slučajeva, koji prelaze iz razreda u razred, čekajući srećni momenat kad će moći da odu. I mnogo izostaju, veoma često na veliko olakšanje svojih profesora. Ben je smesta postao jedan od takvih.

Nekoliko nedelja nakon što je pošao u veliku školu, doveo je kući krupnog, čupavog, tamnopusog mladića, potpuno neusiljenog i dobrodušnog. Harijet je pomislila, Džon! A onda: ma, on mora da je Džonov brat! Ne - Bena je privukao ovaj dečak, bilo je jasno, prvenstveno zbog njegovih uspomena na srećna vremena provedena s Džonom. Ali, ovaj se zvao Derek i imao je petnaest godina, uskoro je trebalo da završi školu. Zašto je trpeo Bena, toliko godina mlađeg od sebe? Harijet je posmatrala ovu dvojicu dok su se služili hranom iz frižidera, kuvali sebi čaj, sedeli pred televizorom, pričajući više nego što su gledali. U stvari, Ben je izgledao stariji od Dereka. Nju su ignorisali. Baš kao kada je Ben bio maskota, ljubimac bande mladih,

Džonove bande, i kada se činilo da vidi samo Džona, sada je njegova pažnja bila rezervisana za Dereka. I, uskoro, za Bilija, Elvisa, i Vika, koji su dolazili zajedno posle škole, sedeli u kući i služili se hranom iz frižidera. Zašto se ovim starijim dečacima dopadao Ben?

Ona bi ih pogledala, sa stepenica recimo, dok je silazila u dnevnu sobu, tu grupu mladića, krupnih, ili mršavih, ili debeljuškastih, crnih, plavih, ili riđokosih - i među njima Bena, zgurenog, snažnog, širokih ramena, s njegovom čekinjastom žutom kosom koja je rasla na onaj čudni način, s njegovim opreznim, nezemaljskim očima - i pomislila: ali, on u stvari nije mlađi od njih! Mnogo je niži, da. Ali, izgleda da gotovo dominira njima. Kada su sedeli za velikim porodičnim stolom, pričajući u svom stilu, što je značilo glasno, bučno i razuzdano, podsmevački, šaljivo, uvek su gledali u Bena. On je, opet, govorio vrlo malo. Kad bi i rekao nešto, to nikad nije bilo mnogo više od da ili ne. Evo ti! Dodaj to! Daj mi - šta god je bilo u pitanju, sendvič, boca kole. I sve vreme ih je pažljivo posmatrao. Bio je vođa ove bande, znali oni to ili ne.

Bili su gomila problematičnih, bubuljičavih, nesigurnih adolescenata; on je bio mladi čovek. Morala je to zaključiti na kraju, iako je neko vreme verovala da su ova sirota deca, koja su se držala zajedno jer su ih smatrali glupim, čudnim i nesposobnim da se uklope sa svojim vršnjacima, volela Bena jer je bio još nespretniji i mutaviji od njih. Ne! Saznala je da su 'bandi Bena Lovata' zavideli najviše u školi i da su mnogi dečaci, ne samo dangube i otpadnici, želeli da budu njeni članovi.

Harijet je posmatrala Bena s njegovim sledbenicima i pokušavala da ga zamisli u grupi pripadnika njegove sopstvene vrste, kako čuči na ulazu u pećinu pored goleme vatre. Ili možda ispred kolibe u nekom naselju duboko u šumi? Ne, Benovi ljudi su na svom terenu bili pod zemljom, bila je u to sigurna, duboko pod zemljom u crnim špiljama osvetljenim bakljama - to joj se činilo bliže istini. Možda su one njegove specifične oči bile prilagođene za potpuno drugačije svetlosne uslove.

Često je sedela u kuhinji, sama, dok su oni bili iza niskog zida u dnevnoj sobi i gledali televizor. Znali su da se valjaju tamo satima, čitavo popodne i veče. Kuvali su čaj, pustošili frižider, izlazili po pite,

pomfrit ili pice. Izgleda da nisu marili šta gledaju; voleli su popodneve sapunice, nisu prebacivali kad bi počeo program za decu; ali su najviše od svega uživali u krvavoj večernjoj turi. Pucnjave i ubistva i mučenja i borbe - to je bila njihova hrana. Gledala ih je kako gledaju - ali bilo je više kao da su stvarno učestvovali u pričama na ekranu. Nesvesno su grčili mišiće i uvijali se, iskeženih lica, ili pobedonosnih ili okrutnih i ječali su, ispuštali uzdahe ili uzvike uzbuđenja:

"Tako je, uradi to!" "Raskomadaj ga!" "Ubij ga, iseckaj ga!" I čula je jauke uzbuđenih učesnika dok meci prodiru u telo, dok šiklja krv, dok žrtva vrišti na mukama.

Tih dana, lokalne novine su bile pune vesti o uličnim razbojništvima, prepadima, provalama. Ponekad ova banda, Ben zajedno s njima, nije dolazila u kuću Lovatovih po ceo dan, dva dana, tri.

"Gde si bio, Bene?"

Odvratio bi joj ravnodušno: "Bio sa drugarima."

"Dobro, ali gde?"

"Tu negde."

U parku, u kafeu, bioskopu i, kad su mogli da pozajme (ili ukradu) motore, odvezli bi se u neki primorski grad.

Razmišljala je da pozove direktora, ali onda - čemu to? Da sam ja na njegovom mestu, laknulo bi mi što su otišli.

Policija? Ben u rukama policije?

Banda je izgleda uvek imala i više nego dovoljno novca. Više nego jednom se desilo da su, nezadovoljni onim što su našli u frižideru, doneli hrane kao za gozbu i jeli celo veče. Derek (nikad Ben!) ponudio bi i nju.

"Hoćeš malo ovog za poneti, ljubavi?"

I ona bi prihvatila, ali je sedela odvojeno od njih jer je znala da je ne žele previše blizu.

Bilo je i silovanja, na onim vestima...

Proučavala je ta lica, pokušavajući da ih poveže s onim o čemu je čitala. Obična lica mladića, svi su izgledali stariji od šesnaest, sedamnaest. Derek je izgledao blesavo: kod gadnih momenata na ekranu mnogo se smejao, slabo i razdražljivo. Elvis je bio suvonjav, prepreden plavokosi mladić, veoma učtiv, ali nezgodan, mislila je, s očima hladnim poput Benovih. Bili je bio klada, glupan, agresivan u

svakom momentu. Tako bi se izgubio u nasilju na TV-u da bi skočio na noge i naizgled se gotovo gubio u ekranu - a onda bi ostali počeli da mu se smeju; tada bi on došao sebi i seo. Njega se plašila. Plašila se svih njih. Ali, mislila je, nisu oni baš toliko inteligentni. Možda Elvis jeste.... Ako su krali (ili nešto gore), onda, ko je sve to planirao, pazio na njih?

Ben? 'On ne zna koliko je jak.' Ta formula pratila ga je kroz školovanje. Kako je kontrolisao nastupe jarosti za koje je znala da ga mogu obuzeti? Stalno je bila potajno na oprezu zbog mogućih posekotina, masnica, rana. Svi su ih imali, ali ništa ozbiljno.

Jednog jutra, sišla je u prizemlje i zatekla Bena kako doručkuje s Derekom. Tada nije ništa rekla, ali je znala da može očekivati još. Ubrzo ih je zatekla šestoricu za doručkom: čula ih je, bilo je vrlo kasno, kako se šunjaju na sprat i traže sebi krevete.

Stala je pored stola, pogledala ih hrabro, spremna da im ne popusti, i rekla: "Ne možete tek tako prespavati ovde, kad god vam se prohte." Sedeli su pognutih glava i i dalje jeli.

"Ozbiljno vam govorim", insistirala je.

Derek je rekao, smejući se, nameravajući da zvuči drsko: "Oh, izvinite, izvinite, izvinite, zaista. Ali, mi smo mislili da vam neće smetati."

"Smeta mi", rekla je.

"Ovo je velika kuća", rekao je Bili klippan, onaj kog se najviše plašila. Nije gledao u nju, trpao je hranu u usta i glasno jeo.

"To nije vaša kuća", rekla je Harijet.

"Jednog dana mi ćemo vam je uzeti", rekao je Elvis, glasno se smejući.

"Oh, tako je, možda i hoćete."

Svi su pravili ovakve 'revolucionarne' opaske, kad bi se setili.

"Izbije li revolucija, mi ćemo..." "Mi ćemo poubijati sva bogata govna i onda..." "Postoji jedan zakon za bogate i jedan za siromašne, to svi znaju." Govorili su ovakve stvari iz srca, uz ono preterivanje s kojim ljudi govore kad imitiraju druge, kada su deo popularnog raspoloženja ili pokreta.

Dejvid se kasno vraćao s posla tih dana, a ponekad uopšte nije dolazio. Ostao bi da prespava kod nekog kolege s posla. Desilo se da je jedne večeri stigao rano i zatekao bandu, deveticu ili desetor-

icu njih, kako gledaju televizor, i svuda po podu konzerve piva, ambalažu od kineske hrane, papire u kojima je bila pržena riba i pomfrit.

Rekao je: "Pospremite taj nered."

Polako su poustajali i pospremili sobu. On je bio muškarac - glava kuće. Ben je spremao s ostalima.

"Dosta", rekao je Dejvid. "A sada idite kući, svi."

Odvukli su se, a Ben je otišao s njima. Ni Harijet ni Dejvid nisu rekli ništa da ga zaustave.

Nisu bili sami zajedno već neko vreme. Nedeljama, mislila je. On je želeo da kaže nešto, ali se plašio - plašio se da će probuditi onaj svoj opasni bes?

"Zar ne vidiš šta će se desiti?" konačno je upitao, sedajući s tanjirom prvog što je dohvatio iz frižidera.

"Misliš, oni će ovde provoditi sve više vremena?"

"Da, to mislim. Zar ne možeš da shvatiš da bi trebalo da prodamo ovu kuću?"

"Da, znam da bi trebalo", rekla je tiho, ali je on pogrešno protumačio njen ton.

"Za ime božje, Harijet, šta ti to čekaš? Suludo je..."

"Jedino čega sada mogu da se setim jeste da bi deca možda volela da je zadržimo."

"Mi nemamo decu, Harijet. Ili tačnije, ja nemam decu. Ti imaš jedno dete."

Osećala je da ne bi ovako govorio da je češće bio kod kuće. Rekla je: "Postoji nešto što ti ne vidiš, Dejvide."

"A šta je to?"

"Ben će otići. Svi će oni otići, i Ben će otići s njima."

Razmišljao je o ovome, razmišljao o njoj, vilice su mu se polako pomerale dok je jeo. Izgledao je veoma umorno. Takođe je izgledao mnogo stariji nego što je bio, lako biste mogli pomisliti da ima šezdeset, umesto pedeset. Bio je sed, prilično poguren, ličio je na senku, s nekim napetim izgledom i zabrinutim pogledom koji očekuje nevolju. Sada joj je to nudio na raspolaganje.

"Zašto? Mogu da dolaze ovamo kad god žele, da rade šta hoće, posluže se hranom."

"To im više nije zanimljivo, eto zašto. Mislim da će ih jednog dana put jednostavno odneti u London ili neki drugi veliki grad. Nije ih bilo

pet dana prošle nedelje.”

”I Ben će otići s njima?”

”Ben će otići s njima.”

”A ti nećeš poći za njima i vratiti ga?”

Nije odgovorila. Ovo nije bilo fer, on je to morao znati; nakon nekoliko trenutaka, rekao je: ”Izvini. Tako sam umoran da ne znam šta radim.”

”Kad on bude otišao, možda bismo mogli otići negde zajedno na odmor.”

”Pa, možda bismo mogli.” Ovo je zvučalo kao da bi možda mogao poverovati u to, nadati se tome.

Kasnije su ležali jedno pored drugog, ne dodirujući se, i pričali o praktičnim stvarima, o pripremama za posetu Džejn u njenoj školi. A trebalo je posetiti i Pola, u njegovoj, na Dan poseta roditelja.

Bili su sami u velikoj sobi u kojoj su se rodila sva njihova deca osim Bena. Iznad njih pustoš viših spratova, i tavan. U prizemlju, prazna dnevna soba i kuhinja. Zaključali su vrata. Ako bi Ben odlučio da te noći dođe kući, morao bi da zvoni.

Rekla je: ”Kad Ben ode, mogli bismo prodati ovo i kupiti negde neku kuću razumnijih dimenzija. Možda bi deca uživala da dođu u posetu kad on ne bi bio tu.”

Nije bilo odgovora - Dejvid je zaspao.

Ubrzo posle toga, Ben i ostali su opet otišli na nekoliko dana. Ona ih je videla na televiziji. U severnom Londonu izbili su neredi. ”Nevolje”, glasila je prognoza. Nisu bili među onima koji su bacali cigle, komade gvožđa, kamenice, već su stajali u grupi na jednoj strani, cerekali se i podsmevali i glasno navijali.

Narednog dana su se vratili, ali se nisu smestili da gledaju televiziju. Bili su nemirni, i ponovo su otišli. Sledećeg jutra na vestima su javili da je obijena mala prodavnica, jedna od onih u kojima se nalazi poštanski šalter. Odneto je oko četiri stotine funti. Prodavca su vezali i zapušili mu usta. Poštanska službenica je pretučena i ostavljena bez svesti.

Stigli su oko sedam sati te večeri. Svi osim Bena bili su ispunjeni uzbuđenjem i postignućem. Kada su je videli, razmenili su poglede, uživajući u tajni koju ona nije delila sa njima. Videla je kako izvlače svežnjeve novčanica, opipavaju ih, guraju nazad u džepove. Da je

policajac, bila bi joj sumnjiva snaga njihovog zanosa, njihova bolesno rumena lica.

Bena nije obuzela groznica kao ostale. Bio je isti kao i uvek. Mogli biste pomisliti da nije bio deo tog - šta god to bilo. Ali, bio je tamo, u uličnim neredima, ona ga je videla.

Pokušala je: "Videla sam vas sve na televiziji, bili ste na imanju Vajtstoun."

"O da, bili smo tamo", hvalisao se Bili.

"To smo bili mi", rekao je Derek, pokazujući sam sebi podignut palac u znak pohvale, a Elvis je izgledao prepreden i dobro upućen u situaciju. Neki drugi koji su takođe bili prisutni, koji su dolazili ponekad, ne redovno, izgledali su zadovoljno.

Nekoliko dana kasnije, primetila je, "Mislím da biste svi morali da znate da ćemo mi prodati ovu kuću - ne smesta, ali prilično brzo."

Gledala je posebno u Bena, ali dok je on okretao oči prema njoj, i - pretpostavljala je - primao vest, nije rekao ništa.

"Znači vi ćete da prodate, onda?" rekao je Derek, osetila je, iz učtivosti koliko i iz bilo kog drugog razloga.

Čekala je da Ben to pomene; ali nije. Da li se sada toliko identifikovao sa svojom bandom da ovu kuću nije više smatrao za svoj dom?

Govorila mu je kad nije mogao čuti ostale: "Bene, ako iz nekog razloga ne budem ovde, daću ti adresu na kojoj me uvek možeš naći." Dok je govorila, osećala se kao da je Dejvid posmatra, podrugljivo, negodujući. "U redu", rekla je u sebi nevidljivom Dejvidu, "ali znam da bi ti uradio isto, kad ja ne bih... Takvi smo ljudi, ništa tu ne možemo, ma šta se desilo."

Ben je uzeo parče papira na kom je napisala svoje ime, Harijet Lovat, kod Moli i Frederika Berk i njihovu oksfordsku adresu, što joj pružilo neko pakosno zadovoljstvo. Ali, našla je parče papira kako leži zaboravljeno ili zatureno na podu u njegovoj sobi i nije pokušavala ponovo da mu ga da.

Došlo je proleće, zatim leto i oni su dolazili sve ređe, ponekad ih danima nije bilo. Derek je nabavio motor.

Sada, kad god bi čula za neku provalu, razbojništvo ili silovanje, ma gde da se desilo, krivila je njih, ali je mislila da je nepravedna. Ne mogu oni za sve biti krivi! U međuvremenu, čeznula je da odu. U njoj

je kao kvasac rasla potreba da započne novi život. Želela je da završi s ovom nesrećnom kućom i mislima koje su išle uz nju.

Ali, oni su ipak dolazili, ponekad. Kao da nisu dugo odsustvovali, ne rekavši ništa o tome gde su bili, ušetali bi u dnevnu sobu, i smestili se oko TV-a, četvorica ili petorica njih, ponekad čak i desetorica ili jedanaestorica. Nisu više pustošili frižider - sada je unutra bilo veoma malo toga. Donosili su enormne količine raznoraznih prehrambenih proizvoda koji su poticali iz desetine zemalja. Pice i kiš; kinesku i indijsku hranu, pita-hleb punjen salatam, tortilje, samoze, čili kon karn, pite i paste i sendviče. Bili su konvencionalni i zadržati Englezi, zar ne? Ne bi pojeli ništa osim onoga što su njihovi roditelji već isprobali! Izgleda da im nije bilo važno šta jedu, pod uslovom da toga ima mnogo i mogli su da prosipaju mrve i korice i kutije unaokolo, i ništa nisu morali da spremaju.

Ona je spremala za njima i mislila - neću još dugo.

Sela bi sama za veliki sto dok su oni leškarili s druge strane niskog zida, a zvuci s televizora činili protivstruju njihovim snažnim, bučnim, srditim glasovima - glasovima otuđenog, neprijateljskog, ignorant-skog plemena.

Širina stola ju je smirivala. Kad su ga kupili kao odbačeni mesarski sto, imao je rapavu, na mnogo mesta zasečenu površinu, ali su je izravnali rendom i na tom stadijumu svog postojanja pokazivao je čistu, kremastu belinu novog sloja drveta. Ona i Dejvid su ga lakirali. Od tada, hiljade ruku, prstiju, rukava, golih podlaktica leti, obraza dece kojima je glava pala napred jer su zaspali u krilu nekom od odraslih, debeljuškastih stopala malih teturavaca koje su podizali da tuda hodaju dok svi aplaudiraju, sve to, dvadesetogodišnje glačanje i milovanje, dalo je širokoj ploči - bila je sva od jednog komada, odsečenog davnih dana s nekog gigantskog hrasta - svetlucavu svilastu površinu, tako glatku da su prsti klizili po njoj. Ispod ove kože ležali su uronjeni čvorovi i pršljenovi, njihov raspored joj je bio dobro poznat. Mada, bilo je ožiljaka po površini. Ovde se video smeđi polukrug gde je Doroti spustila previše vruć tiganj pa ga, ljuta na sebe, naglo podigla. Tamo je bio vijugavi crni otok, ali Harijet nije mogla da se seti šta ga je napravilo. Ako biste sto gledali iz određenog ugla, imao je polja prekrivena sićušnim jamicama ili udubljenjima, gde su postavljali metalne podmetače da dragocenu

površinu sačuvaju od toplote posuda.

Kad bi se nagnula napred, mogla je da u svetlucanju vidi svoj odraz - mutno, ali dovoljno da se nagne ponovo nazad, izvan vidokruga. Izgledala je kao i Dejvid: staro. Niko ne bi rekao da ima četrdeset dve. Ali, nije to bilo obično starenje kad kosa sedi, koža postaje umorna: nevidljiva supstanca izlučivala se iz nje; oticao je iz nje neki sastojak koji su svi uzimali zdravo za gotovo, koji je bio nalik na sloj masti, ali nije bio stvaran.

Naslanjajući se nazad odakle nije mogla da vidi svoj nejasni lik, zamišljala je kako je, nekada, ovaj sto postavljan za gozbe i uživanja, za - porodični život. Ponovo je zamišljala scene od pre dvadeset, petnaest, dvanaest, deset godina, faze kroz koje je prošla paluba Lovatovih, prvo Dejvid i ona, hrabre naivčine, s njegovim roditeljima, i Doroti, i njenim sestrama... onda su došle bebe i postale mala deca... nove bebe... dvadeset ljudi, trideset, guralo se oko ove sjajne površine i ogledalo se u njoj, dodavali su druge stolove na krajeve, proširivali ovaj daskama postavljenim na nogare... videla je kako se ovaj sto produžava, i proširuje, i lica kako se okupljaju oko njega, uvek nasmejana lica, jer u ovom snu nisu primali na stan kritiku ili nesklad. I bebe... deca... čula je smeh male dece, njihove glasove, a onda široki sjaj stola kao da je potamneo, i pojavio se Ben, uljez, uništitelj. Oprezno je okrenula glavu, plašeći se da kod njega ne nadraži čula za koja je bila sigurna da ih poseduje, i videla ga tamo, u njegovoj stolici. Sedeo je odvojen od ostalih, uvek odvojen; i, kao i uvek, oči su mu počivale na licima drugih, promatrao je. Hladne oči? Uvek je mislila da su hladne; ali šta su videle? Zanete mislima? Čovek bi mogao poverovati da on razmišlja, prima podatke iz onoga što vidi i slaže ih - ali po unutrašnjim obrascima o kojima ona ili bilo ko drugi nisu mogli ni da nagađaju. U poređenju s grubim i neotesanim mladićima, on je bio zrelo biće. Dovršeno. Kompletно. Osećala je da gleda, kroz njega, u rasu koja je svoj vrhunac dostigla hiljadama i hiljadama godina pre čovečanstva, šta god to značilo, i uzela ovaj oblik. Da li su Benovi ljudi živeli u pećinama pod zemljom dok im se ledeno doba formiralo nad glavom, jeli ribu iz crnih podzemnih reka, ili se iskradali na površinu, u britki sneg da namame u zamku nekog medveda, ili pticu - ili čak ljude, njene (Harijetine) pretke? Da li su ti ljudi silovali žene očeva ljudske rase? I

tako pravili nove rase, koje su napredovale i nestajale, ali su možda ostavile svoje seme u ljudskoj matrici, tu i tamo, da se pojave ponovo, kao što se Ben pojavio? (I možda su Benovi geni već bili u nekom fetusu koji se upravo bori da dođe na svet?)

Da li je osećao njene oči na sebi, kao što bi ih čovek osetio? Ponekad bi je pogledao dok ga je posmatrala - ne često, ali dešavalo se da mu oči sretnu njene. Unela bi tada u svoj pogled ove spekulacije, ove sumnje, svoju potrebu, svoju žudnju da zna više o njemu - koga je, na kraju krajeva, ona rodila, nosila osam meseci, iako ju je to umalo ubilo - ali on nije osećao pitanja koja je postavljala. Ravnodušno, ležerno, ponovo bi odvratio pogled, i oči bi mu prešle na lica njegovih ortaka, njegovih sledbenika.

I videle - šta?

Da li se ikada do sada sećao da ga je ona - njegova majka, ali šta je to njemu značilo? - našla na onom mestu, i dovela ga kući? Našla ga kad je bio bedna kreatura, polumrtva u ludačkoj košulji? Da li je znao da se, zato što ga je dovela, ova kuća ispraznila, i svi su otišli nekud, ostavili nju samu?

U krug i u krug i u krug - da sam ga ostavila da umre, onda bismo svi mi, tako mnogo ljudi, bili srećni, ali nisam mogla, te stoga...

I šta će sada biti s Benom? Već je znao za polusrušene zgrade, pećine i šupljine i skloništa u velikim gradovima gde su živeli ljudi koji nisu sebi nalazili mesta u običnim domovima i kućama - morao je za to znati, jer gde bi inače mogao biti tokom onih perioda od po nekoliko dana, ili nedelja, kad nije dolazio kući. Uskoro, ako je dovoljno često bio deo velikih gužvi, deo onog elementa društva koji zabavu traži u neredima, uličnim tučama, on i njegovi drugovi biće poznati policiji. On nije bio neko koga bi lako mogli prevideti... opet, zašto je to govorila? Niko od nadležnih nije zapažao Bena od kako se rodio... Kad ga je ona videla na televiziji u onoj gužvi, nosio je jaknu s podignutom kragnom, i šal, i ličio je na nečijeg mlađeg brata, možda Derekovog. Izgledao je kao ugojeni školarac. Da li je obukao tu odeću da bi se prerušio? Da li je to značilo da zna kako izgleda? Kako je video sebe?

Da li će ljudi uvek odbijati da ga vide, da prepoznaju šta je on?

To ne bi bio, ne bi mogao biti, neko od nadležnih, ko bi onda morao da preuzme odgovornost. Nijedan učitelj, ili lekar, ili specijalista ne bi

bio u stanju da kaže: "Evo šta je on". Niti bi to mogao neki policajac, ili policijski lekar, ili socijalni radnik. Ali, pretpostavimo da jednog dana neko ko je amater u proučavanju čoveka, možda neki antropolog neobičnog soja, zaista vidi Bena, na primer kako stoji na ulici sa svojim ortacima, ili u policijskom dvorištu, i prizna istinu. Prizna kuriozitet... šta onda? Da li bi Ben mogao, čak i tada, završiti kao žrtva nauke? Šta bi oni radili s njim? Rasporili ga? Ispitivali one njegove kosti nalik na toljage, one oči, i otkrili zašto mu je govor tako grub i nespretan?

Ako se ovo ne bi desilo - a njeno dosadašnje iskustvo s njim govorilo je da je to malo verovatno - onda su njene prognoze za njega bile još gore. Banda će nastaviti da se izdržava krađom, i pre ili kasnije biće uhvaćeni. Ben, takođe. U rukama policije, on će se opirati, i urlati, gaziti, i vrištati, van sebe od besa, i oni će ga drogirati, jer će na to biti primorani, i ubrzo će biti onakav kakav je bio kad ga je ona našla, na samrti, nalik na džinovskog puža-golaća, slabog i mlitavog, u platnenom pokrovu.

Ili bi možda mogao izbeći da bude uhvaćen? Da li je bio dovoljno pametan? Ovi njegovi ortaci, njegova banda, svakako nisu, odaje ih uzbuđenje, zanos.

Harijet je sedela u tišini, zvuci televizije i njihovi glasovi dopirali su kroz susedna vrata. Ponekad bi brzo pogledala Bena, a onda na drugu stranu, i pitala se koliko brzo će svi jednostavno otići, možda i ne znajući da se neće vratiti. Ona će sedeti tu, kraj tihog, nežnog sjaja jezera na koje je ličio sto i čekati da se vrate, ali se oni neće vratiti.

A zašto bi i ostali u ovoj zemlji? Lako bi mogli otići i izgubiti se u toliko ogromnih gradova sveta, tamo se priključiti podzemlju, dovijati se nekako. Možda će vrlo uskoro, u novoj kući, u kojoj će živeti (sama) s Dejvidom, gledati televizor, i tamo, na snimku, u vestima iz Berlina, Madrida, Los Anđelesa, Buenos Ajresa, videće Bena, kako stoji, ponešto izdvojen iz gužve, zuri u kameru svojim goblinskim očima, ili gleda lica u masi u potrazi za još nekim pripadnikom sopstvene vrste.

BELEŠKA O PISCU

Doris Lesing (1919), dobitnica Nobelove nagrade za književnost za 2007. godinu, svakako spada među najznačajnije britanske pisce druge polovine XX veka. U svojim knjigama, ona je obuhvatila neke od najhitnijih društvenih problema ovoga veka - od rasizma i feminizma, pa do uloge porodice i pojedinca u savremenom društvu. Iako je ubrajaju u vodeće postmoderne feministkinje, Doris Lesing je u nedavnim javnim nastupima osporila ovakva ideološka čitanja njenih dela.

Doris Lesing je rođena u Persiji (današnjem Iranu). Porodica joj se ubrzo odselila u Južnu Rodeziju (današnji Zimbabve), gde provodi detinjstvo i pohađa školu koju napušta u petnaestoj godini. Potom menja različita zanimanja, sve do pojave njenog prvog romana *Trava peva* (*The Grass is Singing*), koji je izašao 1950, godinu dana nakon dolaska u London i razvoda.

Već u ovom romanu, koji se bavi samozadovoljnim filistarskim društvom belih doseljenika u Južnoj Africi, otkriva se njen veliki književni talenat. Sledi pentalogija *Deca nasilja* (*The Children of Violence*; 1952-69), nastala kao rezultat njenog odbacivanja tradicionalne uloge žene u društvu i flertovanja sa komunističkim pokretom. Po mnogo čemu autobiografska, ova serija romana prati život Marte Kvest, njeno odrastanje u Južnoj Africi, ranu udaju uprkos želji da vodi drugačiji život od svoje majke, te odbacivanje bračnog života, oduševljenje marksističkom ideologijom, a zatim i postepenim udaljavanjem od nje.

Objavlivanjem romana *Zlatna beležnica* (*The Golden Notebook*; 1962), kritičari počinju da identifikuju Lesingovu kao vodećeg feminističkog pisca. Roman prati život književnice Ane Vulf, rastrzane između različitih uloga koja ima kao supruga, ljubavnica, pisac i politički aktivista. Dnevnicu koje vodi u sveskama različite boje odgovaraju različitim delovima njene ličnosti. Tek kada pretrpi nervni slom i potpunu dezintegraciju biće u stanju da otkrije novu "celovitost" o kojoj piše u poslednjoj beležnici.

Temu pritisaka kojima konformistička društvena sredina izlaže pojedinca Lesingova se vraća u sledećim romanima, *Uputstva za silazak u pakao* (*Briefing for a Descent into Hell*, 1971) i *Leto pre smrkavanja* (*The Summer Before the Dark*, 1973). Krajem sedamde-

setih i početkom osamdesetih, okreće se isključivo pisanju naučne fantastike u seriji romana *Kanopus u Argu* (Canopus in Argos). Realističkom pisanju će se vratiti u romanima *Dnevnik dobrog komšije* (Diary of a Good Neighbour, 1983) i *Kada bi stari mogli da...* (If the Old Could...; 1984), objavljenim pod pseudonimom Džejn Somers (nakon odbijanja od više izdavača) i sa veoma malo publiciteta. No, kada je otkriven pravi identitet pisca, zanimanje za ove knjige je naglo poraslo, i među kritičarima i među čitaocima.

U romanu *Peto dete* (The Fifth Child, 1988) Doris Lessing se bavi psihologijom otuđenosti u zatvorenoj društvenoj sredini. To je priča o bračnom paru koji, zgrožen hedonizmom engleskog društva šezdesetih godina, odlučuje da se povuče na selo i odgaja decu u idili domaćeg života. Idila traje sve dok im se ne rodi peto dete... Nastavak ove knjige, *Ben, u svetu* (Ben, in the World), uz veliki publicitet, izašao je 2000. godine.

Table of Contents

[Naslovna strana](#)

[Početak](#)

[Beleška o piscu](#)